

DE HEFFINGEN OP DE WATERVERONTREINIGING IN HET VLAAMSE GEWEST

1. Op 1 januari 1991 is in het Vlaamse Gewest een nieuw stelsel van heffingen op de waterverontreiniging ingevoerd ¹, waardoor concreet gestalte werd gegeven aan een van de basisprincipes van het Europees milieubeleid ², namelijk het «polluter pays»-principe. Gelet op de inmiddels opgedane ervaring met deze nieuwe regeling, bleek het noodzakelijk om de heffingsmechanismen op een aantal punten aanmerkelijk te verbeteren en te verfijnen. Hiervan werd werk gemaakt door het Programmadecreet van de Vlaamse Raad van 25 juni 1992 ³ dat het stelsel van de heffingen op de waterverontreiniging op ingrijpende wijze heeft gewijzigd en bijgestuurd ⁴⁻⁵.

2. Bij die grondige wetstechnische *face-lift* werd uitgegaan van twee belangrijke doelstellingen. Allereerst moest het reeds in de bestaande regeling gehanteerde «polluter pays»-principe verder doorgedrukt en verfijnd worden. Het toepassen van dit beginsel houdt in dat de kosten van de zuivering van de oppervlaktewateren ten laste gelegd worden

van de vervuilers zelf. Dit moet hen stimuleren om de veroorzaakte verontreiniging aan de bron te beperken ⁶. Daarnaast moest ook dringend werk gemaakt worden van de procedurevoorschriften. In de eerste plaats om de inning van de heffingen vlotter te laten verlopen, maar bovendien evenzeer om aan de heffingsplichtige op het procedurele vlak meer rechtszekerheid te bieden ⁷.

3. In deze bijdrage wordt gepoogd een grondig overzicht te geven van de momenteel geldende regeling, zoals ze is ingevoerd door het Programmadecreet 1992, en inmiddels op een aantal punten gewijzigd door het zgn. Programmadecreet 1993 van de Vlaamse Raad ⁸.

In een eerste deel (van de hand van Mario Deketelaere) wordt het toepassingsgebied, de vaststelling en de berekening van de heffing behandeld. In het tweede deel (van de hand van Jan Heyman) wordt nader ingegaan op de procedurevoorschriften (vaststelling, invordering en geschillen) ⁹. Ten slotte zijn ook een aantal bijlagen opgenomen waarin de wetenschappelijke formules worden weergegeven die gebruikt worden voor het berekenen van de heffingen.

¹ Cf. hoofdstuk IIIbis («Bijzondere bepalingen voor het Vlaamse Gewest inzake heffingen op de waterverontreiniging») van de wet van 26 maart 1971 op de bescherming van de oppervlaktewateren tegen verontreiniging (hierna: Wet Oppervlaktewateren), ingevoerd door art. 69 van het decreet van de Vlaamse Raad van 21 december 1990 houdende begrotingstechnische bepalingen alsmede bepalingen tot begeleiding van de begroting 1991 (B.S., 29 december 1990), hierna: Programmadecreet 1991.

Voor een overzicht van deze heffingsregeling, alsook van de voorheen ter zake geldende regimes, raadplege men DEKETELAERE, K., *Milieu en fiscaliteit. Het gebruik van economische instrumenten in het milieubeleid van het Vlaamse Gewest*, Brugge, Die Keure, 1991, 64-103, en HEYMAN, J., «Juridische benadering van de heffingen op de waterverontreiniging, grondslag en berekening», *T.B.P.*, 1991, 714-723.

² Cf. art. 130 R, 2, EEG-Verdrag: «Het optreden van de Gemeenschap op milieugebied berust op de beginselen van preventief handelen, bestrijding van milieu-aantastingen bij voorrang aan de bron en het beginsel dat de vervuiler betaalt. De eisen ter zake van milieubescherming vormen een bestanddeel van de andere takken van gemeenschapsbeleid.»

³ Decreet van de Vlaamse Raad van 25 juni 1992 houdende diverse bepalingen tot begeleiding van de begroting 1992 (B.S., 11 juli 1992), hierna: Programmadecreet 1992.

⁴ Meer bepaald werd hoofdstuk IIIbis van de Wet Oppervlaktewateren («Bijzondere bepalingen voor het Vlaamse Gewest inzake heffingen op de waterverontreiniging»), ingevoegd door het programmadecreet van de Vlaamse Raad van 21 december 1990, vervangen door een nieuw hoofdstuk IIIbis waarvan de bepalingen zijn opgenomen in artikel 44 van het Programmadecreet 1992.

⁵ Inmiddels vaardigde de Vlaamse Executieve ook een besluit uit tot uitvoering van de nieuwe regeling (besluit van de Vlaamse Executieve van 23 juli 1992 tot uitvoering van hoofdstuk IIIbis van de wet van 26 maart 1971 op de bescherming van de oppervlaktewateren tegen verontreiniging, B.S., 13 oktober 1992, hierna: uitvoeringsbesluit).

⁶ De milieuheffingen op de waterverontreiniging hebben dus een dubbel karakter: enerzijds een *aanmoedigingsfunctie* (om minder te gaan vervuilen) en anderzijds een *herverdelende functie* (de vervuiler wordt verplicht financieel bij te dragen in de kosten van collectieve milieuvoorzieningen zoals openbare waterzuiveringsinstallaties). Deze heffingen kunnen dan ook gekwalificeerd worden als *regulerende financieringsheffingen*. Voor een goed overzicht van de verschillende soorten milieuheffingen en hun economische implicaties raadplege men DE CLERCO, M., «Milieuheffingen: wat kunnen we ervan verwachten?», Studiedag «De nieuwe heffingen op de waterverontreiniging. Juridische en economische implicaties voor het bedrijfsleven», Gent, 7 mei 1991, 31 blz.; DEKETELAERE, K., «Ekotaks: monstertje van juridische terminologie», *Milieurecht-Info*, 1992, nr. 4, 2-3.

⁷ Memorie van toelichting, *Gedr.St.*, VI.R., B.Z. 1992, nr. 186/1, 18.

⁸ Decreet van de Vlaamse Raad van 18 december 1992 houdende bepalingen tot begeleiding van de begroting 1993 (B.S., 29 december 1993), hierna: Programmadecreet 1993; cf. de artikelen 21 en 22. Zie hierover HEYMAN, J., «Alweer nieuwe milieubepalingen. Het Programmadecreet 1993», *Milieurecht-Info*, 1993, nr. 2, 8-9.

⁹ Voor een beknopt maar duidelijk overzicht van de nieuwe regeling met betrekking tot de heffingen op de waterverontreiniging raadplege men HEYMAN, J., «De heffingen op de waterverontreiniging 1992. Een beknopte situering», *Milieurecht-Info*, 1992, nr. 1, 1-4, en HEYMAN, J., «Vestiging, inning en invordering van de heffingen op de waterverontreiniging in 1992», *Milieurecht-Info*, 1992, editie september 1-19.

DEEL I – HEFFINGSPLICHTIGEN, VASTSTELLING EN BEREKENING VAN DE HEFFING

§ 1. De heffingsplichtigen

4. Aan de heffing zijn onderworpen alle natuurlijke en rechtspersonen die tijdens het jaar voorafgaand aan het heffingsjaar ¹⁰ op het grondgebied van het Vlaamse Gewest water hebben afgenomen, hetzij van een drinkwatermaatschappij, hetzij van een eigen waterwinning, en/of op het grondgebied van het Vlaamse Gewest water hebben geloosd, ongeacht de herkomst van dit water ¹¹. Er dient op gewezen te worden dat daarbij niet alleen de personen gevisieerd worden die op 1 januari van het heffingsjaar in het Vlaamse Gewest zijn gevestigd zoals dat in de oude regeling wel het geval was. Dit zou immers tot gevolg kunnen hebben dat een persoon die in het jaar voorafgaand aan het heffingsjaar water heeft verbruikt op het grondgebied van het Vlaamse Gewest maar op 1 januari van het heffingsjaar niet meer in het Vlaamse Gewest gevestigd is, geen heffingsplichtige zou zijn.

5. De persoon of onderneming aan wie het water is gefactureerd door de drinkwatermaatschappij wordt onweerlegbaar vermoed de heffingsplichtige te zijn wat betreft het aan hem gefactureerde waterverbruik. De «gefactureerde» kan zich niettemin verhalen op de werkelijke verbruiker van het water ¹².

6. Rechtspersonen die in het Vlaamse Gewest een zuiveringstechnisch werk exploiteren waarin uitsluitend afvalwater van de openbare riolering wordt behandeld en dat aangesloten is op het openbaar hydrografisch net ¹³, worden van de heffing vrijgesteld ¹⁴. Deze toch wel merkwaardige bepaling heeft alleen tot doel de zuiveringsstations van de Vlaamse Milieumaatschappij (onder de oude regeling wel heffingsplichtig) aan de heffing te doen ontsnappen. Aangezien evenwel een beperking van de vrijstelling tot publiekrechtelijke rechtspersonen zou kunnen worden bekritiseerd,

¹⁰ Onder heffingsjaar wordt verstaan : het kalenderjaar dat volgt op het jaar waarin water werd verbruikt en/of geloosd (art. 35bis, § 2, Wet Oppervlaktewateren). Indien 1992 het jaar van verbruik is, dan is 1993 het heffingsjaar.

¹¹ De omschrijving van het begrip «heffingsplichtige» is bewust zeer algemeen gehouden. Begrippen die in het verleden aanleiding hebben gegeven tot interpretatieproblemen, zoals gezin, onderneming, instelling en inrichting of woonruimte, werden achterwege gelaten (memorie van toelichting, *Gedr.St.*, VI.R., B.Z., 1992, 186/1, 20).

¹² Art. 35bis, § 3, tweede lid, Wet Oppervlaktewateren. Dit uitdrukkelijk vastgestelde verhaal vormt de juridische basis voor de «gefactureerde» tot invordering van de heffing bij de werkelijke verbruiker van het water (cf. art. 296 W.I.B., dat de vroegere eigenaar van een onroerend goed aansprakelijk stelt voor de betaling van de onroerende heffing, onverminderd zijn verhaal op de nieuwe eigenaar) (memorie van toelichting, *Gedr.St.*, VI.R., B.Z. 1992, 186/1, 20).

¹³ Onder wateren van het openbaar hydrografisch net worden begrepen : de wateren van de waterwegen of die als dusdanig zijn gerangschikt, de waterwegen van de onbevaarbare waterlopen en van de waterwegen met voortdurende of onderbroken afvoer, alsook in het algemeen, de stromende en stilstaande wateren van het openbaar domein (art. 1 Wet Oppervlaktewateren).

¹⁴ Art. 35bis, § 4, Wet Oppervlaktewateren.

werd het toepassingsgebied van de vrijstelling algemeen omschreven (... *elke rechtspersoon*...). Alzo komt ook de N.V. Aquafin voor dit gunstregime in aanmerking ¹⁵. Daarenboven geldt de vrijstelling retroactief tot het heffingsjaar 1991 ¹⁶.

7. Men kan de vraag stellen of de vrijstelling voor de zuiveringsstations van die twee maatschappijen geen schending inhoudt van het gelijkheidsbeginsel (artt. 6 en 112, eerste lid, Gw.). Bedrijven die hun industrieel afvalwater zelf behandelen via een eigen zuiveringsinstallatie, zijn immers wel heffingsplichtig. Het instellen van een verschillende fiscale behandeling ten aanzien van bepaalde categorieën van personen is alleen mogelijk voor zover daarvoor een objectieve en redelijke verantwoording bestaat. De aanwezigheid van zodanige verantwoording moet worden getoetst aan het doel en de gevolgen van de ingestelde belasting en aan de redelijkheid van de verhouding tussen de aangewende middelen en het beoogde doel ¹⁷.

8. Welnu, het is zeer de vraag of voor de hierboven vermelde vrijstelling een dergelijke redelijke en objectieve verantwoording voorhanden is. Men mag immers niet vergeten dat de heffingen op de waterverontreiniging tot doel hebben, enerzijds de oppervlaktewateren van vervuiling te vrijwaren en anderzijds de vervuiler te doen betalen. In deze optiek is het dan ook juridisch niet te verantwoorden waarom de ene vervuiler wel en de andere niet aan de heffing wordt onderworpen ¹⁸.

§ 2. Vaststelling van de heffing

9. Het bedrag van de heffing wordt vastgesteld op grond van de volgende algemene formule ¹⁹:

¹⁵ De Vlaamse Milieumaatschappij en de N.V. Aquafin bekleeden in het Vlaamse Gewest een monopoliepositie wat betreft de zuivering van afvalwater van de openbare riolering. Over het statuut, de taken en bevoegdheden van deze «milieudiensten», zie DEKETELEAERE, K., *Milieuvergunning en milieudiensten in het Vlaamse Gewest*, Brugge, Die Keure, 1991, 50 e.v.; DE PUE, E., STRYCKERS, P. en VANDEN BILCKE, C., *Milieuzakboekje 1992*, Antwerpen, Kluwer Rechtswetenschappen, 1992, 140-141; HEYMAN, J., «Het decreet bestuurlijk beleid en de herstructurering van de Vlaamse milieuparastaten», *Leefmilieu*, 1991, 45-52, en X., «Aanpassing van het V.M.M.-takenpakket», *Milieu en bedrijf*, 1991, nr. 5, 2.

¹⁶ Art. 35octiesdecies, § 1, Wet Oppervlaktewateren.

¹⁷ Cass., 5 oktober 1990, *R.W.*, 1990-91, 328-329. De rechtspraak van het Arbitragehof en de Raad van State in verband met het gelijkheidsbeginsel in fiscale aangelegenheden luidt in dezelfde zin; zie o.m. Arbitragehof, nr. 3/91 van 7 maart 1991, *onuitg.*, en R.v.St., nr. 32.769 van 20 maart 1989 (Generale Bankmaatschappij), *Adm. Publ. (M)*, 1990, 94.

¹⁸ In de memorie van toelichting wordt de vrijstelling als volgt verantwoord : «Deze vrijstelling is gebaseerd op de vaststelling dat de bestaande zuiveringsinstallaties voor rioolwater niet werden geconcipieerd om nutriënten te verwijderen zodat deze heffing niet kan werken als stimulans om het impact op het milieu te minimaliseren. Bovendien werkt deze heffing enkel als vestzak-broekzak-operatie tussen de geviseerde exploitanten en het Minafonds. Tenslotte wordt het afvalwater, aangevoerd via de riolering gedeeltelijk een tweede maal aan dezelfde heffing onderworpen» (memorie van toelichting, *Gedr.St.*, VI.R., B.Z. 1992, 186/1, 20). Al bij al is die uitleg nogal vaag en gaat zij voorbij aan het uiteindelijke doel van de heffing.

¹⁹ Art. 35ter, § 1, Wet Oppervlaktewateren.

$$H = N \times T$$

waarin:

H = het bedrag van de verschuldigde heffing

N = de vuilvracht (uitgedrukt in vervuilingseenheden), veroorzaakt in het jaar voorafgaand aan het heffingsjaar

T = het eenheidstarief van de heffing.

10. Het bedrag van het eenheidstarief van de heffing (T) is vastgesteld op 600 frank²⁰. De heffing kan evenwel in geen geval lager zijn dan het minimumbedrag van 300 frank^{21,22}.

11. De in de oude regeling specifiek opgenomen sociale correcties zoals de voor de gezinnen automatische vermindering van de heffing met 250 frank vanaf het derde kind én de heffingsvrijstelling voor de eerste 30m³ waterverbruik zijn afgeschaft. De verklaring hiervoor ligt in het feit dat het onmogelijk gebleken is om op een correcte wijze de abonneegegevens van de drinkwatermaatschappijen te koppelen aan de bestanden van het Rijksregister²³. Niettemin blijft ook de nieuwe regeling gezinsvriendelijk te noemen door het gebruik van een getrapte gecorrigeerde omslagcoëfficiënt in de berekeningsformule (*infra*, nr. 14).

§ 3. Berekening van de heffing

12. Voor de precieze berekening van de heffing moet een onderscheid gemaakt worden tussen *kleinverbruikers* en *grootverbruikers*. De kleinverbruikers zijn de heffingsplichtigen die een gering gefactureerd waterverbruik (kleiner dan 500m³) hebben en/of beschikken over een eigen waterwinning met beperkte pompcapaciteit (minder dan 5 m³ per uur).

Voor die kleinverbruikers wordt de vuilvracht (N) – en dus de heffing (H) – in principe uitsluitend vastgesteld volgens het gefactureerde waterverbruik.

Heffingsplichtigen die een gefactureerd waterverbruik van 500 m³ hebben en/of beschikken over een eigen waterwinning met een pompcapaciteit vanaf 5 m³ per uur, zijn te beschouwen als grootverbruikers. Voor hen wordt de vuilvracht (N) – en dus de heffing (H) – berekend op basis van meet- en bemonsteringsresultaten. Indien deze ontbreken of slechts gedeeltelijk aanwezig zijn, zal gebruik gemaakt worden van een vereenvoudigde berekeningsmethode waarbij de vuilvracht wordt berekend op basis van omzettingcoëfficiënten.

A. Berekening van de heffing voor de kleinverbruikers

13. Voor de berekening van de heffing voor de kleinverbruikers gaan we uit van de algemene formule $H = N \times T$. Voor het berekenen van de vuilvracht (N) moeten drie gevallen onderscheiden worden: a) de heffingsplichtige heeft uitsluitend water afgenomen van een drinkwatermaatschappij; b) de heffingsplichtige beschikt uitsluitend over een ei-

gen waterwinning met beperkte pompcapaciteit; c) de heffingsplichtige heeft water afgenomen van een drinkwatermaatschappij en beschikte tevens over een eigen waterwinning met beperkte pompcapaciteit²⁴.

a) ER IS UITSLUITEND WATER AFGENOMEN VAN EEN DRINKWATERMAATSCHAPPIJ

14. In dit geval wordt de vuilvracht als volgt berekend:
 $N = 0,025 \times Q_w \times K_s$

waarin:

– Q_w = het door de drinkwatermaatschappij in het jaar voorafgaand aan het heffingsjaar gefactureerde waterverbruik in m³; ingeval de facturen het waterverbruik niet vermelden, wordt Q_w bepaald door de totale gefactureerde kosten (exclusief BTW) te delen door 40;

– de factor 0,025 is de omrekeningsfactor die gebaseerd is op de gemiddelde samenstelling van huishoudelijke afvalwaters;

– K_s = getrapte gecorrigeerde omslagcoëfficiënt die voor rechtspersonen gelijk is aan 1 en voor natuurlijke personen wordt vastgesteld volgens onderstaande schaal:

$Q_w = 50$	51-100	101-150	151-200	201-300	301-400	401-500
K_s 0,2	0,4	0,6	0,7	0,85	0,90	0,95

15. Merk op dat, naarmate het waterverbruik kleiner wordt, de factor K_s trapsgewijs afneemt, waardoor dus enigszins rekening wordt gehouden met de gezinslast (cf. *supra*, nr. 11)²⁵.

b) ALLEEN EIGEN WATERWINNING MET BEPERKTE POMPCAPACITEIT

16. In dit geval wordt de vuilvracht (N) als volgt berekend:

$$N = 0,025 \times Q_p \times K_s$$

waarin:

– Q_p : * voor natuurlijke personen: $30 \times M$, waarbij M het aantal gezins- of gemeenschapsleden is op 1 januari van het heffingsjaar

* voor rechtspersonen: 500 m³;

– K_s : zoals hierboven²⁶

²⁴ Voor enkele concrete numerieke voorbeelden, zie HEYMAN, J., «Vestiging, inning en invordering van de heffingen op de waterverontreiniging in 1992», l.c., 2.

²⁵ Het nieuwe correctiesysteem betekent voor de gezinnen met een matig waterverbruik, minder dan 200 m³, een versterking van de sociale correctie. Voor de gezinnen met een waterverbruik van meer dan 200 m³ per jaar volgt het nieuwe correctiesysteem het correctiesysteem van het heffingsjaar 1991 (memorie van toelichting, *Gedr.St.*, *VL.R.*, B.Z. 1992, nr. 186/1, 21).

²⁶ In de tabel die van toepassing is voor de vaststelling van K_s voor natuurlijke personen wordt Q_w vervangen door Q_p .

²⁰ Art. 35ter, § 2, Wet Oppervlaktewateren

²¹ Art. 35ter, § 3, Wet Oppervlaktewateren.

²² Op te merken valt dat deze bedragen onveranderd gebleven zijn in vergelijking met het heffingsjaar 1991.

²³ Administratieve moeilijkheden inzake de koppeling hebben in het heffingsjaar 1991 ongeveer 50.000 foute aanslagen bij de gezinnen tot gevolg gehad (memorie van toelichting, *Gedr.St.*, *VL.R.*, B.Z. 1992, 186/1, 21).

c) COMBINATIE DRINKWATERMAATSCHAPPIJ — EIGEN
WATERWINNING

17. Indien water werd afgenomen van een drinkwatermaatschappij en men tevens beschikte over een eigen waterwinning met beperkte pompcapaciteit, wordt de vuilvracht als volgt berekend:

$$N = 0,025 \times (Q_w + Q_g) \times K_s$$

waarin:

– Q_g : * voor natuurlijke personen: $10 \times M$, waarbij M het aantal gezins- of gemeenschapsleden is op 1 januari van het heffingsjaar

* voor rechtspersonen: 500 m^3 ;

– Q_w : zoals hierboven

– K_s : zoals hierboven ²⁷

18. In afwijking van het principe dat voor de kleinverbruikers de heffing wordt berekend volgens de hoeveelheid verbruikt water, kunnen de heffingsplichtige kleinverbruikers vragen dat de heffing berekend wordt op basis van meet- en bemonsteringsresultaten of op basis van omzettingcoëfficiënten, zoals dit voor de grootverbruikers het geval is. Hetzelfde geldt voor de in categorie 56 van bijlage 1 van de Wet Oppervlaktewateren bedoelde lozingen uit huishoudelijke activiteiten ²⁸. Om van dit recht gebruik te kunnen maken, dient de heffingsplichtige vóór 15 maart van elk heffingsjaar een aangifte in te dienen bij de Vlaamse Milieumaatschappij ²⁹⁻³⁰.

19. Vervolgens kan ook de met toezicht belaste ambtenaar van de Vlaamse Milieumaatschappij, overigens zonder beroep van de betrokken heffingsplichtige, besluiten de heffing voor de kleinverbruikers te berekenen op basis van meet- en bemonsteringsresultaten ³¹. Daartoe is evenwel vereist dat de nodige gegevens met betrekking tot het afvalwater voorhanden zijn én dat de toepassing van deze werkwijze resulteert in een grotere vuilvracht ³².

20. Ten slotte wordt ook nog voorzien in een bijzondere regeling voor de heffingsplichtige die niet de werkelijke verbruiker is van het gefactureerde waterverbruik voor zover dit waterverbruik afkomstig is van meer dan één wooneenheid, bijvoorbeeld appartementsgebouwen. In dit geval wordt de heffing berekend per wooneenheid overeenkomstig de hierboven vermelde formules. Daarbij is Q_w gelijk aan het door de drinkwatermaatschappij in het jaar voorafgaand aan het heffingsjaar gefactureerde waterverbruik in m^3 gedeeld door het aantal wooneenheden ³³. Indien het gefactureerde waterverbruik niet bekend is, is de factor Q_w gelijk aan de totale in het jaar voorafgaand aan het heffingsjaar gefactureer-

²⁷ In de tabel die van toepassing is voor het bepalen van K_s voor natuurlijke personen wordt Q_w vervangen door $Q_w + Q_p$.

²⁸ Art. 35quater, § 2, Wet Oppervlaktewateren.

Art. 35quater, § 2, tweede lid, jo. art. 35octies, § 1, Wet Oppervlaktewateren. Voor het heffingsjaar 1992 werd de termijn voor het indienen van de aangifte verlengd tot 1 augustus 1992 (art. 35octiesdecies, § 4, Wet Oppervlaktewateren).

³⁰ De kosten van monsterneming en analyse zijn ten laste van de heffingsplichtige.

³¹ Tegen een dergelijke aanslag kan uiteraard wel bezwaar indienend worden overeenkomstig art. 35quinquiesdecies Wet oppervlaktewateren (*infra*).

³² Art. 35quater, § 4, Wet Oppervlaktewateren.

³³ Art. 35quater, § 4, eerste lid, Wet Oppervlaktewateren.

de kosten (exclusief BTW) gedeeld door 40. Dit quotiënt wordt vervolgens gedeeld door het aantal wooneenheden.

Om die vermindering te kunnen genieten moet de heffingsplichtige binnen twee maanden na ontvangst van het heffingsbiljet bij aangetekend schrijven aan de Vlaamse Milieumaatschappij melden op hoeveel wooneenheden de heffing betrekking heeft ³⁴.

B. Berekening van de heffing voor grootverbruikers

21. Voor de grootverbruikers dient, zoals reeds is aangegeven, een onderscheid gemaakt te worden tussen twee situaties. Indien de Vlaamse Milieumaatschappij voor de betrokken heffingsplichtige beschikt over *meet- en bemonsteringsresultaten* met betrekking tot het afvalwater, dan zal de geïsoleerde vuilvracht (en dus de heffing) berekend worden op grond van die analysegegevens. Voor bedrijven die in het kader van hun productieproces gebruik maken van water onttrokken aan de oppervlaktewateren, kan de op grond van analysegegevens berekende vuilvracht onder bepaalde voorwaarden verminderd worden met de vuilvracht vervat in het opgenomen oppervlaktewater. Indien echter geen analysegegevens voorhanden zijn of indien de gegevens onvolledig zijn, zal de vuilvracht (en dus de heffing) berekend worden op basis van *omzettingcoëfficiënten* die het kwantitatief verband uitdrukken tussen een bepaalde grondslag die gebonden is aan de aard van de activiteit en de ten gevolge van die activiteit gegenereerde vuillast.

a) BEREKENING VAN DE VUILVRACHT OP BASIS VAN MEET- EN
BEMONSTERINGSRESULTATEN

22. De in deze berekeningsmethode in aanmerking genomen vuilvracht voor het berekenen van de heffing is de som van vier bestanddelen: de vuilvracht veroorzaakt door de lozing van zuurstofbindende stoffen en zwevende stoffen (N_1), van zware metalen (N_2) ³⁵ en van de nutriënten stik-

³⁴ Art. 35quater, § 4, laatste lid, Wet Oppervlaktewateren.

³⁵ Tot 1992 werd in de heffingsformule de vuilvracht veroorzaakt door de lozing van zware metalen (component N_2) als volgt berekend: het volume afvalwater, dat geloosd is in het jaar voorafgaand aan het heffingsjaar, werd vermenigvuldigd met de som van een aantal zware metalen (namelijk arseen, chroom, koper, lood, nikkel, zilver, zink, cadmium en kwik), waarbij voor cadmium en kwik bijkomend een vermenigvuldigingsfactor 10 in rekening werd gebracht, en het geheel werd nadien gedeeld door 1000. Aangezien elk metaal t.a.v. het ontvangende milieu een eigen negatieve invloed heeft, was de formule te weinig gedifferentieerd. Alleen voor kwik en cadmium werd een vermenigvuldigingsfactor 10 gehanteerd vanwege hun uitermate negatieve invloed op het aquatisch milieu (cf. de zgn. «zwarte» lijst stoffen). Wat betreft de lozing van de andere zware metalen, werd door de formule de indruk gewekt dat zij in dezelfde mate een negatieve invloed hebben op het aquatisch milieu. Uit de LC50-waarden van de zware metalen (= de concentratie die dodelijk is voor 50% van de proefdieren), blijkt evenwel dat er grote verschillen bestaan in toxiciteit. Teneinde beter rekening te houden met de eigen toxicologie van de metalen en hun schade op het aquatisch milieu werd de berekeningsformule van de N_2 -component voor het heffingsjaar 1993 dan ook aangepast: de vermenigvuldigingsfactoren voor elk metaal zijn gelijk aan $1/\text{LC50}$ (minimale LC/50) van het beschouwde metaal. De opbrengst van deze aanpas-

stof en fosfor (N3), telkens vermenigvuldigd met een factor die kleiner of gelijk is aan 1 (zijnde de factoren k1, k2 en k3 als vermeld in bijlage 2 van de Wet Oppervlaktewateren)³⁶ plus de vuilvracht veroorzaakt door het lozen van koelwater (Nk)³⁷.

23. In tegenstelling met het oorspronkelijke voornemen om de waarde van de k-factoren geleidelijk en gefaseerd op te trekken tot de waarde 1 tegen 1995³⁸, werden deze reeds in het Programmadecreet 1992 drastisch verhoogd: alle k2-waarden werden systematisch opgetrokken tot de waarde 1 en ook de k1- en k3-waarden werden in heel wat gevallen fors verhoogd³⁹.

Het programmadecreet 1993 heeft de k1- en de k3-factoren opnieuw fors verhoogd, net zoals in 1992 met twee vijfde van het verschil tussen de oorspronkelijk berekende k-waarde en de waarde 1. Uitzondering werd gemaakt voor de sector produktie gelatine en osseïne en de sector van de gist-fabrieken. Verder werden de k1-factoren veralgemeend op de waarde 1 gebracht. Alleen voor de lozing in brak water van produkten afkomstig van de meststoffenfabrieken werd de k2 bepaald op 0,3.

Het optrekken van de k-factoren heeft uiteraard tot gevolg dat de bedrijven die zelf hun afvalwater zuiveren, hun aanslag flink zullen zien verhogen. Bovendien moet nog aan-

gestipt worden dat de betrokken ondernemingen, indien ze niet beschikken over een milieuvergunning of een lozingsvergunning, gelijkgesteld worden met rioollozers voor wie de k-coëfficiënten telkens gelijk zijn aan 1.

24. In verband met deze k-factoren moet ten slotte ook nog gewezen worden op het arrest van het Arbitragehof nr. 59/92 van 8 oktober 1992⁴⁰. Een aardappelverwerkend bedrijf had een beroep tot nietigverklaring ingesteld tegen het Programmadecreet 1991, onder meer op grond van een ongelijke behandeling tussen de oppervlaktewaterlozers onderling. Het betrokken bedrijf toonde aan dat het behoorde tot de categorie van de oppervlaktewaterlozers én sectoriële lozingsnormen kon genieten die soepeler waren dan de algemene lozingsnormen. Hoewel het bedrijf zich dus in een identieke situatie bevond als de bedrijven waarvoor bijlage 2 van de Wet Oppervlaktewateren k-coëfficiënten vaststelt met een waarde van minder dan 1, ressorteerde het bedrijf onder rubriek 29 («niet hoger vermelde activiteiten») van bijlage 2 waarvoor de k-coëfficiënten gelijk zijn aan 1. Het Arbitragehof oordeelde dat een dergelijke verschillende behandeling waarvoor geen objectieve en redelijke verantwoording voorhanden was, strijdig is met het gelijkheidsbeginsel, zoals vervat in de artikelen 6 en 6bis van de Grondwet. Bijgevolg vernietigde het Hof die rubriek 29 voor zover die van toepassing is op oppervlaktewaterlozers die sectoriële lozingsvoorwaarden genieten die in minder strenge zin afwijken van de algemene lozingsnormen.

In het Programmadecreet 1992 was in bijlage 2 opnieuw dezelfde door het Arbitragehof vernietigde categorie 29 opgenomen, zodat het Programmadecreet 1992 op dit punt vatbaar leek voor een beroep tot nietigverklaring bij het Arbitragehof door bedrijven die zoals hierboven beschreven ongelijk behandeld werden.

Om evenwel mogelijke betwistingen naar aanleiding van de heffing voor 1992 te voorkomen, werd inmiddels door het Programmadecreet 1993 bijlage 2 van de Wet Oppervlaktewateren met terugwerkende kracht tot 1 januari 1992 volledig vervangen door een bijlage A, gevoegd bij het Programmadecreet 1993. Daarnaast werd voor het heffingsjaar 1993 een geheel nieuwe bijlage 2 uitgewerkt⁴¹. Beide bijlagen tellen thans 43 rubrieken, in plaats van de vroegere 29.

25. De invoering van een heffing op de vuilvracht veroorzaakt door het lozen van koelwater is nieuw en getuigt opnieuw van de niet te stuiten inventiviteit van de Vlaamse wetgever om de ontvangsten van de overheid te verhogen.

26. In het economisch proces worden grote waterwegen niet alleen gebruikt als transportmiddel, maar ook als aanvoerweg voor grote waterafnemers. Behalve waterdistributiemaatschappijen maken ook landbouw en industrie gebruik van water dat op die manier wordt aangevoerd. In de industrie wordt het o.m. gebruikt als proceswater of koelwater. Door de artt. 80-89 van het Programmadecreet van 21 december 1990 werd dit onttrekken van water uit de (bevaarbare) waterlopen gelegen in het Vlaamse Gewest gerelementeerd. Voor alle in het Vlaamse Gewest gelegen waterwegen wordt een vergunning afgegeven voor het capteren

sing wordt geraamd op 625 miljoen fr. (*Gedr.St., Vl.R., B.Z., 1992, nr. 235/1, 11-12*).

³⁶ Ter uitvoering van art. 45 Wet Oppervlaktewateren werden voor bepaalde categorieën van ondernemingen sectoriële lozingsvoorwaarden uitgevaardigd. In sommige gevallen bevatten deze voor bepaalde verontreinigende parameters normen die minder streng zijn dan die opgelegd door het van kracht zijnde algemeen lozingsreglement (K.B. van 3 augustus 1976 houdende algemeen reglement voor het lozen van afvalwater in gewone oppervlaktewateren, in de openbare riolen en in de kunstmatige afvoerwegen van regenwater). Door het Programmadecreet van 21 december 1990 werden de in oppervlaktewater lozende ondernemingen die onder het toepassingsgebied van deze sectoriële normen vielen, verplicht voortaan een heffing te betalen die rechtstreeks gerelateerd is aan de grootte van de vuilvracht van het geloosde afvalwater, hetgeen voor die ondernemingen een belangrijk nieuw economisch gegeven betekende. Om die ondernemingen de kans te geven de nodige technische maatregelen te nemen om de overeenkomstig de sectoriële lozingsvoorwaarden toegelaten grotere vervuiling substantieel te verminderen, werd besloten elk van de subdelen te vermenigvuldigen met een factor die in mindere of meerdere mate kleiner is dan 1 naargelang de sectoriële norm voor de beschouwde parameter(s) in mindere of meerdere mate afwijkt van de algemene lozingsnormen (factoren k1, k2 en k3) (zie hierover DEKETELAERE, K., *Milieue en fiscaliteit, o.c., 75-76*).

³⁷ Voor de uitgebreide wetenschappelijke berekeningsformule en de uitsplitsing in deelformules voor het berekenen van N1, N2, N3 en Nk, zie bijlage 1 van dit artikel.

³⁸ *Gedr.St., Vl.R., 1990-1991, nr. 424/1, 18*.

³⁹ Voor de aanpassing van de k1- en k3-factoren werd een gedifferentieerde aanpak gevolgd. Voor sommige hoofdactiviteiten werden de waarden gelijkgesteld aan 1, andere werden verhoogd met twee vijfde van het verschil tussen de waarde van de factor zoals die van toepassing was in het heffingsjaar 1991 en de waarde 1. Voor de «meststoffenfabrieken lozend op brak water» bleven de k1-, k2- en k3-factoren ongewijzigd, gelet op de milieubeleidsvereenkomst van 26 september 1991 met BASF inzake de beperking en voorkoming van milieuverontreiniging aan de bron (memorie van toelichting, *Gedr.St., Vl.R., B.Z. 1992, nr. 186/1 23*).

⁴⁰ Voor een bespreking van dit arrest, zie SEPÉLIE, G., «Arbitragehof: gedeeltelijke vernietiging van de Vlaamse regeling inzake heffingen op afvalwaters», *Milieurecht-Info*, 1992, nr. 3, 14.

⁴¹ Dit is bijlage B, gevoegd bij het Programmadecreet 1993.

van water (vergunning voor watervang). Om een dergelijke vergunning te krijgen moet een belasting betaald worden volgens het totale volume water dat door middel van pompen, hevels of andere goedgekeurde installaties uit de waterweg wordt gecapteerd ^{42,43}.

27. Naast en boven de belasting op de watervang onderwerpt het Programmadecreet 1992 nu ook het lozen van het gecapteerde water dat als koelwater is gebruikt, aan een heffing op de waterverontreiniging. In de memorie van toelichting wordt erop gewezen dat het lozen van koelwater een verontreinigende activiteit is die overigens vergunningsplichtig is. Aangezien het koelwater een belangrijke impact heeft op het ontvangende ecosysteem (o.a. zuurstofhuishouding) als gevolg van het feit dat het geloosde koelwater een hogere temperatuur heeft dan het ontvangende water, wordt het lozen van thermisch verontreinigend koelwater aan een heffing onderworpen ⁴⁴.

28. Als heffingsbasis geldt alleen het vergunde koelwater-debiet ⁴⁵. Dat is in ieder geval merkwaardig want, gelet op het feit dat het hier gaat om «thermische» verontreiniging, zou men verwachten dat bij de berekening van de heffing rekening wordt gehouden met de temperaturen van het opgenomen en het geloosde koelwater ⁴⁶. Aangezien deze

⁴² Zie hierover DEKETELAERE, K., *Milieu en fiscaliteit, o.c.*, 109-114.

⁴³ De toepassing van de heffing op de watervang heeft inmiddels aangetoond dat onder meer de tarieven te degressief waren. Voor 1993 werd daarom besloten tot een algemene verhoging van de capaciteitsheffing waarvan de opbrengst geraamd wordt op 100 miljoen frank voor de havens en 200 miljoen frank voor de binnenwateren. Uitgangspunt van de vooropgestelde tariefverhogingen is dat het leveren van water, als secundair gebruik van de waterweg (door verwerking in producten of gebruik in het productieproces), zoveel mogelijk kostendekkend moet gebeuren (zie *Gedr.St.*, *VL.R.*, B.Z. 1992, nr. 235/1, 17-18 en nr. 235/12, 3-4).

⁴⁴ Memorie van toelichting, *Gedr.St.*, *VL.R.*, B.Z. 1992, nr. 186/1, 22.

⁴⁵ De geloosde hoeveelheid koelwater wordt geacht overeen te stemmen met de in de milieu- of lozingsvergunning toegestane hoeveelheid. Voor zover de milieu- of lozingsvergunning geen beperking vermelden voor de maximale hoeveelheid koelwater per jaar, wordt de hoeveelheid koelwater berekend volgens de formule:

$K = Q_k \times W$ waarin:

– K : de hoeveelheid koelwater in m³ per jaar
– Q_k : de maximaal vergunde hoeveelheid koelwater in m³ per dag of indien deze waarde niet bepaald is, de maximaal vergunde hoeveelheid koelwater in m³ per uur vermenigvuldigd met 24

– W : 225 of het aantal dagen waarop in het jaar voorafgaand aan het heffingsjaar koelwater werd geloosd en waarvan het bewijs wordt geleverd (art. 3, § 1 van het uitvoeringsbesluit).

Het is de heffingsplichtige evenwel ook toegestaan om de reële geloosde hoeveelheid koelwater te bewijzen op basis van dagelijkse debietmetingen (met behulp van meetapparatuur geïnstalleerd conform de milieu- of lozingsvergunning) in het jaar voorafgaand aan het heffingsjaar (art. 3, § 2, van het uitvoeringsbesluit).

⁴⁶ De ware reden voor het instellen van een heffing op de koelwaters lijkt m.i. dan ook eerder verband te houden met het feit dat het gebruik van koelwaters een in de industrie zeer grootschalig en veel toegepast procédé is en dus een interessante aanleiding voor de overheid is om hieruit enige munt te slaan. Bij de heffing 1991 werd immers vastgesteld dat bedrijven met een groot waterverbruik (meer dan 500 m³ per jaar) uitgebreid melding maakten van het gebruik van natuurlijke waterbronnen als koelwater. Zo werd er in

nieuwe heffing voor de industrie een belangrijk nieuw economisch gegeven is, wordt evenwel voor het heffingsjaar een reductiefactor ingebouwd die gelijk is aan 0,825.

29. Ondanks het feit dat men vragen kan stellen rond de opportuniteit en de precieze motieven om naast de belasting op het capteren van water uit de waterwegen nu ook het lozen van koelwater aan een heffing te onderwerpen, is er hier geen sprake van een schending van het *non bis in idem*-principe. De toepassing van deze regel veronderstelt dat tegelijk voldaan is aan drie voorwaarden: een zelfde belasting treft slechts eenmaal dezelfde belastbare materie, in de persoon van dezelfde belastingplichtige ⁴⁷. Bij de watervang wordt het materieel feit van het onttrekken van water belast, terwijl bij de heffing in verband met de koelwaters het lozen van het koelwater het materieel feit is dat belast wordt. Met andere woorden, de belastbare grondslag is verschillend.

30. De bemonstering en de analyse van al de parameters die gebruikt worden voor het berekenen van de heffing moeten worden uitgevoerd door een laboratorium dat erkend is door de Vlaamse Executieve, overeenkomstig de bepalingen van het besluit van de Vlaamse Executieve van 6 februari 1991 houdende vaststelling van het Vlaams Reglement betreffende de Milieuvergunning (VLAREM I) ⁴⁸. In het uitvoeringsbesluit van 23 juli 1992 heeft de Vlaamse Executieve ook nadere regels uitgewerkt betreffende de wijze waarop de gegevens met betrekking tot het geloosde afvalwater kunnen worden bepaald voor het toepassen van de hier besproken berekeningsmethode ⁴⁹.

b) BEREKENING VAN DE VUILVRACHT VAN HET GEBRUIKTE OPPERVLAKTEWATER DAT NADIEN IN DATZELFDE OPPERVLAKTEWATER GELOOSD WORDT

31. Indien een onderneming voor zijn productieproces water opneemt uit een bepaald oppervlaktewater, bv. een rivier, en het nadien terugloost in datzelfde oppervlaktewater, dan mag de vuilvracht van het geloosde oppervlaktewater, berekend op basis van meet- en bemonsteringsresultaten, verminderd worden met de vuilvracht van het gebruikte oppervlaktewater ⁵⁰.

32. Teneinde van dit recht op vermindering gebruik te kunnen maken, moet de heffingsplichtige de Vlaamse Milieumaatschappij in kennis stellen van zijn eis tot het in mindering brengen van de vuilvracht van het opgenomen opper-

1990 3,4 miljard m³ oppervlaktewater opgepompt en werd door 606 bedrijven 3,23 miljard m³ als koelwater gebruikt (memorie van toelichting, *Gedr.St.*, *VL.R.*, B.Z. 1992, nr. 186/1, 22).

⁴⁷ VANHOUTTE, J., m.m.v. CLAEYS BOUUAERT, I., *Beginselen van het Belgisch belastingrecht*, Gent-Leuven, Story-Scientia, 1979, nrs. 140-143, p. 137 (hierna te citeren als VAN HOUTTE, J., m.m.v. CLAEYS BOUUAERT, I., *Beginselen*).

⁴⁸ Art. 35quinquies, § 2, Wet Oppervlaktewateren. Wat betreft de erkenningsvoorwaarden van de laboratoria, zie art. 62, § 7, VLAREM I (B.S., 26 juni 1991), alsook het besluit van de Vlaamse Executieve van 6 januari 1983 tot vaststelling van de voorwaarden voor de erkenning van laboratoria ter uitvoering van de wet van 26 maart 1971 op de bescherming van de oppervlaktewateren tegen verontreiniging (B.S., 14 juni 1983).

⁴⁹ Zie de artt. 2 en 3 van het uitvoeringsbesluit.

⁵⁰ Art. 35sexies, § 1, Wet Oppervlaktewateren. Voor de wetenschappelijke formule, zie bijlage 2 van dit artikel.

vaktewater. Dit dient te gebeuren samen met de aangifte door middel van het formulier waarvan het model is vastgesteld in bijlage 1 van het uitvoeringsbesluit van 23 juli 1992. Daarnaast dient de heffingsplichtige aan de Vlaamse Milieumaatschappij alle nodige gegevens te bezorgen met betrekking tot het geloosde afvalwater én het opgenomen afvalwater van het jaar voorafgaand aan het heffingsjaar. Meer bepaald moeten die gegevens vermeld worden in de bij het aangifteformulier gevoegde overzichtstabel «Meet- en bemonsteringsgegevens»⁵¹.

33. Ook hier geldt de regel dat de bemonstering en de analyses van alle parameters uitgevoerd moeten worden door een laboratorium dat door de Vlaamse Executieve erkend is overeenkomstig de bepalingen van VLAREM I⁵².

c) BEREKENING VAN DE VUILVRACHT OP BASIS VAN OMZETTINGSCOËFFICIËNTEN

34. Voor de grootverbruikers, waarvan bepaalde parameters, nodig voor het toepassen van de methode van de berekening van de vuilvracht op basis van meet- en bemonsteringsresultaten (art. 35^{quinquies}, § 1) niet gemeten of bekend zijn, geldt een vereenvoudigde berekeningsmethode⁵³. Deze methode zal ook aangewend worden indien de meetgegevens onvolledig voorhanden zijn⁵⁴.

35. De in de berekeningsformule⁵⁵ gehanteerde k-coëfficiënten zijn dezelfde als die welke gebruikt worden bij de berekeningsmethode op basis van meet- en bemonsteringsresultaten (cf. bijlage 2 van de Wet Oppervlaktewateren).

36. De berekeningswijze van het subdeel N1 stemt nagenoeg volledig overeen met die vastgesteld bij het voor 1990 van toepassing zijnde besluit van de Vlaamse Executieve van 16 mei 1990 houdende vaststelling van de minima der verontreinigende belasting, van de modaliteiten voor de berekening van de verontreinigende belasting volgens de vereenvoudigde methode alsmede het model van aangifte bedoeld in de artikelen 32^{undecies}, 4° en 5°, Wet Oppervlaktewateren⁵⁶.

37. Bijlage 1 van de Wet Oppervlaktewateren die de omzettingscoëfficiënten bevat, namelijk de coëfficiënten C1, C2 en C3 welke overeenstemmen met de subfactoren N1, N2 en N3, werd evenwel gewijzigd. Alle C1-coëfficiënten die onder de oude regeling gebaseerd waren op de grondslag «100 mandagen», werden herberekend naar de grondslag «1 m³ gebruikt water». Deze aanpassing is een gevolg van het feit dat in het heffingsjaar 1991 de definitie van het begrip «mandagen» te veel aanleiding heeft gegeven tot inter-

pretatieproblemen en bovendien een als grondslag door de ambtenaren van de Vlaamse Milieumaatschappij moeilijk te controleren gegeven is. Het waterverbruik daarentegen is een objectiever en gemakkelijker te controleren gegeven⁵⁷.

38. De waarde van de C1-coëfficiënt werd bepaald op basis van meet- en bemonsteringsgegevens van bedrijven die ressorteren onder de bewuste hoofdactiviteit. Teneinde de wetenschappelijke onderbouw van de gehanteerde omzettingscoëfficiënten te waarborgen zal een technische begeleidingscommissie ingesteld worden⁵⁸.

DEEL II – DE VASTSTELLINGS-, INVORDERINGS- EN GESCHILLENPROCEDURE

39. In het algemeen ontstaat een fiscale schuld zodra het door de wet (of decreet) omschreven belastbaar feit is voltrokken⁵⁹. Drie elementen dragen ertoe bij dat aan de vaststellings- en invorderingsvoorwaarden van een belasting een formeel rechtsbestaan wordt gegeven: het voltrokken belastbaar feit, de belastingwet (-decreet) die dit feit nader omschrijft en de jaarlijkse begrotings- of financiewet (-decreet) die de overheid machtigt om de belastingwet toe te passen⁶⁰. Het heffen van een belasting is dus een proces dat geformaliseerd verloopt, te beginnen bij de vaststelling van de belastbare grondslag en gaande tot de invordering van de belasting⁶¹.

40. Bij de heffingen op de waterverontreiniging, waarvan zonder de minste twijfel gezegd moet worden dat het om belastingen gaat, niet om retributies⁶², gelden precies dezelfde

⁵⁷ Zoals reeds aangegeven drukken de omzettingscoëfficiënten het kwantitatief verband uit tussen een bepaalde grondslag, gebonden aan de aard van de activiteit én de ten gevolge van die activiteit gegenereerde vuilvracht. Een grondslag uitgedrukt in m³ sluit in ieder geval ook nauwer aan bij de gegenereerde vuilvracht dan een grondslag uitgedrukt in mandagen.

⁵⁸ Memorie van toelichting, *Gedr.St., VI.R.*, B.Z. 1992, 186/1, 24.

⁵⁹ VAN HOUTTE, J., m.m.v. Claeys Bouuaert, I., *Beginnselen*, 387, nr. 442.

⁶⁰ VAN CROMBRUGGE, S., *De vestigings-, invorderings- en geschillenprocedure van de heffingen op de waterverontreiniging*, colloquium «De nieuwe heffingen op de waterverontreiniging. Juridische en economische implicaties voor het bedrijfsleven», Ecojura, Gent, 7 mei 1991, 3.

⁶¹ CLAEYS BOUUAERT, I., *De aanslag*, Brussel, Larcier, 1963, 132 e.v., nrs. 206 e.v.; VAN HOUTTE, J., m.m.v. CLAEYS BOUUAERT, I., *Beginnselen*, 387, nr. 443; VAN CROMBRUGGE, S., o.c., 3; VANISTENDAEL, F., *Fiscaal recht. Belastingen in België*, Leuven, Acco, 102, nr. 212 (hierna te citeren als VANISTENDAEL, F., *Fiscaal recht*).

⁶² Retributies zijn bijdragen die door of namens de overheid worden gevorderd ter compensatie van specifieke prestaties die door diezelfde overheid worden geleverd en die tot haar eigenlijke opdracht behoren. Essentieel verschilt de retributie van een belasting hierin dat een belasting een bijdrage is die men steeds verschuldigd is, terwijl een retributie alleen betaald moet worden als men ook effectief beroep doet op de diensten of goederen die de overheid aanbiedt (VANISTENDAEL, F., *Fiscaal recht*, 8, nr. 20). De bijdragen in de beheers- en werkingskosten van de vroegere waterzuiveringsmaatschappijen, die afkomstig waren van de op riool lozende ondernemingen, waren duidelijk retributies (zie hierover meer bij HEYMAN, J., «Juridische benadering van de heffingen op de waterverontreiniging, grondslag en berekening», *T.B.P.*, 1991, 714). Sedert de uitspraak van het Arbitragehof van 4 december 1991 (arrest nr. 33/91, *B.S.*, 4 december 1991) kan er geen twijfel over bestaan

⁵¹ Art. 35^{sexies}, § 3, Wet Oppervlaktewateren en art. 4, § 3, van het uitvoeringsbesluit.

⁵² Art. 35^{sexies}, § 4, Wet Oppervlaktewateren. Zie ook randnummer 22 *supra*.

⁵³ Art. 35^{septies} Wet Oppervlaktewateren.

⁵⁴ Indien bijvoorbeeld meetgegevens voorhanden zijn voor de zuurstofbindende en de zwevende stoffen (subdeel N1) alsook voor de zware metalen (subdeel N2) doch niet voor de nutriënten (subdeel N3), dan zal deze laatstgenoemde vuilvracht berekend worden op basis van omzettingscoëfficiënten.

⁵⁵ Voor de hoofdformules en verschillende deelformules, zie bijlage 3 van dit artikel.

⁵⁶ Memorie van toelichting, *Gedr.St., VI.R.*, B.Z. 1992, 186/1, 23-24.

fiscale basisbeginselen. Het belastbaar feit ter zake van de heffingen bestaat hier uit een geheel van feiten die zich in het jaar vóór het heffingsjaar (in 1991 dus) hebben voorgedaan en die betrekking hebben op het afnemen van water of op het lozen van afvalwater⁶³. Precies zoals in 1991 zal ook de fiscale schuld ten laste van elke heffingsplichtige retroactief ontstaan op 1 januari 1992. Die datum is van het grootste belang omdat, zoals professor S. Van Crombrugge schrijft, «hij het startpunt betekent van de fiscale procedure»⁶⁴.

41. Alvorens verder in te gaan op alle aspecten van procedure- en geschillenregeling, moet nog aangestipt worden dat het de Vlaamse Milieumaatschappij (VMM) is die belast is, niet alleen met de vaststelling, de inning en de invordering van de heffing, maar ook met de controle op de naleving van de verplichtingen van de heffing⁶⁵.

§ 1. De aangifte en melding

A. De aangifte. Begrip en betekenis

42. «De aangifte is een geschrift waardoor de belastingplichtige, of een ander daartoe verplicht persoon, aan de fiscus gegevens meedeelt die moeten dienen tot vaststelling van feiten of toestanden welke, overeenkomstig de wet, de belastingschuld doen ontstaan»⁶⁶. Deze definitie, van toepassing op de aangifte in ons fiscaal recht, geldt evenzeer voor de milieuheffingen. Hier is de aangifte het document waarin de heffingsplichtige aan de VMM alle nodige gegevens meedeelt omtrent waterverbruik, herkomst van het water en aard van de in het water geloosde afvalstoffen, op grond waarvan het bestuur de heffingsgrondslag en het overeenkomstige bedrag kan bepalen.

43. Door het opleggen van een *aangifteverplichting* wordt een samenwerking tot stand gebracht tussen de heffingsplichtige en de VMM⁶⁷. De heffingsplichtige moet het bestuur de nodige gegevens verstrekken, hij moet ze nadien laten controleren en aan de controle ook alle medewerking verlenen⁶⁸.

B. Tot aangifte gehouden heffingsplichtigen

44. Hoewel het normale uitgangspunt bij de vaststelling en de inning van de heffingen de aangifte is, is het zeker niet

zo dat de aangifte in alle gevallen en door iedere heffingsplichtige gedaan moet worden. Wanneer de heffingsplichtige overheid langs andere wegen de heffingsgrondslag en -schuld te weten kan komen, moet vanzelfsprekend geen aangifte worden gedaan⁶⁹. Vandaar dat de aangifteplicht niet geldt voor de heffingsplichtigen met een klein waterverbruik van minder dan 500 m³/uur en/of een beperkt pompvermogen van minder dan 5 m³/uur⁷⁰. Immers, in die gevallen wordt de vuilvracht uitsluitend berekend op basis van het waterverbruik, zijnde gegevens die gemakkelijk door de VMM rechtstreeks bij de drinkwatermaatschappijen kunnen worden ingewonnen.

Het Programmadecreet 1992 verplicht trouwens de drinkwatermaatschappijen om hieraan hun medewerking te verlenen, in die zin dat zij uiterlijk op 1 maart van het heffingsjaar aan de VMM alle gegevens en inlichtingen moeten verstrekken die nodig zijn voor de vaststelling en de inning van de heffing⁷¹.

45. Wie moet dan uiteindelijk wél aangifte doen? Volgens het Programmadecreet 1992 gaat het alleen om heffingsplichtigen met een groot waterverbruik van 500 m³ of meer en/of met een pompvermogen van 5 m³ per uur of meer⁷². In al die gevallen zal de vuilvracht en overeenkomstig daarmee de heffing berekend worden op basis van meet- en bemonsteringsresultaten⁷³.

Toch stelt het Programmadecreet 1992 één uitzondering voorop. Heffingsplichtige grootverbruikers met lozingen uit huishoudelijke activiteiten⁷⁴ vallen buiten de aangifteplicht, omdat de belastbare grondslag uitsluitend het waterverbruik is en het hier in feite niet om activiteiten van industriële aard gaat.

46. Bij overlijden of faillissement van de heffingsplichtige wordt de aangifteplicht overgedragen op respectievelijk de erfgenamen en legatarissen of op de curator⁷⁵. Het gaat hier om een regel die in zekere zin analoog is aan die van artikel 212, tweede lid, W.I.B., luidens hetwelk bij overlijden of wettelijke onbekwaamheid van de belastingplichtige, de verplichting tot aangifte berust, in het eerste geval op de erfgenamen, algemene legatarissen of begiftigden, in het tweede geval op de wettelijke vertegenwoordigers⁷⁶.

47. Heffingsplichtigen met een gering waterverbruik hoeven dus in principe geen aangifte te doen, omdat, zoals wij hierboven hebben gezien, de grondslag voor de berekening van de heffing uitsluitend het waterverbruik is. Het kan

dat de heffing op de waterverontreiniging «een belasting is die door het Vlaamse Gewest is ingevoerd in de uitoefening van de eigen fiscale bevoegdheid op grond van artikel 110, § 2, eerste lid, van de Grondwet zelf», r.o. 4.B.4.1).

⁶³ Vergelijk met de regeling van het Programmadecreet 1991 waar het belastbaar feit enkel sloeg op het lozen van afvalwater (VAN CROMBRUGGE, S., o.c., 3).

⁶⁴ VAN CROMBRUGGE, S., o.c., 3.

⁶⁵ Art. 35bis, § 1, Wet Oppervlaktewateren dat nagenoeg identiek is aan het vroegere art. 35undecies, § 3, Wet Oppervlaktewateren, als ingevoerd door het inmiddels opgeheven Programmadecreet 1991. Zie ook de memorie van toelichting, *Gedr.St.*, VI.R., B.Z. 1992, nr. 186/1, 19.

⁶⁶ VAN HOUTTE, J., m.m.v. CLAEYS BOUUAERT, I., *Beginselen*, 389, nr. 446.

⁶⁷ VAN CROMBRUGGE, S., o.c., 4.

⁶⁸ VAN HOUTTE, J., m.m.v. CLAEYS BOUUAERT, I., *Beginselen*, 401-402, nr. 466.

⁶⁹ VAN CROMBRUGGE, S., o.c., 4.

⁷⁰ Zijnde de gevallen bedoeld in art. 35quater Wet Oppervlaktewateren.

⁷¹ Art. 35octies, § 5, Wet Oppervlaktewateren. Merk op dat deze bepaling nagenoeg volledig gelijklopend is met het vroegere art. 35undecies, § 1, Wet Oppervlaktewateren, als ingevoerd door het inmiddels opgeheven Programmadecreet 1991 (cf. memorie van toelichting, *Gedr.St.*, VI.R., B.Z. 1992, nr. 186/1, 24).

⁷² Art. 35octies, § 1, Wet Oppervlaktewateren. Zie ook de memorie van toelichting, *Parl.St.*, VI.R., B.Z. 1992, nr. 186/1, 24.

⁷³ Zie art. 35quinquies Wet Oppervlaktewateren.

⁷⁴ Bedoeld wordt categorie 56 uit bijlage 1 bij de Wet Oppervlaktewateren.

⁷⁵ Art. 35octies, § 1, tweede lid, Wet Oppervlaktewateren.

⁷⁶ TIBERGHIE, A., *Handboek voor Fiscaal Recht 1992*, Antwerpen, Kluwer Rechtswetenschappen, 1992, 384, nr. 1694 (hierna te citeren als TIBERGHIE, A., *Handboek 1992*).

evenwel gebeuren dat dergelijke kleinverbruikers wél wensen dat hun heffing op een meer met de werkelijkheid overeenstemmende wijze berekend wordt, hetzij op basis van meet- en bemonsteringsresultaten, hetzij op basis van omzettingcoëfficiënten ⁷⁷.

Om dat recht te kunnen genieten, moet de heffingsplichtige vóór 15 maart van het heffingsjaar een aangifte indienen met alle gegevens die nodig zijn voor de berekening van de vuilvracht ⁷⁸. Hetzelfde geldt ook voor de grootverbruikers met lozingen uit huishoudelijke activiteiten die terug te brengen zijn tot categorie 56 van bijlage 1 bij de Wet Oppervlaktewateren.

C. De melding

48. Benevens de aangifteplicht kan er ook een *plicht tot melding* bestaan van de heffingsplichtige die in de loop van 1991 een eigen waterwinning in gebruik heeft genomen ⁷⁹. Hij moet dit aan de VMM melden binnen twee maanden vanaf de datum waarop hij over die waterwinning beschikt. Een zelfde meldingsplicht binnen dezelfde termijn geldt ook als de heffingsplichtige ophoudt de beschikking te hebben over een eigen waterwinning.

D. Vorm van de aangifte en de melding

49. Ieder jaar, vóór 15 maart ⁸⁰, moet de heffingsplichtige aangifte doen volgens de modaliteiten bepaald door de Vlaamse Executieve ⁸¹. Alle bij de aangifte gevoegde stukken moeten genummerd, gedagtekend en ondertekend worden en afschriften moeten eensluidend met het oorspronkelijk stuk worden verklaard ⁸². Deze bepaling stemt groten-deels overeen met artikel 307, § 3, W.I.B. 1992.

50. Quid als hieraan door de heffingsplichtige niet is voldaan? Is de aangifte dan aangetast door een essentieel vormgebrek met nietigheid tot gevolg? Naar onze mening is dat niet het geval, omdat de decreetgever de in artikel 35octies, § 4, opgesomde verplichtingen niet zelf als een essentieel, op straffe van nietigheid voorgeschreven vormvereiste heeft erkend. Het niet ondertekenen van de aangifte bijvoorbeeld impliceert dus niet automatisch de nietig-

heid ervan, maar kan leiden tot toepassing van de procedure tot rechtzetting ⁸³.

Veel essentiëler is de vraag wat er gebeurt met een aangifte, waarbij de heffingsplichtige de in het aangifteformulier gevraagde bescheiden, inlichtingen of documenten niet heeft gevoegd. Het Programmadecreet 1992 stelt immers duidelijk voorop dat alle stukken, opgaven en inlichtingen die samen met de aangifte of de melding worden ingediend, een integrerend deel ervan vormen ⁸⁴. Hier gaat het duidelijk om een exponent van de samenwerkingsplicht waartoe de heffingsplichtige gehouden is en op grond waarvan de VMM principieel tot nietigheid van de aangifte zou kunnen besluiten, tenzij men toelaat dat achteraf die vormgebreken aan de aangifte hersteld worden ⁸⁵. Die mogelijkheid ligt overigens vervat in artikel 35duodecies, § 1, 2° en 3°, Wet Oppervlaktewateren. Daardoor kan aan de heffingsplichtige de mogelijkheid geboden worden om alsnog bepaalde vormgebreken te herstellen, inlichtingen te verstrekken of documenten voor te leggen binnen de termijnen door de VMM bepaald.

51. Wat zal er ten slotte gebeuren als de heffingsplichtige zich eenvoudigweg onttrokken heeft aan zijn plicht tot samenwerking, door helemaal geen aangifte of melding te doen?

In dat geval mag het bestuur bij wijze van sanctie overgaan tot het vaststellen van een aanslag van ambtswege, waarover later meer ⁸⁶ en kan een administratieve geldboete worden opgelegd die maximaal 200% bedraagt van de heffing die verschuldigd is op het niet aangegeven of niet gemelde gedeelte ⁸⁷.

§ 2. Onderzoek en controle

52. Een van de belangrijkste vernieuwingen in het Programmadecreet 1992 is wel dat, in tegenstelling tot het heffingsjaar 1991, de decreetgever ruimere aandacht heeft geschonken aan de onderzoeks- en controlebevoegdheden van de ambtenaren van de VMM ⁸⁸. Die controle moet niet alleen tot doel hebben de vaststelling van de heffingen voor het lopende heffingsjaar, maar ook de eventuele vaststelling

⁷⁷ VAN CROMBRUGGE, S., o.c., 5.

⁷⁸ Art. 35quater, § 2, Wet Oppervlaktewateren.

⁷⁹ Art. 35octies, § 2, Wet Oppervlaktewateren. De meldingsplicht bestond ook reeds onder het vroegere, inmiddels opgeheven Programmadecreet 1991 (zie het opgeheven art. 35decies Wet Oppervlaktewateren).

⁸⁰ Art. 35octies, § 1, Wet Oppervlaktewateren. De aangifte dient te gebeuren door middel van het formulier, waarvan het model is vastgesteld in bijlage 1 van het uitvoeringsbesluit (art. 4, § 1 uitvoeringsbesluit). In haar advies had de SERV aangedrongen op een andere datum voor het heffingsjaar 1992, omdat op het ogenblik dat het advies verstrekt werd «reeds de uiterste voorziene datum voor het indienen van de aangifte verstreken is» (*Parl.St., VI.R., B.Z. 1992, nr. 186/1, 110*). Ook de Raad van State had aangedrongen op een overgangsregeling voor de aangifte van 1992 (*Parl.St., VI.R., B.Z. 1992, nr. 186/1, 170*). Daarom werd in art. 35octiesdecies, § 4, bij wijze van overgangsbepaling opgelegd dat de aangifte voor het heffingsjaar 1992 diende te gebeuren uiterlijk vóór 1 augustus 1992.

⁸¹ Art. 35octies, § 3, Wet Oppervlaktewateren.

⁸² Art. 35octies, § 4, Wet Oppervlaktewateren.

⁸³ VAN HOUTTE meent evenwel dat door het ontbreken van de handtekening niet voldaan is aan een essentieel vormvereiste en dat bijgevolg de aangifte als nietig te beschouwen is (VAN HOUTTE, J., m.m.v. CLAEYS BOUUAERT, I., *Beginselen*, 391, nr. 449. Zie in dezelfde zin DASSESE, M., en MINNE, P., *Droit fiscal. Principes généraux et impôts sur les revenus*, Brussel, Bruylant, 1990, 59, hierna te citeren als DASSESE, M. en MINNE, P., *Droit fiscal*). Niettemin wordt door de rechtsleer terecht gewezen op de mogelijkheid tot het versturen van een bericht van rechtzetting, waardoor de fiscus in feite afziet van de aanslag van ambtswege (LOUVEAUX, C.L., *La preuve en matière d'impôts directs*, Brussel, Bruylant, 1970, 50-51, hierna te citeren als LOUVEAUX, C.L., *La preuve*).

⁸⁴ Art. 35octies, § 4, Wet Oppervlaktewateren.

⁸⁵ Zie in dezelfde zin MAERTENS, G., *De fiscale procedure inzake directe belastingen*, Brugge, Die Keure, 1991 (losbladig), v° «Aangifte – verplichting», 1 (hierna te citeren als MAERTENS, G., *De fiscale procedure*) en TIBERGHIE, A., *Handboek 1992*, 385, nr. 1695.

⁸⁶ Art. 35duodecies, § 1, 1°, Wet Oppervlaktewateren.

⁸⁷ Art. 35quaterdecies, Wet Oppervlaktewateren.

⁸⁸ Memorie van toelichting, *Gedr.St., VI.R., B.Z. 1992, nr. 186/1, 24-25*.

van aanvullende heffingen of navorderingen ⁸⁹, zelfs indien de aangifte reeds aangenomen is en de desbetreffende heffingen reeds betaald zijn ⁹⁰.

53. In het Programmadecreet 1992 zijn die rechten van onderzoek op drieërlei vlak geregeld:

A. Vraag om uitleg aan de heffingsplichtige

De controleambtenaren van de VMM mogen van rechtswege alle inlichtingen nemen, opzoeken en inzamelen die kunnen leiden tot de juiste vaststelling van de heffing, en dit zowel bij de heffingsplichtige zelf als bij derden. Aan dit verzoek moet het nodige gevolg worden gegeven ⁹¹. Hoe dat recht op informatie-inwinning concreet toegepast moet worden, is niet expliciet geregeld. Wel zou men kunnen stellen dat het met de nodige gematigdheid dient te gebeuren en verder dat, wanneer het om minder belangrijke informatie gaat, deze ook per telefoon aangevraagd mag worden. Het is natuurlijk evident dat alleen informatie opgevraagd mag worden die enige relevantie heeft voor de berekening van de vuilvracht en heffing. Informatie die daar totaal los van staat, hoeft de heffingsplichtige vanzelfsprekend niet te verstrekken ⁹².

B. Recht van inzage van documenten

Als de controleambtenaren van de VMM het wensen, kunnen zij zowel bij de heffingsplichtige als bij derden inzage vragen van alle boeken, stukken en registers die kunnen leiden tot de juiste vaststelling van het heffingsbedrag. Zij mogen zelfs die documenten opvorderen en meenemen tegen afgifte van een ontvangstbewijs ⁹³.

C. Toegang tot de bedrijfslokalen

Een laatste mogelijkheid waarover de VMM beschikt, is dat aan de controleambtenaren, die beschikken over een legitimatiebewijs, tijdens de normale werkuren vrije toegang verleend moet worden tot de bedrijfslokalen, zoals fabrieken, werkhuizen, magazijnen, opslagplaatsen, garages enz. ⁹⁴. De opsomming van wat onder «bedrijfslokalen» in artikel 35*novies*, § 4, Wet Oppervlaktewateren verstaan

moet worden, is zeker niet beperkend; wat in ieder geval uitgesloten blijft, zijn de normale woonvertrekken waartoe de controleambtenaren van de VMM geen toegang hebben ⁹⁵.

54. Ten slotte wordt ook via artikel 35*novies*, § 3, Wet Oppervlaktewateren voor de VMM de mogelijkheid geopend om bepaalde stukken op te vragen of inlichtingen in te winnen bij andere openbare besturen en organismen, ook wanneer deze tot de Staat, de provincies en gemeenten en het gerechtelijk apparaat behoren. Al die inlichtingen en stukken mogen worden ingeroepen voor het opsporen van de verschuldigde heffing ⁹⁶.

§ 3. Rechtzetting van de aangifte

55. Een geldig gedane aangifte of melding, d.w.z. binnen de bij artikel 35*octies*, §§ 1 en 2, bepaalde termijnen en conform de vormvereisten, wordt geacht juist te zijn ⁹⁷, of anders geformuleerd, in overeenstemming te zijn met de werkelijkheid. Zowel de heffingsplichtige als de VMM zijn er in principe door gebonden, wat impliceert dat de aangifte of melding niet zonder meer gewijzigd kan worden.

Omdat de heffing echter niet bepaald wordt door de wil van de partijen, maar door het decreet dat de heffing instelt, is dat vermoeden van juistheid van de aangifte evenwel weerlegbaar. De heffingsplichtige kan zijn aangifte of melding herroepen, als hij kan aantonen dat wat hij heeft aangegeven of gemeld, aangetast is door een dwaling in rechte of in feite ⁹⁸; de VMM van haar kant moet de geldig aangegeven of gemelde gegevens aanvaarden, tenzij deze onjuist worden bevonden ⁹⁹. Daarom zal de aangifte of melding onderzocht moeten worden en zal de VMM, wanneer zij van oordeel is dat de aangifte of melding niet met de realiteit overeenstemt, de aangegeven elementen door een andere heffingsgrondslag mogen veranderen, waarvan de juistheid

⁹⁵ In dit opzicht gaat art. 319 W.I.B. 1992 veel verder, daar het fiscaal bestuur toegang heeft tot andere plaatsen, inbegrepen die waar activiteiten uitgeoefend worden of vermoed worden uitgeoefend te worden (zie TIBERGHIE, A., *Handboek* 1992, 395, nr. 1708). Van een toegangsrecht tot particuliere woningen mag alleen gebruik gemaakt worden tussen 5 uur 's morgens en 21 uur 's avonds en met machtiging van de politierechter.

⁹⁶ Art. 35*novies*, § 3, Wet Oppervlaktewateren is vooral geïnspireerd op art. 7 van het voorontwerp van Kaderdecreet Milieuhygiëne van de zgn. Commissie BOCKEN (BOCKEN, H., en VERBEECK, P., *Voorontwerp van Kaderdecreet Milieuhygiëne. Verslag van de werkzaamheden van de Interuniversitaire Commissie tot Herziening van het Milieurecht*, volume I, 319). Zie ook de memorie van toelichting, *Gedr. St.*, VI.R., B.Z. 1992, nr. 186/1, 25.

⁹⁷ DASSESE M., en MINNE, P., *Droit fiscal*, 67; LOUVEAUX, C.L., *La prevue*, 51; MAERTENS, G., *De fiscale procedure*, v° «Aangifte - verplichting», 1; VAN HOUTTE, J., m.m.v. CLAEYS BOUUAERT, I., *Beginnelsen*, 427, nr. 508.

⁹⁸ VAN ORSHOVEN, P., *Behoorlijke rechtsbedeling bij geschillen over directe rijksbelastingen*, Antwerpen, Kluwer Rechtswetenschappen, 1987, 225, nr. 185 (hierna te citeren als VAN ORSHOVEN, P., *Behoorlijke rechtsbedeling*) met uitvoerige verwijzing naar de rechtspraak in voetnoot 2.

⁹⁹ Dit sluit ook aan bij art. 339 W.I.B. 1992, luidens hetwelk het bestuur de aangegeven inkomsten en andere gegevens als belastingsgrondslag neemt, tenzij ze die onjuist bevindt.

⁸⁹ Zo bepaalt art. 35*terdecies*, § 3, Wet Oppervlaktewateren dat ten laste van een zelfde heffingsplichtige meerdere heffingen betreffende een zelfde heffingsjaar kunnen worden vastgesteld.

⁹⁰ Cf. VAN HOUTTE, J., m.m.v. CLAEYS BOUUAERT, I., *Beginnelsen*, 431, nr. 513.

⁹¹ Art. 35*novies*, § 1, Wet Oppervlaktewateren. Vergelijk met art. 316 W.I.B. 1992 (wet van 12 juni 1992 tot bekrachtiging van het Wetboek van de Inkomstenbelastingen 1992, gecoördineerd op 10 april 1992, B.S., 30 juli 1992).

⁹² Meer hierover leze men bij TIBERGHIE, A., *Handboek* 1992, 393, nr. 1705.

⁹³ Art. 35*novies*, § 2, Wet Oppervlaktewateren. Vergelijk met art. 315 W.I.B. 1992. Om de stukken binnen de kortst mogelijke tijd terug te geven, dient het dossier bij voorrang te worden behandeld (Parl. Vr. 22 februari 1991, *Parl.Vr. en Antw., Kamer*, 1990-91, 13.088).

⁹⁴ Art. 35*novies*, § 4, Wet Oppervlaktewateren. Deze bepaling is duidelijk geïnspireerd op art. 319 W.I.B. 1992 (= het vroegere art. 225 W.I.B.) (memorie van toelichting, *Gedr.St.*, VI.R., B.Z. 1992, nr. 186/3, 25).

ook moet kunnen worden aangetoond ¹⁰⁰. De procedure die hiermee gepaard gaat, is wat men noemt «*rectificatie van de aangifte*».

56. Aan het opstarten van een dergelijke procedure is een aantal belangrijke voorwaarden gekoppeld. Grondvoorwaarde is volgens het Programmadecreet 1992 dat de aangifte of melding geldig en binnen de vastgestelde termijnen ingediend is. De geldigheidsvoorwaarden zijn evenwel niet nader door het Programmadecreet gepreciseerd. Vervolgens moet de aangifte of melding door de VMM als «onjuist» worden bevonden en moet zij vervangen worden door de naar het oordeel van de VMM «juiste» gegevens ¹⁰¹.

Betekent dit dat de VMM al onmiddellijk de onjuistheid van de aangifte en de juistheid van de door haar in de plaats gestelde gegevens moet bewijzen? Neen, op de eerste plaats is «onjuist bevinden» niet hetzelfde als «onjuist zijn» en in de tweede plaats bevinden we ons nog niet in het stadium van de aanslag.

Wel zal bij de uiteindelijke vaststelling van de heffing de VMM in ieder geval de juistheid van de heffingsgrondslag moeten kunnen aantonen.

Maar, zelfs wanneer de VMM niet van het begin af de onjuistheid van de aangifte of melding zal moeten bewijzen, zal zij toch op zijn minst ernstige aanwijzingen van onjuistheid moeten kunnen aanbrengen. Op gevaar anders van willekeur te worden beticht, moeten de omstandigheden die een rectificatie wettigen, in ieder geval van meet af aan aanwezig zijn ¹⁰².

57. Als de VMM bijgevolg op basis van ernstige aanwijzingen van oordeel is dat een geldig ingediende aangifte of melding rechtgezet moet worden, zal de heffingsplichtige van de voorgenomen wijziging in kennis gesteld moeten worden via een *bericht van rechtzetting* ¹⁰³. Hier gaat het om een substantiële formaliteit, de kennisgeving is immers voorgeschreven ter bescherming van de rechten van de heffingsplichtige, waarvan de niet-nakoming de nietigheid van de rectificatieprocedure en diens gevolg de nietigheid van de aldus onwettig vastgestelde heffing tot gevolg heeft ¹⁰⁴.

58. Niettemin zal die kennisgeving niet altijd verplicht zijn. Alleen in de gevallen waarin de VMM en de heffingsplichtige duidelijk formeel en materieel van mening blijven verschillen over de gegevens die de heffing zullen determineren, zal de kennisgeving verplicht zijn ¹⁰⁵. Als de heffingsplichtige schriftelijk zijn akkoord heeft gegeven met de voorgenomen wijziging, vervalt de verplichting tot het versturen van een rectificatiebericht, omdat er dan uiteraard geen meningsverschil meer bestaat ¹⁰⁶. Hetzelfde zal ook gebeuren

in het geval de heffingsgrondslag op basis van een gemeenschappelijk akkoord wordt bepaald ¹⁰⁷.

59. Het bericht van rechtzetting moet aan bepaalde vormvereisten voldoen: het moet per aangetekend schrijven aan de heffingsplichtige worden meegedeeld, het moet de redenen vermelden die de wijziging naar het oordeel van de VMM rechtvaardigen en het moet de modaliteiten opgeven die de heffingsplichtige moet naleven om erop te antwoorden ¹⁰⁸.

60. Bij het aangetekend versturen van het rechtzettingsbericht zal er uiteraard op toegezien moeten worden dat het ondertekend is door de bevoegde controleambtenaar van de VMM. Dat is logisch, want de heffingsplichtige moet kunnen nagaan of het bericht wel degelijk van een bevoegde ambtenaar is uitgegaan ¹⁰⁹.

61. Een tweede belangrijk vormvereiste dat gesteld wordt, is dat het bericht van rechtzetting de redenen moet vermelden die dit naar het oordeel van de VMM rechtvaardigen. Die motivering is een substantiële voorwaarde voor de geldigheid van het bericht ¹¹⁰. Ze moet de heffingsplichtige immers in staat stellen de juiste aard van het niet-akkoord met de VMM te beoordelen en daarover in dialoog te treden met de VMM ¹¹¹.

Het bericht van rechtzetting zal daarom ook voldoende gemotiveerd moeten zijn, de heffingsplichtige moet de motieven van de VMM kunnen onderzoeken en bespreken en tegelijk moet het ook de elementen voor de berekening van de heffing verschaffen ¹¹². In welke gevallen een bericht van rechtzetting al of niet voldoende gemotiveerd is, is natuurlijk een feitenkwestie die door de feitenrechter beoordeeld zal moeten worden.

62. Na verzending van het bericht van rechtzetting krijgt de heffingsplichtige één maand de tijd om hiertegen zijn eventuele opmerkingen schriftelijk in te brengen. Die antwoordtermijn kan om wettige redenen worden verlengd ¹¹³. Binnen die periode mag de VMM niet overgaan tot het vaststellen van een heffing, behalve indien de rechten van de gewestelijke thesaurie in gevaar komen wegens een andere oorzaak dan het verstrijken van de heffingstermijn of wanneer de heffingsplichtige schriftelijk zijn instemming gegeven heeft met het bericht van rechtzetting ¹¹⁴. Onder het in

¹⁰⁷ Dit is trouwens het geval voor de inkomstenbelastingen. Zie daarover TIBERGHEN, A., *Handboek* 1992, 419, nr. 1735.

¹⁰⁸ Art. 35*undecies*, § 1, Wet Oppervlaktewateren.

¹⁰⁹ VAN ORSHOVEN, P., *Behoorlijke rechtsbedeling*, 232, nr. 189.

¹¹⁰ Brussel, 29 maart 1983, *A.F.T.*, 1983, 1970; Bergen, 8 november 1984; *F.J.F.*, nr. 85/100. Zie ook TIBERGHEN, A., *Handboek* 1992, 419, nr. 1736.

¹¹¹ In die zin zegt Van Orshoven dat de motiveringsplicht doelgebonden is en dat de naleving in het licht daarvan beoordeeld moet worden (VAN ORSHOVEN, P., *Behoorlijke rechtsbedeling*, 230, nr. 188).

¹¹² Zie de uitvoerige rechtspraak aangehaald door VAN ORSHOVEN, P., *Behoorlijke rechtsbedeling*, 231, nr. 188, voetnoot 41, en TIBERGHEN, A., *Handboek* 1992, 419, nr. 1736.

¹¹³ Art. 35*undecies*, § 2, Wet Oppervlaktewateren. Als wettige redenen kunnen zo aanvaard worden, ernstige ziekte of invaliditeit van de heffingsplichtige, afwezigheid van een raadsman, vertragingen te wijten aan de post (zie VAN ORSHOVEN, P., *Behoorlijke rechtsbedeling*, 244, nr. 198).

¹¹⁴ Art. 35*undecies*, § 2, tweede lid, Wet Oppervlaktewateren. Het is een bepaling die in feite analoog is aan art. 346, derde lid

¹⁰⁰ VAN ORSHOVEN, P., *Behoorlijke rechtsbedeling*, 225, nr. 185.

¹⁰¹ *Ibidem*, 226-227, nr. 186.

¹⁰² *Ibidem*, 227, nr. 186.

¹⁰³ Art. 35*undecies*, § 1, Wet Oppervlaktewateren.

¹⁰⁴ Cf. LOUVEAUX, C.L., *La preuve*, 53. Zie ook Cass., 4 maart 1969, *Rev. Fisc.*, 1969, 227, *Pas.*, 1969, I, 592, *Bull. Contr.*, 1970, 92, *Bull. Bel.*, 1970, 96, *Arr. Cass.*, 1969, 622.

¹⁰⁵ VAN ORSHOVEN, P., *Behoorlijke rechtsbedeling*, 228, nr. 187.

¹⁰⁶ Zie DASSESE, M., en MINNE, P., *Droit fiscal*, 135. Een handtekening van de heffingsplichtige bij een bepaald cijfer zou aldus kunnen volstaan om aan de formaliteiten van de rectificatieprocedure te ontkomen (VAN ORSHOVEN, P., *Behoorlijke rechtsbedeling*, 230, nr. 187).

gevaar brengen van de rechten van de gewestelijke thesaurie moeten alleen redenen begrepen worden die te wijten zijn aan de heffingsplichtige zelf, zoals een wakelend krediet, staking van betalingen, vertrek naar het buitenland enz.¹¹⁵.

63. Quid als de heffingsplichtige niet antwoordt op het bericht van rechtzetting? Het ontbreken van een antwoord staat zeker niet gelijk met een instemming, maar geeft de VMM wel het recht om een heffing van ambtswege vast te stellen¹¹⁶. Het antwoord dat de heffingsplichtige aan de VMM stuurt moet ondubbelzinnig zijn¹¹⁷ – de VMM moet weten of de heffingsplichtige al of niet akkoord gaat met de voorgenomen wijziging – maar niet noodzakelijk gemotiveerd, hoewel de heffingsplichtige er natuurlijk alle belang bij heeft om de VMM van zijn gelijk te overtuigen. Vandaar dat hij er goed aan doet zijn antwoord te motiveren en de nodige bewijsstukken mee te versturen¹¹⁸. Op het antwoord van de heffingsplichtige hoeft de VMM op haar beurt niet meer te reageren¹¹⁹.

64. Het kan niet genoeg benadrukt worden dat al die formaliteiten strikt nageleefd moeten worden en dat schending ervan leidt tot onwettigheid van de heffingsprocedure en bijgevolg van de eigenlijke heffing¹²⁰. Wanneer een heffing vernietigd wordt, wordt ze geacht nooit te hebben bestaan, en zal het bestuur verplicht zijn de heffing opnieuw vast te stellen, erop toeziend dat uiteraard niet opnieuw dezelfde vormfout wordt gepleegd¹²¹.

§ 4. De bewijsmiddelen

65. Feiten die de verschuldigdheid van de heffing of van een administratieve geldboete aantonen, alsmede elke overtreding van de heffingsregelen, mogen door de ambtenaren van de VMM bewezen worden «volgens alle door het gemeene recht toegelaten bewijsmiddelen, met uitzondering van de eed»¹²². Bedoeld wordt het schriftelijk bewijs (artt. 1317-1340 B.W.), het bewijs door getuigen (artt. 1341-1348 B.W.), het bewijs door vermoedens (artt. 1349-1353 B.W.) en de be-

kentenis (artt. 1354-1356 B.W.)¹²³. Professor Van Houtte wijst er nochtans op dat noch de techniek van de bewijsmiddelen volgens het burgerlijk recht, noch de hiërarchie tussen die bewijsmiddelen in het fiscaal recht overgebracht kunnen worden. «Hier geldt als enige regel», aldus nog Van Houtte, «dat elke partij het bewijs van betwiste feiten kan aanbrengen door alle middelen die van aard zijn om de overtuiging van de rechter mede te brengen, met uitsluiting alleen van de bewijsmiddelen die door de wet zouden verboden zijn.» In de praktijk, zo vervolgt professor Van Houtte, zal de fiscale bewijsvoering steeds neerkomen op een stelsel van vermoedens, die dan gehaald worden uit geschriften of verklaringen van de belastingplichtige of van derden, hetzij uit rechtstreekse bevindingen van de optredende ambtenaar¹²⁴.

Veelal zal het dan gaan om *feitelijke vermoedens*, vermoedens die dus niet door de wet zijn ingesteld, en waarbij het bestuur, uitgaande van bekende feiten, door een logische redenering een onbekend gegeven zal vaststellen. Daarvoor is natuurlijk vereist dat dit feit effectief aanwezig is en er hierover geen enkele discussie bestaat¹²⁵. Van iets dat onzeker is, kan men bezwaarlijk een zekere gevolgtrekking afleiden.

66. Ook bij de heffingen en administratieve geldboeten zullen vermoedens van doorslaggevende aard zijn om de verschuldigdheid ervan aan te tonen. Meestal zullen die vermoedens hun steun vinden in analyses waarover de VMM beschikt of in waterverbruiksgegevens die door de drinkwatermaatschappijen zijn meegedeeld. Om voldoende bewijskrachtig te zijn, dienen dergelijke vermoedens ernstig, nauwkeurig en met elkaar overeenstemmend te zijn¹²⁶. Hier zal het natuurlijk om een feitenkwestie gaan die aan de beoordeling van de feitenrechter toevertrouwd zal worden. De rechter zal immers moeten vaststellen dat de feiten die als uitgangspunt voor het vermoeden aangevoerd worden, met voldoende zekerheid vaststaan. Ook het logisch verband tussen die feiten en de deductie die eruit gemaakt wordt, zal hij moeten nagaan¹²⁷.

67. Ondanks het feit dat de decreetgever alle bewijsmiddelen heeft toegestaan (met uitzondering van de eed), heeft hij toch een bijzondere bewijswaarde gehecht aan de vaststellingen gedaan door de ambtenaren van de VMM. Wat zij constateren of geconstateerd hebben, zal gelden zolang het tegendeel niet is bewezen¹²⁸. Hier gaat het duidelijk om een vermoeden *juris tantum*, waarbij het aan de heffingsplichtige wordt toegestaan om door alle middelen rechtens, vermoedens inbegrepen, het tegenbewijs te leveren.

§ 5. De vaststelling van de heffing

68. Als de aangifte eenmaal is gebeurd, gevolgd door een onderzoek en eventueel door een rechtzetting, moet de heffing vastgesteld worden. Dit moet gebeuren uiterlijk op 30

W.I.B. 1992. Zie ook de Memorie van Toelichting, *Gedr.St.*, VI.R., B.Z. 1992, nr. 186/1, 25.

¹¹⁵ VAN ORSHOVEN, P., *Behoorlijke rechtsbedeling*, nr. 190, p. 233.

¹¹⁶ LOUVEAUX, C.L., *La preuve*, 54; TIBERGHEN, A., *Handboek 1992*, 420, nr. 1737; VAN ORSHOVEN, P., *Behoorlijke rechtsbedeling*, 242, nr. 195. Zie echter DASSESSE, M. en MINNE, P., *Droit fiscal*, 138, die wijzen op de absurditeit van deze sanctie: «Comme nous le verrons, l'Administration n'a en effet aucune obligation de tenir compte des raisons avancées par le contribuable pour marquer le cas échéant son désaccord avec la rectification proposée. Le défaut de réponse du contribuable, ou sa réponse tardive, ne constitue dès lors en aucune façon une entrave à la poursuite de la procédure de rectification et d'enrôlement.»

¹¹⁷ DASSESSE, M. en MINNE, P., *Droit fiscal*, 140; MAERTENS, G., *De fiscale procedure*, v° «Aangifte - wijziging», 6; VAN ORSHOVEN, P., *Behoorlijke rechtsbedeling*, 242, nr. 196.

¹¹⁸ VAN ORSHOVEN, P., *Behoorlijke rechtsbedeling*, 342, nr. 196.

¹¹⁹ MAERTENS, G., *De fiscale procedure*, v° «Aangifte - wijziging», 6; TIBERGHEN, A., *Handboek 1992*, 421, nr. 1737.

¹²⁰ VAN ORSHOVEN, P., *Behoorlijke rechtsbedeling*, 233, nr. 191.

¹²¹ *Ibidem*, 234 e.v., nr. 192.

¹²² Art. 35*decies*, § 1, Wet Oppervlaktewateren. Vergelijk met art. 340 W.I.B. 1992. Zie ook de memorie van toelichting, *Parl. St.*, VI.R., B.Z. 1992, nr. 186/1, 25.

¹²³ Meer hierover leze men bij CLAEYS BOUUAERT, I., «Het bewijs in fiscale geschillen en de bewijsregeling van het Burgerlijk Wetboek», *Fiskofoon*, 1985, 41-57.

¹²⁴ VAN HOUTTE, J., m.m.v. CLAEYS BOUUAERT, I., *Beginselen*, 428, nr. 510.

¹²⁵ MAERTENS, G., *De fiscale procedure*, v° «Bewijsmiddelen», 5.

¹²⁶ TIBERGHEN, A., *Handboek 1992*, 401-403, nr. 1718.

¹²⁷ CLAEYS BOUUAERT, I., o.c., 53, nr. 49.

¹²⁸ Art. 35*decies*, § 2, Wet Oppervlaktewateren.

juni van het jaar dat volgt op het heffingsjaar ¹²⁹, wat voor de heffingen, te vestigen in 1992, zal neerkomen op 30 juni 1993. Die termijn kan nochtans met ingang van 1 januari van elk heffingsjaar gebracht worden op drie jaar als de heffingsplichtige nagelaten heeft tijdig een geldige aangifte of melding te doen of als de verschuldigde heffing hoger is dan de heffing die gebaseerd was op de gegevens vermeld in de aangifte of melding ¹³⁰.

69. Opdat de heffing zelf, en eventueel ook de administratieve geldboeten, betaalbaar gesteld kunnen worden, moeten ze eerst opgenomen worden in kohieren die meegedeeld worden aan de met de inning belaste ambtenaren van de VMM ¹³¹. Het kohier is dan in feite niets meer dan een lijst van alle heffingsplichtigen, die per gemeente de naam van iedere heffingsplichtige vermeldt evenals het bedrag van de door hem verschuldigde heffing.

70. Vervolgens zullen de kohieren op straffe van verval binnen de boven aangehaalde termijn uitvoerbaar verklaard moeten worden door de ambtenaar van de VMM die daartoe wordt aangewezen door de Executieve ¹³². Door de uitvoerbaarverklaring van het kohier wordt een belangrijke stap gezet in heel de heffingsprocedure. Niet alleen verkrijgt de VMM daardoor een authentiek bewijs, het verleent de VMM bovendien een titel tot dadelijke executie van haar schuldvordering jegens de heffingsplichtige ¹³³. Niet geheel ten onrechte wordt de uitvoerbare kracht van het kohier soms vergeleken met dat van een vonnis ¹³⁴. Beide titels kunnen immers aangewend worden bij dwanguitvoering. Het gewicht dat aan de inkohiering in heel de heffingsprocedure wordt gehecht, is van die aard dat een heffing zonder inkohiering nietig zou zijn, zelfs als deze ter vervanging van een reeds ingekohierde heffing vastgesteld zou zijn ¹³⁵.

71. Naar de inhoud toe zal het kohier van heffingsplichtigen in ieder geval op straffe van nietigheid een aantal vermeldingen moeten bevatten ¹³⁶, namelijk:

1° de juiste identificatie van de heffingsplichtige. Hier zijn drie mogelijke gevallen te onderscheiden:

a) voor heffingsplichtigen waaraan drinkwatermaatschappijen in het jaar voorafgaand aan het heffingsjaar waterverbruik hebben gefactureerd: de naam en het adres van facturatie;

b) voor heffingsplichtigen die in het jaar voorafgaand aan het heffingsjaar geen drinkwater hebben afgenomen van de drinkwatermaatschappijen: naam, voornaam en adres voor natuurlijke personen of, voor rechtspersonen, naam en adres;

c) bij overlijden zal de heffing ingekohierd worden op naam van de overledene voorafgegaan van het woord «Nalatenschap», eventueel gevolgd door de aanduiding van de persoon of personen die zich bij de VMM kenbaar hebben gemaakt als erfgenaam of legataris;

2° de verwijzing naar de Wet Oppervlaktewateren;

3° het bedrag van de heffing en het desbetreffende heffingsjaar;

4° het artikelnummer;

5° de datum van uitvoerbaarverklaring;

6° de handtekening van de ambtenaar die bevoegd is om het kohier uitvoerbaar te verklaren.

72. Na uitvoerbaarverklaring van het kohier moet de heffingsplichtige binnen twee maanden kosteloos een heffingsbiljet ontvangen, dat hem opgestuurd moet worden per post. Op straffe van nietigheid zal het heffingsbiljet moeten vermelden ¹³⁷:

1° de datum van verzending;

2° de juiste identificatie van de heffingsplichtige (cf. het kohier);

3° de verwijzing naar de Wet Oppervlaktewateren;

4° het bedrag van de heffing en het desbetreffende heffingsjaar;

5° het artikelnummer;

6° de datum van uitvoerbaarverklaring van het kohier;

7° de termijn tot het indienen van bezwaren, de benaming en het adres van de instantie die bevoegd is om ze te ontvangen.

§ 6. Het bezwaar tegen de heffing

73. In het heffingsjaar 1991 was de mogelijkheid tot het indienen van bezwaren als dusdanig niet geregeld. Strikt genomen kon er toen alleen tegen een aanslag van ambtswege of tegen een navordering opgekomen worden door middel van een beroep bij de gemeenschapsminister voor Leefmilieu, die dan, alvorens uitspraak te doen, daarover eerst het advies diende in te winnen van een geschillenadviescommissie ¹³⁸.

Van die beroepsprocedure werd in het Programmadecreet 1992 welbewust afgestapt. Volkomen terecht is de decreetgever ervan uitgegaan dat bij een heffing van ambtswege, die uiteindelijk terug te brengen is tot bewuste nalatig-

¹²⁹ Art. 35terdecies, § 1, Wet Oppervlaktewateren. Zie ook de memorie van toelichting, *Gedr.St., VI.R.*, B.Z. 1992, nr. 186/1, 26.

¹³⁰ Art. 35terdecies, § 2, Wet Oppervlaktewateren. Zie ook de memorie van toelichting, *Gedr.St., VI.R.*, B.Z. 1992, nr. 186/1, 26: «De bepaling is geïnspireerd op artikel 259 van het Wetboek van Inkomstenbelastingen.»

¹³¹ Art. 35terdecies, § 4, Wet Oppervlaktewateren.

¹³² Art. 35terdecies, § 5, Wet Oppervlaktewateren. De oorspronkelijke tekst van art. 35terdecies, § 5, luidde als volgt (*Gedr. St., VI.R.*, B.Z. 1992, nr. 186/1, 70): «De kohieren worden uitvoerbaar verklaard door de ambtenaar van de Maatschappij die daartoe wordt aangewezen door de Executieve, of door een door deze ambtenaar gedelegeerde ambtenaar.» De Raad van State vond echter dat die laatste passus geschrapt diende te worden: «De in die laatste bepaling vervatte onbepaalde delegatiemogelijkheid is onbestaanbaar met de ter zake geldende algemene beginselen» (advies van 23 april 1992, *Gedr.St., VI.R.*, B.Z. 1992, nr. 186/1, 171). Een analoge opmerking werd ook geformuleerd voor art. 35quinquiesdecies, § 1.

¹³³ VAN HOUTTE, J., m.m.v. CLAEYS BOUUAERT, I., *Beginselen*, 505, nr. 618.

¹³⁴ Toch zijn er ook belangrijke verschilpunten. Cf. CLAEYS BOUUAERT, *De aanslag*, 84 e.v., nrs. 111 e.v.

¹³⁵ Cf. TIBERGHEN, A., *Handboek 1992*, 435, nr. 1765.

¹³⁶ Art. 35terdecies, § 6, Wet Oppervlaktewateren.

¹³⁷ Art. 35terdecies, § 7, Wet Oppervlaktewateren.

¹³⁸ Niettemin werd, uitgaande van het inmiddels opgeheven art. 35terdecies, § 3 van de Wet Oppervlaktewateren, als ingevoegd door art. 69 van het decreet van 21 december 1990, *B.S.*, 29 december 1990 («De ambtenaar daartoe aangewezen door de Vlaamse Executieve kan met de heffingsplichtige dadingen treffen, voor zover deze niet leiden tot vrijstelling of vermindering van de heffing») toch in de mogelijkheid voorzien tot het indienen van een «bezwaar».

heid of onwil van de heffingsplichtige, de a.h.w. schuldige heffingsplichtige niet beloond mocht worden met een procedure die hem meer waarborgen zou kunnen bieden dan de procedures die normaliter gelden voor «plichtsbewuste» heffingsplichtigen¹³⁹. Vandaar dat bij het uitwerken van een bezwaarprocedure de decreetgever dezelfde eisen heeft willen stellen aan alle heffingsplichtigen.

A. Bezwaarindieners

74. De mogelijkheid tot het indienen van bezwaren is uitsluitend voorbehouden aan de persoon op wiens naam de heffing is ingekohierd¹⁴⁰.

Dit heeft tot concreet gevolg dat de persoon die het water werkelijk verbruikt heeft, maar die niet ingekohierd is omdat hij niet de persoon is waaraan de drinkwatermaatschappij heeft gefactureerd (men denke bv. aan de huurder of bewoners van door een huismoeder beheerd appartementsgebouw), geen bezwaarschrift kan indienen¹⁴¹.

Het beperken van de bezwaarmogelijkheid tot de heffingsplichtige die opgenomen is in het kohier, is zeker niet abnormaal. Ook bij de directe belastingen geldt als regel dat alleen de belastingsschuldige wiens naam voorkomt in een uitvoerbaar verklaard kohier, een bezwaar kan indienen¹⁴².

75. Kunnen ook anderen dan de in het kohier opgenomen heffingsplichtigen een bezwaar indienen? Al kan men ervan uitgaan dat het indienen van een bezwaar een persoonlijk recht van de heffingsplichtige is, toch zijn er voorzeker ook andere personen bevoegd om namens een heffingsplichtige een bezwaar in te dienen. Dit geldt op de eerste plaats voor de erfgenamen (na overlijden van de heffingsplichtige), zijn wettelijke vertegenwoordiger of zijn gevolmachtigde handelend krachtens een stilzwijgend (bv. advocaat) of een uitdrukkelijk mandaat¹⁴³. Voor het geval van de erfgenamen moet erop gewezen worden dat zij, wanneer zij opkomen tegen de heffing, niet handelen als vertegenwoordiger van de *de cuius* maar wel *proprio iure*, d.w.z. als nieuwe schuldenaar van de heffing¹⁴⁴.

B. Waartegen kan een bezwaar ingediend worden?

76. Het indienen van een bezwaar beperkt zich niet alleen tot de heffing zelf. Ook tegen de eventueel opgelegde administratieve geldboete kan opgekomen worden. In het bezwaarschrift mag de heffingsplichtige terzelfder tijd om

uitstel of spreiding van betaling van de heffing verzoeken of om vermindering van de administratieve geldboete¹⁴⁵.

C. De vorm van het bezwaar

77. Naar de vorm toe moet het bezwaar beantwoorden aan drie vereisten¹⁴⁶: 1) het moet schriftelijk worden gedaan; 2) het moet met redenen omkleed zijn en 3) het moet binnen twee maanden ingediend zijn (verstuurd met de post of overhandigd) bij de daartoe aangewezen ambtenaar van de VMM.

78. Als eerste vereiste wordt dus gesteld dat het bezwaar schriftelijk ingediend wordt en, daarmee samenhangend, ook ondertekend. Het aanvoeren van ongeletterdheid is zeker geen valabel argument om geen schriftelijk bezwaar in te dienen¹⁴⁷. Een bezwaar dat niet ondertekend is, kan door het bestuur niet als regelmatig worden beschouwd¹⁴⁸.

79. Op de tweede plaats moet het bezwaar gemotiveerd zijn. Door de motieven naar voren te brengen, wordt een processuele dialoog met het bestuur op gang gebracht zodat dit «in staat wordt gesteld het gerezen geschil te onderzoeken en te beslechten zonder dat het om bijkomende uitleg moet verzoeken of verplicht wordt raadseltjes op te lossen»¹⁴⁹. Vandaar de noodzaak om een bezwaar voldoende te motiveren.

De grief moet rechtstreeks betrekking hebben op de heffing of de administratieve geldboete, d.w.z. slaan op de nietigheid of het niet verschuldigd zijn ervan of op de verkeerde berekening van hetzij de waterverbruiks- en produktiegegevens en analyses, hetzij het verschuldigd heffingsbedrag¹⁵⁰. Het is bovendien evident dat de grief voldoende nauwkeurig omschreven moet zijn. Aan het bestuur melden bv. dat er in de berekening van de heffing onregelmatigheden schuilgaan, zonder nadere detaillering, is onvoldoende¹⁵¹.

80. Tot slot bepaalt het Programmadecreet dat het bezwaar ingediend moet worden binnen een termijn van twee maanden na de datum van verzending van het heffingsbiljet. Ofschoon de Raad van State in zijn advies de vraag had opgeworpen of het niet opportuun zou zijn — met het oog op de rechtszekerheid — om voor te schrijven dat een bezwaarschrift bij een ter post aangetekende brief verzonden zou worden¹⁵², was de Executieve toch de mening toegedaan dat niet te moeten voorschrijven om sociale motieven¹⁵³. In de

¹⁴⁵ Art. 35quinquiesdecies, § 1, eerste lid, Wet Oppervlaktewateren. Zie ook de memorie van toelichting, *Gedr.St.*, *VI.R.*, B.Z. 1992, nr. 186/1, 27.

¹⁴⁶ Art. 35quinquiesdecies, § 1, tweede lid, Wet Oppervlaktewateren.

¹⁴⁷ MAERTENS, G., *De fiscale procedure*, v° «Bezwaar - indienen», 4.

¹⁴⁸ *Ibidem*, 4.

¹⁴⁹ VAN ORSHOVEN, P., *Behoorlijke rechtsbedeling*, 290, nr. 244.

¹⁵⁰ TIBERGHIE, A., *Handboek 1992*, 438, nr. 1767.

¹⁵¹ *Ibidem*, 438, nr. 1767. Voor andere voorbeelden van onvoldoende motivering, zie DASSESSE, M. en MINNE, P., *Droit fiscal*, 192.

¹⁵² R.v.St., advies van 23 april 1992, *Gedr.St.*, *VI.R.*, B.Z., 1992, nr. 186/1, 171-172.

¹⁵³ Memorie van toelichting, *Parl.St.*, *VI.R.*, B.Z. 1992, nr. 186/1, 27: «De kostprijs van de aangetekende zending staat voor kleinverbruikers vaak niet in verhouding tot het betwist bedrag van de hef-

¹³⁹ Memorie van toelichting, *Gedr.St.*, *VI.R.*, B.Z. 1992, nr. 186/1, 26-27.

¹⁴⁰ Art. 35quinquiesdecies, § 1, Wet Oppervlaktewateren.

¹⁴¹ Memorie van toelichting, *Gedr.St.*, *VI.R.*, B.Z. 1992, nr. 186/1, 27.

¹⁴² Art. 366 W.I.B. 1992. Zie ook MAERTENS, G., *De fiscale procedure*, v° «Bezwaar - indienen», 7.

¹⁴³ CLAEYS BOUUAERT, I., *De aanslag*, 344-345, nr. 549; DASSESSE, M., en MINNE, P., *Droit fiscal*, 189-191; MAERTENS, G., *De fiscale procedure*, v° «Bezwaar - indienen», 7; TIBERGHIE, A., *Handboek 1992*, 438, nr. 1767; VAN HOUTTE, J., m.m.v. CLAEYS BOUUAERT, I., *Begin-selen*, 592, nr. 766.

¹⁴⁴ Aldus ook CLAEYS BOUUAERT, I., *De aanslag*, 345, nr. 549.

fiscale praktijk wordt trouwens algemeen aanvaard dat een niet aangetekende brief kan volstaan ¹⁵⁴, hoewel voor het bewijs van indiening een aangetekende verzending uiteraard handig blijft ¹⁵⁵.

D. Beslissing over het bezwaar

81. Een beslissing over het bezwaar moet luidens artikel 35quinquiesdecies, § 2, Wet Oppervlaktewateren door de bevoegde ambtenaar van de VMM genomen worden binnen een jaar vanaf de datum van verzending van het bezwaarschrift ¹⁵⁶. Die termijn om te antwoorden kan één keer verlengd worden met zes maanden, in welk geval de ambtenaar van de VMM dit per aangetekende en gemotiveerde brief moet meedelen aan de bezwaarindiener. Bij gebreke van kennisgeving van de beslissing binnen de hierboven aangehaalde termijn wordt het bezwaarschrift als ingewilligd beschouwd ¹⁵⁷.

82. De beslissing van de ambtenaar van de VMM over het bezwaar mag er niet toe leiden dat de betwiste heffing of de opgelegde administratieve geldboete vermeerderd wordt ¹⁵⁸. Voorts wordt uitdrukkelijk bepaald dat de beslissing gemotiveerd dient te zijn, dat zij per aangetekende brief aan de bezwaarindiener ter kennis dient te worden gebracht en dat zij ten slotte ook de wijze dient te vermelden waarop tegen de beslissing in rechte kan worden opgekomen ¹⁵⁹.

83. De verplichting tot motiveren impliceert dat een niet gemotiveerde beslissing nietig is, waaruit evenwel niet afgeleid mag worden dat ook de initiële heffing nietig is ¹⁶⁰. Maar, omdat de beslissing van het bestuur in feite de aard vertoont van een rechterlijke beslissing, moet ze, conform artikel 97 van de Grondwet, formeel de redenen weergegeven waarop de beslissing is gebaseerd en moet hier in het bijzonder geantwoord worden op de geformuleerde bezwaren ¹⁶¹.

§ 7. Sancties op de niet-naleving van de samenwerkingsplicht

84. Zoals inmiddels duidelijk is geworden, wordt heel het inningsproces van de heffingen gekenmerkt door een geformaliseerd verloop dat rigoreus in acht genomen moet worden. Een samenwerking tussen de heffingsplichtige en de

VMM, die uiteindelijk de verantwoordelijkheid draagt voor heel de inning van de heffing, is daarom noodzakelijk. Schiet de heffingsplichtige hierin te kort, dan zal het inningsproces op een andere wijze zijn normaal verloop moeten kennen en zal de heffingsplichtige voor zijn onwillige houding sancties moeten oplopen. In het Programmadecreet 1992 vinden we dit terug in de procedure van *heffing van ambtswege* en in de oplegging van *administratieve geldboeten*.

A. De heffing van ambtswege

a) BEGRIP

85. De heffing van ambtswege is te beschouwen als een bijzondere procedure die de VMM in staat moet stellen zelf de grondslag voor de berekening van de heffing en, daaruit volgend, het verschuldigde heffingsbedrag te bepalen, meestal omdat de heffingsplichtige nagelaten heeft de nodige berekeningsgegevens aan de VMM te verstrekken ¹⁶².

b) GEVALLEN WAARIN TOT DE HEFFING VAN AMBTSWEGE KAN WORDEN OVERGEGAAN

86. In vier duidelijk omschreven gevallen, geïnspireerd door de voorstellen uitgaande van de Interuniversitaire Commissie tot Herziening van het Milieurecht, zal de VMM aldus tot een aanslag van ambtswege mogen overgaan ¹⁶³:

1) De heffingsplichtige heeft niet binnen de termijn een aangifte of melding gedaan, ofschoon hij daartoe verplicht was.

2) Hij heeft evenmin binnen de termijn, die hem door de VMM was toegekend, de vormgebreken verholpen waarmee de aangifte was aangetast.

3) De heffingsplichtige heeft geen gevolg gegeven aan het verzoek van de controlerende ambtenaren van de VMM om de inlichtingen te verstrekken die hem gevraagd zijn of de documenten voor te leggen binnen de vastgestelde termijn.

4) De heffingsplichtige schikt zich niet naar de wettelijk voorgeschreven verplichtingen inzake het bijhouden en bewaren van boeken, stukken en registers. Dit laatste zal vooral het geval zijn wanneer de berekeningselementen van de heffing niet of onjuist werden ingeschreven in de boeken, stukken en registers. Als op te stellen en bij te houden documenten kan zo gerefereerd worden aan de verplichting voor hinderlijke inrichtingen, die volgens het VLAREM (Vlaams Reglement betreffende de Milieuvergunning) in de eerste klasse zijn ingedeeld, tot het jaarlijks opstellen en indienen bij de VMM van een jaarverslag inzake de emissies van verontreinigende stoffen (artt. 99 en 100 van het door de Vlaamse Executieve op 7 januari 1992 goedgekeurde, maar nog niet gepubliceerde besluit houdende vaststelling van het Vlaamse reglement inzake milieuvorwaarden voor hinderlijke inrichtingen, ook wel VLAREM-II genoemd).

¹⁶² Voor een grondige bespreking van de ambtshalve aanslagprocedure in het fiscaal recht, zie VAN ORSHOVEN, P., *Behoorlijke rechtsbedeling*, 252 e.v., nrs. 209 e.v.

¹⁶³ Art. 35duodecies, § 1, Wet Oppervlaktewateren. Zie ook de memorie van toelichting, *Gedr.St.*, VI.R., B.Z. 1992, nr. 186/1, 25.

ving, waardoor deze heffingsplichtigen om financiële redenen vaak afzien van hun wettelijk recht op bezwaarschrift.»

¹⁵⁴ VAN HOUTTE, J., m.m.v. CLAEYS BOUUAERT, I., *Beginselen*, 591, nr. 765; VAN ORSHOVEN, P., *Behoorlijke rechtsbedeling*, 591, 290, nr. 243.

¹⁵⁵ VAN ORSHOVEN, P., *Behoorlijke rechtsbedeling*, 290, nr. 243.

¹⁵⁶ Memorie van toelichting, *Gedr.St.*, VI.R., B.Z. 1992, nr. 186/1, 27.

¹⁵⁷ Art. 35quinquiesdecies, § 2, laatste lid, Wet Oppervlaktewateren. Zie ook de memorie van toelichting, *Gedr.St.*, VI.R., B.Z. 1992, nr. 186/1, 27.

¹⁵⁸ Art. 35quinquiesdecies, § 2, tweede lid, Wet Oppervlaktewateren.

¹⁵⁹ Art. 35quinquiesdecies, § 2, derde lid, Wet Oppervlaktewateren. Vergelijk dit artikel met art. 375 W.I.B. 1992.

¹⁶⁰ VAN HOUTTE, J., m.m.v. CLAEYS BOUUAERT, I., *Beginselen*, 603, nr. 776.

¹⁶¹ VAN ORSHOVEN, P., *Behoorlijke rechtsbedeling*, 320-321, nr. 264.

c) PROCEDUREVEREISTEN

87. Aan het vaststellen van een aanslag van ambtswege moet een bijzondere procedure voorafgaan. Allereerst moet de heffingsplichtige per aangetekende brief een *bericht van heffing van ambtswege* krijgen. Dit bericht moet vermelden¹⁶⁴:

- de redenen waarom de VMM van die procedure gebruik zal maken;
- de periode waarop de heffing van ambtswege zal slaan;
- alle gegevens waarop de heffing van ambtswege gebaseerd zal zijn, bv. bekend waterverbruik, beschikbare analyses enz.;
- de wijze waarop die gegevens zijn vastgesteld, m.a.w. de berekeningsgrondslag;
- de modaliteiten die de heffingsplichtige moet naleven om te antwoorden op het bericht.

Bij elk bericht van ambtswege zal verder een vaststellingsverslag van de controlerende ambtenaar gevoegd moeten worden, dat ook een voor eensluidend verklaard afschrift van het origineel mag zijn¹⁶⁵.

Vanaf de verzending van het bericht krijgt de heffingsplichtige precies één maand (niet verlengbaar!) om schriftelijk zijn eventuele opmerkingen kenbaar te maken.

Binnen die termijn mag niet tot een aanslag van ambtswege worden overgegaan, behalve wanneer de rechten van de gewestelijke thesaurie in gevaar dreigen te komen (het verstrijken van de heffingstermijn buiten beschouwing gelaten) of wanneer de heffingsplichtige zich schriftelijk akkoord verklaard heeft met het bericht van heffing van ambtswege¹⁶⁶.

Daar de heffing van ambtswege opgevat moet worden als een pressiemiddel tegen een onwillige of nalatige heffingsplichtige, is het evident dat het aan hem staat het bewijs te leveren van het juiste bedrag van de verschuldigde heffing¹⁶⁷.

B. De administratieve geldboete

88. In zijn advies n.a.v. het voorontwerp van decreet houdende bepalingen tot uitvoering van de begroting van de Vlaamse Gemeenschap had de Raad van State nog ernstige twijfels geuit over de toepasbaarheid van administratieve geldboeten «die kennelijk in de plaats komen van straffen»¹⁶⁸.

Daarin is sedert het belangrijke arrest van het Hof van Cassatie van 27 september 1991¹⁶⁹ duidelijk verandering gekomen. In dat arrest bevestigt het Hof dat een administratieve geldboete geen straf is, waardoor bij het opleggen ervan ook strafvervolgning wordt ingesteld. Veeleer moeten administratieve geldboeten «in hoofdzaak ertoe strekken,

dank zij een gepaste vergoeding, de rechten van de schatkist te vrijwaren».

In het Programmadecreet 1992 werd de mogelijkheid tot het opleggen van een administratieve geldboete daarom uitdrukkelijk opgenomen¹⁷⁰. Het bedrag van de administratieve geldboete die opgelegd kan worden, zal variëren naar gelang van de aard van de overtreding. Bij niet-aangifte of -melding, of wanneer de aangifte of melding onvolledig of onjuist is bevonden, belooft de administratieve geldboete maximaal 200% van de heffing die verschuldigd is op het niet aangegeven of niet gemelde gedeelte van de heffing. Bij iedere andere overtreding (bv. het niet-meewerken aan de controle van de VMM of het niet-betalen van de heffing) zal de boete maximaal 50.000 fr. zijn.

Tegen de administratieve geldboete kan een bezwaar worden ingediend onder dezelfde voorwaarden en termijnen als voor de eigenlijke heffing¹⁷¹. De ambtenaar die daarover een beslissing neemt, kan de betwiste boete (evenmin trouwens de heffing) niet verhogen¹⁷².

§ 8. Invordering, vervolgingen, interesten, verjaring, zekerheden

89. Merkwaardig is dat we hierover weinig terugvinden in het Programmadecreet 1992. In een enkele zin stelt het Programmadecreet heel algemeen dat alle regels betreffende de invordering¹⁷³, de verwijl- en de moratoire interesten¹⁷⁴, de vervolgingen¹⁷⁵, de voorrechten¹⁷⁶ en hypotheeken en de verjaring¹⁷⁷ die gelden voor de rijksinkomstenbelastingen mutatis mutandis ook toegepast zullen worden op de milieuheffingen en de administratieve geldboeten, tenzij het decreet of de ter uitvoering ervan genomen besluiten ervan afwijken¹⁷⁸.

Voor de gedwongen invordering van de heffing heeft dit tot gevolg dat dit steeds zal moeten gebeuren door middel van een *dwangbevel*¹⁷⁹. Dit dwangbevel heeft echter alleen de functie van daad van invordering en stuiting van verjaring. De titel van de heffingsschuld blijft – en dit moeten wij benadrukken – evenwel het uitvoerbaar verklaarde kohier.

Verder, en dit vloeit logischerwijze voort uit het voorgaande, is het zo dat de heffing alleen ingevorderd zal kunnen worden bij de persoon op wiens naam de heffing is ingekoörd. Een derde kan aldus niet rechtstreeks vervolgd worden voor de betaling van de heffing.

Inzake de verjaringstermijn moet erop gewezen worden dat analoog aan het stelsel van de rijksinkomstenbelastingen

¹⁷⁰ Art. 35*quaterdecies* Wet Oppervlaktewateren. Zie ook de memorie van toelichting, *Gedr.St., VI.R.*, B.Z. 1992, nr. 186/1, 26.

¹⁷¹ Cf. *supra*, § 6.

¹⁷² Art. 35*quingiesdecies*, § 2, Wet Oppervlaktewateren.

¹⁷³ Artt. 394 e.v. W.I.B. 1992.

¹⁷⁴ Artt. 414-417 W.I.B. 1992 (nalatighedsinteresten) en 418-419 W.I.B. 1992 (moratoriuminteresten).

¹⁷⁵ Art. 300 W.I.B. 1992 en de artt. 195-227 K.B. W.I.B. (K.B. van 4 maart 1965 tot uitvoering van het Wetboek van de Inkomstenbelastingen, *B.S.*, 30 april 1965).

¹⁷⁶ Artt. 420-424 W.I.B. 1992.

¹⁷⁷ Art. 194 K.B. W.I.B.

¹⁷⁸ Art. 35*septiesdecies*, § 1, Wet Oppervlaktewateren.

¹⁷⁹ Artt. 198 en 199 K.B. W.I.B.

¹⁶⁴ Art. 35*duodecies*, § 2, Wet Oppervlaktewateren.

¹⁶⁵ Art. 35*duodecies*, § 4, Wet Oppervlaktewateren.

¹⁶⁶ Art. 35*duodecies*, § 3, Wet Oppervlaktewateren.

¹⁶⁷ Art. 35*duodecies*, § 5, Wet Oppervlaktewateren.

¹⁶⁸ Advies L. 19.371/1/8, *Gedr.St., VI.R.*, 1989-90, nr. 265/1, 28, punt 2.3, en advies van 12 november 1990, *Gedr.St., VI.R.*, 1990-91, nr. 424/1, 124.

¹⁶⁹ Cass., 27 september 1991, *R.W.*, 1991-92, 708, met conclusie van adv.-gen. Ph. GOEMINNE.

de verschuldigde heffingen zullen verjaren na verloop van vijf jaar vanaf hun eisbaarheid, d.w.z. vanaf de datum dat de verschuldigde heffing betaald moest worden ¹⁸⁰.

§ 9. Over eventuele vrijstellingen

90. Het is een algemeen grondwettelijk beginsel dat geen vrijstelling of vermindering van belastingen kan worden verleend dan door een wet (of gelijkgesteld daarmee, door een decreet) ¹⁸¹.

In het Programmadecreet 1992 is er op drie plaatsen sprake van vrijstelling :

1) De ambtenaar van de VMM die daartoe is aangewezen door de Vlaamse Executieve, mag, in bijzondere gevallen en onder door hem te bepalen voorwaarden, vrijstelling verlenen voor alle nalatighedsinteressen of een deel ervan ¹⁸².

2) Ieder exploitant van een zuiveringstechnisch werk – bedoeld worden alleen rechtspersonen, waaronder de VMM of de N.V. Aquafin – waarin uitsluitend afvalwater van de openbare riolering wordt behandeld en dat aangesloten is op het openbaar hydrografisch net ¹⁸³, is volledig van de heffing vrijgesteld ¹⁸⁴. Bedrijven die hun industrieel afvalwater behandelen in een eigen zuiveringsinstallatie, blijven integendeel wel heffingsplichtig op wat zij aan restvervuiling lozen.

91. Retroactief heeft de decreetgever voor het heffingsjaar 1991 vrijstelling van heffing verleend aan de rechtspersonen die op 1 januari 1991 in het Vlaamse Gewest een zuiveringsinstallatie exploiteerden waarin uitsluitend afvalwater van de openbare riolering werd behandeld ¹⁸⁵.

Mario DEKETELAERE

Assistent Rechtsfaculteit K.U.Leuven

Jan HEYMAN

Waarnemend Adviseur Vlaamse Milieumaatschappij

BIJLAGE 1 : WETENSCHAPPELIJKE FORMULE ¹⁸⁶

Hoofdformule

$$H = [(k1 \times N1) + (k2 \times N2) + (k3 \times N3) + Nk] \times T$$

H = heffingsbedrag

k1, k2, k3 =

a) voor heffingsplichtigen die aangesloten zijn op het openbaar hydrografisch net en bovendien beschikken over

een milieu- of lozingsvergunning: zie de coëfficiënten vermeld in bijlage 2 bij de Wet Oppervlaktewateren.

b) voor al de overigen: k1, k2 en k3 = 1

N = vuilvracht uitgedrukt in vervuilingseenheden.

T = 600 fr.

Deelformules

N1 = stoffen in suspensie en zuurstofbindende stoffen

$$N1 = \frac{Q_d}{180} \times \left[a + \frac{0,35 \times ZS}{500} + \frac{0,45 (2 \times BZV + CZV)}{1.350} \right] \times (0,40 + 0,60 \times d) \quad 187$$

met

Q_d = het volume (uitgedrukt in liter) van het afvalwater geloosd in één etmaal tijdens de maand van grootste bedrijvigheid van 1991.

a = (*) voor de heffingsplichtigen die aangesloten zijn op het openbaar hydrografisch net en bovendien beschikken over een milieu- of lozingsvergunning :

a = 0

(**) voor alle overige heffingsplichtigen : a = 0,20

ZS = gehalte aan stoffen in suspensie (in mg/l) van het afvalwater waarop Q_d betrekking heeft.

BZV = biochemische zuurstofbehoefte gedurende 5 dagen (in mg/l) van het afvalwater waarop Q_d betrekking heeft.

CZV = chemische zuurstofbehoefte (in mg/l) van het afvalwater waarop Q_d betrekking heeft.

d = aantal dagen waarin afvalwater wordt geloosd, gedeeld door 225 ¹⁸⁸.

N2 = zware metalen

$$N2 = Q_j \times \frac{40x(Hg) + 10x(Ag + Cd) + 5x(Zn + Cu) + 2x(Ni) + 1x(Pb + As + Cr)}{1.000}$$

met

Q_j = het volume afvalwater (in m³) dat geloosd werd in 1991.

Hg, Ag, Cd, Zn, Cu, Ni, Pb, As, Cr : de in het geloosde afvalwater gemeten gehalten, uitgedrukt in mg/l, van de respectievelijke stoffen: kwik, zilver, cadmium, zink, koper, nikkel, lood, arseen en chroom.

N3 = nutriënten (stikstof en fosfor)

¹⁸⁷ Als er in 1991 gedurende verschillende etmalen metingen zijn gebeurd van het dagdebiet en van het geloosde afvalwater, dan is N1 het rekenkundig gemiddelde van de N1-componenten die op dagbasis zijn berekend.

Als er in 1991 over verschillende maanden metingen zijn gebeurd van zowel het dagdebiet als het geloosde afvalwater, dan geldt als maand van de grootste bedrijvigheid die maand waarvan het rekenkundig gemiddelde van de op dagbasis berekende N1-component het grootst is.

¹⁸⁸ Deze correctiefactor is alleen van toepassing bij seizoengebonden of niet-continue activiteiten waarbij minder dan 225 kalenderdagen per jaar afvalwater wordt geloosd en waarvan het bewijs geleverd wordt.

¹⁸⁰ Art. 194 K.B. W.I.B.

¹⁸¹ Art. 112 Grondwet.

¹⁸² Art. 35sexiesdecies Wet Oppervlaktewateren.

¹⁸³ Cf. de definitie van art. 1 Wet Oppervlaktewateren.

¹⁸⁴ Art. 35bis, § 4, Wet Oppervlaktewateren.

¹⁸⁵ Art. 35octiesdecies, § 1, Wet Oppervlaktewateren.

¹⁸⁶ Art. 35quinquies, § 1, Wet Oppervlaktewateren.

$$N_3 = Q_j \times \frac{(N + P)}{10.000}$$

met

Q_j = het volume afvalwater (in m³) dat geloosd werd in 1991.

N = het in het geloosde afvalwater gemeten gehalte aan totale stikstof (in mg/l).

P = het in het geloosde afvalwater gemeten gehalte aan totale fosfor (in mg/l)

N_k = vuilvracht veroorzaakt door het lozen van koelwater

$$N_k = a (K \times 0,0004)$$

met

K = thermisch belast koelwater (in m³) dat in 1991 is geloosd ¹⁸⁹

a = 0,825

BIJLAGE 2: GELOOSD AFVALWATER AFKOMSTIG VAN OPPERVLAKTEWATER ¹⁹⁰

Hoofdformule

$$H = (N - N_o) \times T$$

H = heffingsbedrag

N = vuilvracht uitgedrukt in vervuilingseenheden, en berekend volgens de wetenschappelijke hoofdformule (zie bijlage 1).

N_o = vuilvracht uitgedrukt in vervuilingseenheden van het opgenomen oppervlaktewater ;.

T = 600 fr.

Deelformules

$$N_o = (k_1 \times N_{1,0}) + (k_2 \times N_{2,0}) + (K_3 \times N_{3,0})$$

met

k_1, k_2, k_3 =

a) voor heffingsplichtigen die aangesloten zijn op het openbaar hydrografisch net en bovendien beschikken over een milieu- of lozingsvergunning: zie de coëfficiënten vermeld in bijlage 2 bij de Wet Oppervlaktewateren.

b) voor al de overigen: k_1, k_2 en $k_3 = 1$.

¹⁸⁹ Die hoeveelheid wordt geacht overeen te stemmen met de hoeveelheid die toegelaten is volgens de milieu- of de lozingsvergunning. Als die minder bedraagt, moet de heffingsplichtige dit aantonen.

¹⁹⁰ Art. 35sexies, § 1, Wet Oppervlaktewateren.

$N_{1,0}$ = stoffen in suspensie en zuurstofbindende stoffen in het opgenomen oppervlaktewater

$$N_{1,0} = \frac{Q_{d,0}}{180} \times \left[\frac{0,35 \times Z_{s,0}}{500} + 0,45 \frac{(2 \times BZV_o + CZV_o)}{1.350} \right] \times (0,40 + 0,60 \times d)$$

met

$Q_{d,0}$ = het volume (uitgedrukt in liter) van het gebruikte oppervlaktewater dat betrekking heeft op de geloosde afvalwaters, in één etmaal tijdens de maand van grootste bedrijvigheid van 1991.

$Z_{s,0}$ = gehalte aan zwevende stoffen (in mg/l) van het gebruikte oppervlaktewater waarop $Q_{d,0}$ betrekking heeft.

BZV_o = biochemische zuurstofbehoefte gedurende 5 dagen (in mg/l) van het gebruikte oppervlaktewater waarop $Q_{d,0}$ betrekking heeft.

CZV_o = chemische zuurstofbehoefte (in mg/l) van het gebruikte oppervlaktewater waarop $Q_{d,0}$ betrekking heeft.

d = aantal dagen waarin afvalwater is geloosd, gedeeld door 225 ¹⁹¹.

$N_{2,0}$ = zware metalen in het gebruikte oppervlaktewater

$$N_{2,0} = \frac{Q_{j,0} \times [40x(Hg.o) + 10x(Ag.o + Cd.o) + 5x(Zn.o + Cu.o) + 2x(Ni.o) + 1x(Pb.o + As.o + Cr.o)]}{1.000}$$

met

$Q_{j,0}$ = het volume oppervlaktewater (in m³) gebruikt in 1991 dat betrekking heeft op het volume afvalwater (in m³) dat in datzelfde jaar geloosd werd (Q_j).

Hg.o, Ag.o, Cd.o, Zn.o, Cu.o, Ni.o, Pb.o, As.o, Cr.o: de in het gebruikte oppervlaktewater $Q_{j,0}$ gemeten gehalten, uitgedrukt in mg/l, van de respectievelijke stoffen kwik, zilver, cadmium, zink, koper, nikkel, lood, arseen en chroom.

$N_{3,0}$ = nutriënten (stikstof en fosfor) in het gebruikte oppervlaktewater

$$N_{3,0} = \frac{Q_{j,0} \times (N_o + P_o)}{10.000}$$

met

$Q_{j,0}$ = het volume oppervlaktewater (in m³) gebruikt in 1991 dat betrekking heeft op het volume afvalwater (in m³) dat in datzelfde jaar geloosd werd (Q_j).

N_o = het in het gebruikte oppervlaktewater gemeten gehalte aan totale stikstof (in mg/l).

P_o = het in het gebruikte oppervlaktewater gemeten gehalte aan totale fosfor (in mg/l).

¹⁹¹ Deze correctiefactor is alleen van toepassing bij seizoengebonden of niet-continue activiteiten waarbij minder dan 225 kalenderdagen per jaar afvalwater wordt geloosd en waarvan het bewijs geleverd wordt.

BIJLAGE 3: VEREENVOUDIGDE BEREKENING ¹⁹²

Hoofdformule

$$H = [k1 \times N1) + (k2 \times N2) + (k3 \times N3) + Nk] \times T$$

H = heffingsbedrag

k1, k2, k3 =

a) voor heffingsplichtigen die aangesloten zijn op het openbaar hydrografisch net en bovendien beschikken over een milieu- of lozingsvergunning: zie de coëfficiënten vermeld in bijlage 2 bij de wet Oppervlaktewateren.

b) voor al de overigen: k1, k2 en k3 = 1

T = 600 fr.

Deelformules

N1 = stoffen in suspensie en zuurstofbindende stoffen

$$N1 = \frac{A \times C1}{B}$$

met

A = bedrijvigheid gedaan in 1991 overeenkomstig de grondslag (kolom 3) van bijlage 1 bij de Wet Oppervlaktewateren.

B = grondslag (kolom 3) van bijlage 1 bij de Wet Oppervlaktewateren.

C1 = omzettingscoëfficiënt (kolom 4) van bijlage 1 bij de Wet Oppervlaktewateren.

N2 = zware metalen

$$N2 = (Q - K) \times C2$$

met

Q = het totale waterverbruik (in m³) in 1991, zijnde zowel het waterverbruik dat gefactureerd werd als het water dat op een andere wijze werd gewonnen ¹⁹³.

K = thermisch belast koelwater (in m³) dat in 1991 is geloosd ¹⁹⁴.

C2 = omzettingscoëfficiënt (kolom 5) van bijlage 1 bij de Wet Oppervlaktewateren.

N3 = nutriënten (stikstof en fosfor)

$$N3 = (Q - K) \times C3$$

met

Q = het totale waterverbruik (in m³) in 1991, zijnde zowel het waterverbruik dat gefactureerd werd, als het water dat op een andere wijze werd gewonnen ¹⁹⁵.

K = thermisch belast koelwater (in m³) dat in 1991 is geloosd ¹⁹⁶.

C3 = omzettingscoëfficiënt (kolom 5) van bijlage 1 bij de Wet Oppervlaktewateren.

Nk: vuilvracht veroorzaakt door het lozen van koelwater

$$Nk = a (K \times 0,0004)$$

met

K = thermisch belast koelwater (in m³) dat in 1991 is geloosd ¹⁹⁷.

a = 0,825.

¹⁹³ Als het gefactureerde verbruik niet bekend is, dan stemt het waterverbruik overeen met de totale in 1991 door de drinkwatermaatschappij gefactureerde kosten (exclusief B.T.W.) gedeeld door 40.

¹⁹⁴ Die hoeveelheid wordt geacht overeen te stemmen met de hoeveelheid die toegelaten is volgens de milieu- of de lozingsvergunning. Als die minder bedraagt, moet de heffingsplichtige dit aantonen.

¹⁹⁵ Als het gefactureerde verbruik niet bekend is, dan stemt het waterverbruik overeen met de totale in 1991 door de drinkwatermaatschappij gefactureerde kosten (exclusief B.T.W.) gedeeld door 40.

¹⁹⁶ Die hoeveelheid wordt geacht overeen te stemmen met de hoeveelheid die toegelaten is volgens de milieu- of de lozingsvergunning. Als die minder bedraagt, moet de heffingsplichtige dit aantonen.

¹⁹⁷ Die hoeveelheid wordt geacht overeen te stemmen met de hoeveelheid die toegelaten is volgens de milieu- of de lozingsvergunning. Als die minder bedraagt, moet de heffingsplichtige dit aantonen.

¹⁹² Art. 35septies Wet Oppervlaktewateren.

RECHTSPRAAK

BENELUX-GERECHTSHOF

25 MAART 1993

Voorzitter : de h. Hess

Openbaar ministerie : de h. Janssens de Bisthoven

Advocaat : mr. De Gryse

Verzekering – Motorrijtuigen – Benadeelde – Begrip

De vraag of de N.M.B.S., wanneer deze het eigen recht uitoefent dat haar is toegekend in art. 62, tweede lid, van het Algemeen Reglement voor de arbeidsongevallen, de ongevallen op de weg naar of van het werk en de beroepsziekten, benadeelde is in de zin van de artt. 1, 6 en 9 van de Gemeenschappelijke Bepalingen, moet worden beantwoord volgens de nationale wet die de burgerrechtelijke aansprakelijkheid voor de door het motorrijtuig veroorzaakte schade beheerst.

N.M.B.S. t/ B. en N.V. G.

Conclusie van eerste advocaat-generaal B. Janssens de Bisthoven

Michel D., beambte van de N.M.B.S., werd op weg naar het werk het slachtoffer van een verkeersongeval tijdens hetwelk hij gewond raakte. André B., bestuurder van het motorrijtuig waarmee de aanrijding werd veroorzaakt, werd als enige voor de gevolgen van dat ongeval aansprakelijk gesteld.

De burgerrechtelijke aansprakelijkheid waartoe het door André B. bestuurde motorrijtuig aanleiding kon geven, was gedekt door een bij de N.V. G. aangegane verzekering welke aan de bepalingen van de wet van 1 juli 1956 betreffende de verplichte aansprakelijkheidsverzekering beantwoordde.

Bij vonnis van 3 mei 1982 veroordeelde de Correctionele Rechtbank te Bergen André B. en zijn verzekeraar die vrijwillig in het geding was tussengekomen, hoofdelijk tot betaling van een provisionele vergoeding aan de burgerlijke partijen Michel D. en N.M.B.S. Er werd een medisch deskundigenonderzoek bevolen.

De N.M.B.S. kende Michel D. de vergoedingen toe welke hem overeenkomstig het statuut van de beampten van die maatschappij toekwamen. De N.V. G. heeft het slachtoffer voor zijn eigen schade in der minne vergoed.

Na afloop van diverse gedingen werden enkel de vragen waarover nog geschil bestond, namelijk de vorderingen van de N.M.B.S. tot terugbetaling van de aan haar beambte als lonen, kosten en vergoedingen uitbetaalde bedragen, bij het Hof van Beroep te Bergen, correctionele kamer, aanhangig gemaakt.

Nadat de N.M.B.S. van de verzekeraar de terugbetaling vorderde van de sociale lasten welke op de aan haar beambte tijdens de periode van tijdelijke arbeidsongeschiktheid uitbetaalde lonen betrekking hadden en zich in dat verband op het bestaan van een eigen recht beriep, hield het Hof van Beroep te Bergen bij arrest van 16 mei 1991 de uitspraak

over die vordering aan en verzocht uw Hof de onderstaande vraag van uitleg van de artikelen 1, 6 en 9 van de Gemeenschappelijke Bepalingen behorende bij de Benelux-Overeenkomst betreffende de verplichte aansprakelijkheidsverzekering inzake motorrijtuigen te beantwoorden : «wanneer de N.M.B.S. voor een strafrecht op grond van het eigen recht dat haar is toegekend door artikel 82, tweede lid, van het Algemeen Reglement voor de arbeidsongevallen, de ongevallen op de weg naar of van het werk en de beroepsziekten (Bundel 572, deel IV, blz. 2) de terugbetaling van de bijdragen voor sociale lasten, welke inherent zijn aan de aan haar bediende uitbetaalde vergoedingen gedurende de perioden van tijdelijke ongeschiktheid ten gevolge van een ongeval op de weg naar het werk, vordert van de aansprakelijke voor dat ongeval en van de verzekeraar van diens burgerrechtelijke aansprakelijkheid, is zij dan krachtens voornoemde artikelen 1 en 6 een benadeelde in de zin van evengenoemde artikelen 1, 6 en 9.»

De Nationale Maatschappij der Belgische Spoorwegen had tegen voornoemd arrest cassatieberoep ingesteld, maar heeft daarvan afstand gedaan. Het Hof van Cassatie heeft bij arrest van 23 oktober 1991 de afstand van het beroep uitgesproken.

Een gelijkaardige vraag van uitleg is door het Hof van Cassatie bij arrest van 21 februari 1990 aan uw Hof voorgelegd omtrent het verhaal, voor het strafrecht, door een openbaar centrum voor maatschappelijk welzijn krachtens het eigen recht dat het op grond van de wet bezit, van de kosten van maatschappelijke dienstverlening op de aansprakelijke voor de verwonding of ziekte die het verstrekken van de hulpverlening noodzakelijk heeft gemaakt.

Bij arrest van 16 april 1992 in de zaak A 90/2, O.C.M.W. Elsenne tegen P. en G. is door het Benelux-Gerechtshof bij de beantwoording van de door het Hof van Cassatie gestelde vraag voor recht verklaard dat : «De vraag of het openbaar centrum voor maatschappelijk welzijn, wanneer dit het eigen recht uitoefent, dat hem is toegekend in artikel 98, paragraaf 2, van de (Belgische) organieke wet van 8 juli 1976 betreffende de openbare centra voor maatschappelijk welzijn benadeelde is in de zin van de artikelen 1, 6 en 9 van de Gemeenschappelijke Bepalingen, moet worden beantwoord volgens de nationale wet die de burgerrechtelijke aansprakelijkheid voor de door het motorrijtuig veroorzaakte schade beheerst».

Gelet op de overeenkomst tussen de juridische situaties komt het mij voor dat de door het Hof van Beroep te Bergen gestelde vraag op dezelfde wijze dient te worden beantwoord.

Arrest

Ten aanzien van de feiten

1. Gezien het op 16 mei 1991 door het Hof van Beroep te Bergen, zitting houdende in correctionele zaken, gewezen arrest (...)

2. Overwegende dat de feiten zoals volgt uit het arrest aldus kunnen worden samengevat :

Op 11 april 1981 deed zich te Jurbise een verkeersongeval voor; Michel D., statutair bediende van de N.M.B.S., die zich op weg naar zijn werk bevond, raakte gewond tijdens die aanrijding waarvoor de beklaagde André B. als enige aansprakelijk werd gesteld; de naamloze vennootschap G., verzekeraar van diens burgerrechtelijke aansprakelijkheid, is vrijwillig in het geding tussengekomen. De N.M.B.S. heeft zich burgerlijke partij tegen A.B. en diens verzekeraar gesteld, teneinde de terugbetaling te verkrijgen van onder meer de overeenkomstig haar reglementen ter zake tijdens de perioden van tijdelijke arbeidsongeschiktheid aan haar beambte uitbetaalde lonen.

In zijn arrest van 16 mei 1991 heeft het Hof van Beroep te Bergen zich bevoegd verklaard om van die vordering kennis te nemen voor zover de N.M.B.S. deze op subrogatie in de rechten van het slachtoffer steunt, waarbij het hof oordeelt dat het in dat geval om een burgerlijke rechtsvordering gaat tot herstel van de door een misdrijf veroorzaakte schade, welke rechtsvordering krachtens de artikelen 3 en 4 van de (Belgische) wet van 17 april 1878 houdende de voorafgaande titel van het Wetboek van Strafvordering, terzelfder tijd en voor dezelfde rechters als de strafvordering kan worden vervolgd; het hof van beroep oordeelt dat de subrogatie waarop de N.M.B.S. zich beroept tot het bedrag van de nettolonen beperkt is en zich noch tot de fiscale noch de sociale lasten uitstrekt. Wat de sociale lasten betreft, merkt het hof van beroep op dat in artikel 82 van het op de N.M.B.S. toepasselijk Algemeen Reglement voor de arbeidsongevallen, de ongevallen op de weg naar of van het werk en de beroepsziekten is bepaald dat de N.M.B.S. «van de voor het ongeval aansprakelijke derden de terugbetaling kan vorderen van de door haar gestorte bijdragen voor sociale lasten»; het hof van beroep leidt daaruit af «dat die bepaling de N.M.B.S. wel degelijk het eigen recht schijnt te verlenen, waarop zij zich met betrekking tot de sociale lasten (bovendien) beroept»; het hof van beroep constateert dat de vordering van de N.M.B.S., voor zover deze op een eigen recht steunt en tegen de verzekeraar van de beklaagde is gericht, berust op de bewering dat de N.M.B.S. «een 'benadeelde' is in de zin van de artikelen 1, 6 en 9 van de wet van 1 juli 1956» betreffende de verplichte aansprakelijkheidsverzekering inzake motorrijtuigen.

Nadat is vastgesteld dat de in die artikelen van de Belgische wet van 1 juli 1956 neergelegde regels voor België, Luxemburg en Nederland gemeenschappelijke rechtsregels zijn en dat het middel mitsdien een vraag van uitleg doet rijzen van de artikelen 1, 6 en 9 van de Gemeenschappelijke Bepalingen behorende bij de Benelux-Overeenkomst betreffende de verplichte aansprakelijkheidsverzekering inzake motorrijtuigen, verzoekt het hof van beroep het Benelux-Gerechtshof over de volgende vraag van uitleg uitspraak te willen doen: «Wanneer de N.M.B.S. voor een strafrecht op grond van het eigen recht dat haar is toegekend door artikel 82, tweede lid, van het Algemeen Reglement voor de arbeidsongevallen, de ongevallen op de weg naar of van het werk en de beroepsziekten (Bundel 572, deel IV, blz. 2) de terugbetaling van de bijdragen voor sociale lasten, welke inherent zijn aan de aan haar bediende uitbetaalde vergoedingen gedurende de perioden van tijdelijke ongeschiktheid ten gevolge van een ongeval op de weg naar het werk, vordert van de aansprakelijke voor dat ongeval en van de verzekeraar van diens burgerrechtelijke aansprakelijkheid, is zij dan

krachtens voornoemde artikelen 1 en 6 een benadeelde in de zin van evengenoemde artikelen 1, 6 en 9?»

...

Ten aanzien van het recht

7. Overwegende dat volgens artikel 1 van de Gemeenschappelijke Bepalingen voor de toepassing van genoemde Bepalingen onder benadeelden worden verstaan: «zij die schade hebben geleden welke grond oplevert voor toepassing van deze wet, alsmede hun rechtverkrijgenden»;

8. Overwegende dat de Gemeenschappelijke Toelichting op artikel 1 van de Gemeenschappelijke Bepalingen verduidelijkt dat onder benadeelde wordt verstaan een ieder die schade heeft geleden welke grond oplevert voor toepassing van deze wet, van welke aard die schade ook is, onverschillig of het schade aan personen of goederen betreft, en voorts dat niet alleen eronder valt de persoon die rechtstreeks letsel heeft opgelopen bij het ongeval, doch een ieder die krachtens de toepasselijke wet hetzij uit eigen hoofde, hetzij uit hoofde van zijn betrekking tot het slachtoffer, beroep kan doen op een recht;

9. Overwegende dat uit de toelichting op artikel 1 van de Gemeenschappelijke Bepalingen blijkt dat er grond is voor toepassing van die bepalingen indien de schade door een motorrijtuig is veroorzaakt, ter zake waarvan de burgerrechtelijke aansprakelijkheid van de verzekerde bestaat, zoals die aansprakelijkheid voortvloeit uit de toepasselijke wet;

10. Overwegende dat in de geciteerde passage van de Gemeenschappelijke Toelichting aan het begrip «de toepasselijke wet» dezelfde betekenis toekomt als in artikel 3, § 3, dat wil, blijkens de op deze bepaling gegeven toelichting, zeggen: het nationale recht dat ingevolge de regels van internationaal privaatrecht van het forum toepasselijk is op de aansprakelijkheid voor de schadelijke gevolgen van een door een motorrijtuig veroorzaakt ongeval; dat in dit verband opmerking verdient dat het internationaal privaatrecht in de drie Benelux-Staten gelijkvormig is sedert zij alle het op 4 mei 1971 te 's-Gravenhage gesloten Verdrag inzake de wet welke van toepassing is op verkeersongevallen op de weg hebben geratificeerd;

11. Overwegende voorts dat uit de geciteerde passage van de Gemeenschappelijke Toelichting op artikel 1 van de Gemeenschappelijke Bepalingen blijkt dat de verdragsluitende staten het begrip «benadeelde» ruim wilden zien verstaan: ruim niet alleen wat betreft de aard van de schade, maar ook wat betreft de kring van gerechtigden;

12. dat voor wat dit laatste aangaat, naast de personen die bij een verkeersongeval rechtstreeks letsel hebben opgelopen en dientengevolge schade hebben geleden, mede in aanmerking komt: «een ieder» die krachtens het toepasselijke nationale recht «hetzij uit eigen hoofde, hetzij uit hoofde van zijn betrekking tot het slachtoffer, beroep kan doen op een recht», hetgeen wil zeggen de persoon die recht kan doen gelden op vergoeding van de door hem ten gevolge van het ongeval geleden schade van welke aard ook jegens degene, die voor de gevolgen van het ongeval aansprakelijk is;

13. Overwegende dat uit het voorgaande volgt dat het antwoord op de vraag van het Hof van Beroep te Bergen niet kan worden gegeven door het Benelux-Gerechtshof, maar moet worden gegeven door de nationale rechter die daartoe aan de hand van de regels van internationaal privaatrecht van het forum moet beslissen welk nationaal recht toepas-

selijk is op de burgerrechtelijke aansprakelijkheid voor de door het motorrijtuig veroorzaakte schade, en vervolgens heeft na te gaan of ingevolge het aldus gevonden nationale recht de N.M.B.S. jegens degene die volgens dat recht burgerrechtelijke aansprakelijkheid heeft voor die schade, uit eigen hoofde of uit hoofde van haar betrekking tot het slachtoffer aanspraak heeft op terugbetaling van de in de vraag bedoelde sociale lasten;

...

Verklaart voor recht

De vraag of de N.M.B.S., wanneer deze het eigen recht uitoefent, dat haar is toegekend in artikel 82, tweede lid, van het Algemeen Reglement voor de arbeidsongevallen, de ongevallen op de weg naar of van het werk en de beroepsziekten, benadeelde is in de zin van de artikelen 1, 6 en 9 van de Gemeenschappelijke Bepalingen, moet worden beantwoord volgens de nationale wet die de burgerrechtelijke aansprakelijkheid voor de door het motorrijtuig veroorzaakte schade beheerst.

HOF VAN CASSATIE

3e KAMER – 18 JANUARI 1993

Voorzitter: de h. Marchal

Rapporteur: de h. Verougstraete

Openbaar ministerie: de h. Lenaerts, procureur-generaal

Advocaten: mrs. De Gryse en Bützler

Arbidsongeval – Begrip – Weg naar en van het werk – Begrip – Uitvoering van de arbeidsovereenkomst – Verblijf buitenshuis – Weg naar en van de plaats van ontspanning

De bepaling van art. 8, § 2, 10°, Arbeidsongevallenwet dat het traject afgelegd van de plaats waar de werknemer wegens de uitvoering van een opdracht is of moet verblijven, naar de plaats waar hij zijn ontspanning neemt of omgekeerd, gelijkgesteld wordt met de weg naar en van het werk, is ook toepasselijk op het traject van de plaats van het verblijf naar de plaats van de ontspanningsgelegenheid, wanneer de genoten ontspanning geacht wordt deel uit te maken van de opdracht van de werknemer.

N.V. A. t/ N.V. R.

Conclusie van procureur-generaal H. Lenaerts

Bij arrest van 3 mei 1978¹ heeft het Hof beslist dat het ongeval dat de werknemer treft die verscheidene dagen buitenshuis moet verblijven om zijn opdracht te vervullen, een arbeidsongeval is wanneer het gebeurt in de loop van dat verblijf, ook wanneer hij op het tijdstip van het ongeval zijn opdracht niet uitvoert, maar zijn tijd besteedt aan rust of ontspanning, tenzij hij op dat ogenblik persoonlijke bezig-

heden verricht die buiten een normale vrijetijdsbesteding vallen.

Na die uitspraak heeft de wet van 22 juli 1981 de Arbeidsongevallenwet aangevuld met een artikel 8, § 2, 10°, luidens hetwelk «met weg naar en van het werk onder meer wordt gelijkgesteld het traject afgelegd (...) van de plaats waar de werknemer wegens het uitvoeren van een opdracht is of moet verblijven, naar de plaats waar hij zijn ontspanning neemt en omgekeerd, mits de werkgever het niet uitdrukkelijk verbodt».

Bedoeling van de wetgever is zeker niet geweest in te gaan tegen het arrest van 3 mei 1978 en het toepassingsgebied van de Arbeidsongevallenwet te beperken. De wetwijziging is integendeel een reactie tegen een beperkende interpretatie die sommige arbeidsgerechten gegeven zouden hebben aan de opsomming in artikel 8, § 2, van de met de weg naar en van het werk gelijkgestelde trajecten. Opzet is geweest de bescherming van de Arbeidsongevallenwet te verlenen aan «alle werknemers die in opdracht van hun werkgever een bepaalde tijd buiten hun normale verblijfplaats moeten doorbrengen»².

Ik vraag mij wel af of de wetgever zich bewust was van de juiste betekenis van het arrest van 3 mei 1978 en zich rekenschap heeft gegeven van het verschil tussen de draagwijdte van dat arrest en de nieuwe wetbepaling.

Opmerkelijk is bijvoorbeeld dat de minister in de kamercommissie een uitvoerige passus uit mijn conclusie bij dat arrest aanhaalt³, maar kennelijk niet heeft opgemerkt – en de kamerleden evenmin – dat zowel het arrest als de conclusie het ongeval beschouwen als een waar arbeidsongeval gebeurd tijdens de uitvoering van de arbeidsovereenkomst, terwijl de voorgestelde wetbepaling het ongeval als ongeval op de weg naar en van het werk aanmerkt.

Het arrest en de wetbepaling geven ook een verschillend de draagwijdte aan de verleende bescherming. De wet neemt alleen het ongeval in aanmerking dat gebeurt op de weg naar en van de plaats waar de werknemer zijn ontspanning neemt. Het arrest houdt daarentegen ook rekening met het ongeval dat de werknemer overkomt wanneer hij zich bevindt op de plaats waar hij zijn ontspanning neemt.

De uitzondering op de regel is eveneens verschillend. De wet vindt geen toepassing als de werkgever de ontspanning niet uitdrukkelijk verboden heeft. Het arrest sluit de toepassing uit, wanneer de werknemer persoonlijke bezigheden verricht die buiten de normale vrijetijdsbesteding vallen.

De wetwijziging van 22 juli 1981 heeft de rechtspraak van het Hof dus niet overbodig gemaakt. Er is nog plaats voor beide. Vraag is alleen waar de juiste grens ligt.

Wanneer men uitgaat van de begrippen «arbeidsongeval» en «ongeval op de weg naar en van het werk», zou men die vraag logischerwijze als volgt moeten beantwoorden. Het arbeidsongeval gebeurt tijdens en door de uitvoering van de arbeidsovereenkomst; het ongeval op de weg naar en van het werk heeft plaats voordat de uitvoering van de arbeidsovereenkomst is begonnen of nadat ze is beëindigd. Zo de wetgever bepaalde trajecten met de weg naar en van het werk gelijkstelt, oordeelt hij dus dat de arbeidsovereen-

¹ A.C., 1978, 1028, met concl. O.M. in R.W., 1977-78, 2775, en Anthologie van de cassatierechtspraak in sociale zaken, nr. 68, blz. 482.

² Gedr.St., Kamer, 1979-80, nr. 462/5, 3; Gedr.St., Senaat, B.Z., 1979, nr. 110/4, 2.

³ Gedr.St., Kamer, 1979-80, nr. 462/5, 2-3.

komst tijdens het traject niet wordt uitgevoerd. Voor uitbreiding van de Arbeidsongevallenwet tot de ongevallen op de weg naar en van het werk is maar plaats, wanneer de arbeidsovereenkomst niet wordt uitgevoerd.

Volgens het arrest van 3 mei 1978 wordt de werknemer gedurende de hele duur van zijn verblijf buitenshuis geacht de arbeidsovereenkomst uit te voeren, ook tijdens de ontspanning die hij in de loop van dat verblijf neemt. In die onafgebroken periode is vanzelfsprekend ook de tijd begrepen gedurende welke hij naar de plaats waar hij zijn ontspanning neemt, gaat en ervan terugkeert.

Wanneer de ontspanning tot de uitvoering van de arbeidsovereenkomst behoort, is het ongeval dat op de weg naar en van de ontspanning gebeurt, evengoed als dat wat tijdens de ontspanning voorvalt, een arbeidsongeval.

Onder artikel 8, § 2, 10°, van de Arbeidsongevallenwet valt in die logische opvatting dan het ongeval op de weg naar en van de ontspanning die niets met de uitvoering van de arbeidsovereenkomst te maken heeft, d.w.z. wanneer de werknemer alleen buitenshuis verblijft om zijn werk te doen, maar daarbuiten volledig op zichzelf is aangewezen en de werkgever bijvoorbeeld zijn werknemers zelfs niet aanmoedigt om hun ontspanning samen te nemen omdat hij daarin een voordeel voor een efficiëntere werking ziet. Het senaatsverslag geeft er enkele voorbeelden van: binnenschippers, vrachtrijders in internationaal vervoer, personen tewerkgesteld op een ver afgelegen «werf»⁴.

In die gevallen staat de ontspanning volledig los van het werk, valt zij buiten de uitvoering van de arbeidsovereenkomst. Het ongeval dat tijdens de ontspanning voorvalt, is dus geen arbeidsongeval. Die nieuwe wetsbepaling heeft de bescherming tegen arbeidsongevallen in dat geval wel uitgebreid tot de weg naar en van de ontspanning. Maar dat ongeval is geen arbeidsongeval, omdat de ontspanning niet tot de uitvoering van de arbeidsovereenkomst behoort; het wordt daarom met een ongeval op de weg naar en van het werk gelijkgesteld.

Artikel 8, § 2, 10°, regelt in die opvatting dus een heel ander geval dan dat waarop het arrest van 3 mei 1978 betrekking heeft.

De logische en conform de opzet van de arbeidsongevallenwetgeving verantwoorde oplossing stuit evenwel af op de duidelijke tekst van de wet. Deze bepaalt zonder enige nuancering, beperking, onderscheid of voorbehoud dat de weg van de tijdelijke verblijfplaats naar de ontspanning en omgekeerd met de weg naar en van het werk wordt gelijkgesteld. En de parlementaire voorbereiding bevat niet de minste aanwijzing dat de wetgever het door het arrest van 3 mei 1978 geregelde geval uit het toepassingsgebied van artikel 8, § 2, 10°, heeft willen sluiten. Dichter bij de waarheid zal wel liggen dat de wetgever het onderscheid tussen de ontspanning die wel tot de uitvoering van de arbeidsovereenkomst behoort, en die welke er totaal los van staat, niet gezien heeft en daarom voor alle gevallen een eenvormige regeling heeft voorgeschreven.

Wanneer de ontspanning los van de uitvoering van de arbeidsovereenkomst staat, is de nieuwe wetsbepaling een verbetering, aangezien het ongeval op de weg naar en van de

ontspanning voorheen helemaal buiten de arbeidsongevallenwetgeving viel.

Behoort de ontspanning daarentegen tot de uitvoering van de arbeidsovereenkomst, dan is de toestand er heel wat ingewikkelder op geworden. Volgens het arrest van 3 mei 1978 is elk ongeval dat tussen het begin en het einde van het verblijf buitenshuis gebeurt, een arbeidsongeval. Ingevolge de wet van 22 juli 1981 blijft het in beginsel een arbeidsongeval maar wordt het een ongeval op de weg naar en van het werk, wanneer het voorvalt op een ogenblik dat de werknemer naar een ontspanningsgelegenheid gaat of ervan terugkeert. Daarbij kan dan nog de vraag worden gesteld of dat ook geldt, wanneer hij van de ene gelegenheid naar de andere gaat, bijvoorbeeld van de bioscoop naar het café of van het ene café naar het andere. Dat traject valt niet onder de bewoordingen van de wet. Dat kan wellicht nog aanleiding geven tot nieuwe betwistingen en de toestand misschien nog ingewikkelder maken.

Hoe betreurenswaardig ook, ik meen dat de rechtspraak niet mag ingaan tegen de duidelijke tekst van de wet.

Daarom meen ik dat het tweede onderdeel van het middel faalt naar recht.

Conclusie: verwerping.

Arrest

Gelet op het bestreden arrest, op 10 december 1991 door het Arbeidshof te Antwerpen gewezen;

Over het middel: schending van de artikelen 97 van de Grondwet, 7, 8, inzonderheid § 2, 10°, 46 en 47 van de Arbeidsongevallenwet van 10 april 1971, als gewijzigd door de wet van 22 juli 1981 en de wet van 1 augustus 1985,

doordat het arrest het hoofdberoep ongegrond en de incidentele beroepen gegrond heeft verklaard voor zover gevraagd werd het ongeval als arbeidswegongeval te kwalificeren en bijgevolg verweerster heeft veroordeeld tot betaling van de wettelijke vergoedingen en uitkeringen bepaald bij de Arbeidsongevallenwet van 10 april 1971, na het ongeval als een arbeidswegongeval te hebben gekwalificeerd, op grond: «dat evident te dezen het bijwonen van het seminarie georganiseerd door de werkgever een opdracht uitmaakte voor de getroffen en in de zin van artikel 8, § 2, 10° (...); dat een seminariebijeenkomst, zoals te dezen georganiseerd door de werkgever, één geheel vormt waarin zakelijke besprekingen en uiteenzettingen en ontspanning onafscheidelijk gepaard gaan; dat te dezen op kosten van de firma kamers werden afgehuurd tot en met zaterdag 19 maart 1988 en op diezelfde dag nog ontbijt en middagmaal waren voorzien; dat de eigenlijke zakelijke besprekingen en uiteenzettingen weliswaar een einde hadden genomen vóór het avondmaal van vrijdag 18 maart 1988, doch dit niet betekent dat de mogelijkheid die werd geboden om ook nog tot zaterdagmiddag te blijven buiten het begrip 'opdracht' valt zoals bepaald in artikel 8, § 2, 10°, daar die opdracht onafscheidelijk de ernstige en de ontspannende gedeelten van de seminariebijeenkomst omvat; dat het feit dat enkele (slechts weinige) personeelsleden om persoonlijke redenen niet tot zaterdagmiddag zijn gebleven hieraan niets afdoet (...); dat evident de bedoeling van de werkgever is geweest de personeelsleden samen te brengen, niet alleen voor zuiver zakelijke aangelegenheden, maar ook om onderling contact onder hen te bewerkstelligen ter bevordering van de

⁴ *Gedr.St., Senaat, B.Z.* 1979, nr. 110/4, 2.

produktie ; dat bovendien blijkt dat de personeelsleden ook tijdens de ontspanningstijd in de mogelijkheid werden gesteld te spreken met hun chefs ; dat trouwens uit de verklaring van directeur B. blijkt dat er tijdens het uitstapje, waaraan hij gedeeltelijk deelnam, ook over het werk werd gesproken (...); dat globaliteit van de opdracht die doorliep tot zaterdagmiddag (...); dat directeur B. aan het viertal geen bevel heeft gegeven om naar het hotel terug te keren, wat door deze directeur uitdrukkelijk wordt bevestigd (...); dat er van de kant van de werkgever geen uitdrukkelijk verbod is geweest ten aanzien van de genomen ontspanning»;

...

terwijl, tweede onderdeel, een arbeidsongeval sensu stricto in de zin van artikel 7 van de Arbeidsongevallenwet een ongeval is overkomen tijdens en door het feit van de uitvoering van de overeenkomst en bijgevolg slechts kan overkomen wanneer de werknemer zich onder het gezag, de leiding en de bewaking van de werkgever bevindt, wat niet het geval is bij een arbeidswegongeval; de werknemer die een opdracht die verscheidene dagen in beslag neemt buiten de gewone arbeidsplaats dient uit te voeren, zich gedurende die hele periode «tijdens de uitvoering» van de overeenkomst en dus ook onder het (effectief of potentieel) gezag van zijn werkgever bevindt; onder een dergelijke opdracht «buitenshuis» eveneens verstaan dient te worden de periodes van ontspanning die niet buiten de «normale» ontspanningsactiviteiten valt en niet door de werkgever is verboden; het arrest, nu het uitdrukkelijk had gesteld dat «de mogelijkheid die werd geboden om ook nog tot zaterdagmiddag te blijven niet buiten het begrip 'opdracht' (viel)», dat de opdracht 'onafscheidelijk de ernstige en de ontspannende gedeelten van de seminariebijeenkomst omvat», dat «blijkt dat de personeelsleden ook tijdens de ontspanningstijd in de mogelijkheid werden gesteld te spreken met hun chefs», en dat «te dezen de opdracht voor het viertal doorliep tot zaterdagmiddag» en dat «er van de kant van de werkgever geen uitdrukkelijk verbod is geweest ten aanzien van de genomen ontspanning», op grond van deze vaststellingen niet anders kon vaststellen dan dat het ongeval zich «tijdens en door de uitvoering van de overeenkomst» had voorgedaan en bijgevolg een arbeidsongeval sensu stricto was, zodat het arrest, op grond van bovenstaande feiten en vaststellingen niet wettig kon besluiten dat het in casu om een arbeidswegongeval ging, en derhalve de artikelen 7, 8, inzonderheid, § 2, 10°, 46 en 47 van de Arbeidsongevallenwet van 10 april 1971, als gewijzigd door de wetten van 22 juli 1981 en 1 augustus 1985, heeft geschonden»;

...

Wat het tweede onderdeel betreft:

Overwegende dat, luidens artikel 8, § 2, 10° van de Arbeidsongevallenwet, «met weg naar en van het werk (...) wordt gelijkgesteld het traject afgelegd (...) van de plaats waar de werknemer wegens het uitvoeren van een opdracht is of moet verblijven, naar de plaats waar hij zijn ontspanning neemt en omgekeerd, mits de werkgever het niet uitdrukkelijk verbodt»;

Overwegende dat deze wetsbepaling volgens haar bevoordelingen ook toepasselijk is op het traject van de plaats van het verblijf naar de plaats van de ontspanningsgelegen-

heid, wanneer de genoten ontspanning wordt geacht deel uit te maken van de opdracht van de werknemer;

Overwegende dat het arbeidshof wettig beslist dat het ongeval, overeenkomstig voormeld artikel 8, § 2, 10°, een ongeval op de weg naar en van het werk is;

Dat het onderdeel faalt naar recht;

...

HOF VAN CASSATIE

VERENIGDE KAMERS – 5 FEBRUARI 1993

Voorzitter: de h. Stranard, eerste voorzitter

Rapporteur: de h. Verougstraete

Openbaar ministerie: de h. D'Hoore

Advocaten: mrs. Houtekier en De Gryse

Raad van State – Afdeling administratie – Arrest vatbaar voor cassatieberoep – Bevoegdheid van het Hof van Cassatie t.a.v.: 1. de motivering; 2. de declinatoire exceptie zelf; 3. schending van de bewijskracht; 4. het recht van verdediging; 5. procedurevoorschriften

Wanneer het Hof van Cassatie op grond van art. 33 Wet Raad van State en art. 609, 2°, Ger.W. kennis neemt van een voorziening tegen een arrest waarbij de afdeling administratie van de Raad van State afwijzend beschikt op een exceptie van onbevoegdheid,

1. oefent het Hof toezicht uit op de redenen waarom de Raad van State op die exceptie afwijzend heeft beschikt of geweigerd heeft er kennis van te nemen;

2. is het Hof, als de Raad van State weigert de exceptie te onderzoeken, niet bevoegd om uitspraak te doen over de grondigheid van de exceptie zelf;

3. onderzoekt het Hof het middel dat aanvoert dat eiser door een schending van de bewijskracht van de akte waarin de exceptie werd opgeworpen, belemmerd is geweest in de uitoefening van zijn recht om te betogen dat de Raad van State onbevoegd was;

4. onderzoekt het Hof het middel dat aanvoert dat eiser door een krenking van het recht van verdediging belemmerd is geweest in de uitoefening van zijn recht om te betogen dat de Raad van State onbevoegd was.

5. is het Hof niet bevoegd om te onderzoeken of de Raad van State de procedurevoorschriften die het debat voor die Raad regelen, juist heeft toegepast.

N.V. P. t/ De M. e.a.

Conclusie van advocaat-generaal G. D'Hoore

De eerste verweerder en de tweede verweester vorderden voor de Raad van State de nietigverklaring van:

1. het besluit van het college van burgemeester en schepenen van de gemeente Oud-Heverlee van 30 juli 1991 waarbij aan de N.V. P. een bouwvergunning werd afgegeven voor het oprichten van een gebouw op een perceel gelegen (...);

2. de beslissing 233/AB/100006/80 van de gemachtigde ambtenaar van 2 februari 1990 waarbij, voor voormeld perceel, een afwijking van de voorschriften van het bijzonder

plan van aanleg nr. 1 Winkelveld goedgekeurd bij ministerieel besluit van 11 maart 1987 werd toegestaan.

Op hun verzoek werd de tenuitvoerlegging van de bestreden beslissingen geschorst bij arrest van 19 december 1991 en werden de aangevochten beslissingen vernietigd bij het bestreden arrest van 2 juni 1992.

De N.V. P., eiseres, richtte op 20 december 1991 een verzoekschrift tot de Raad van State ten einde in het geding te mogen tussenkomen.

Dit werd toegestaan bij beschikking van 30 december 1991 waarbij aan de N.V. P. gelet op artikel 21bis van de op 12 januari 1973 gecoördineerde wetten op de Raad van State, «een eenmalige termijn van 30 dagen werd verleend, te rekenen vanaf de ontvangst van deze beschikking, om desgewenst haar middelen nader toe te lichten of aan te vullen».

Het laatste lid van voormeld artikel 21bis, § 1, dat te dezen van belang is, bepaalt: «De kamer bij wie de tussenkomst aanhangig is, doet zonder verwijl uitspraak over de ontvankelijkheid van de tussenkomst en stelt de termijn vast waarbinnen de tussenkomende partij haar middelen ten gronde kan uiteenzetten.»

Eiseres liet die termijn voorbijgaan.

In haar verzoekschrift tot tussenkomst verzocht eiseres de Raad van State haar akte te verlenen van haar tussenkomst en «de vordering tot nietigverklaring van (de verweerders) ontvankelijk doch ongegrond te verklaren».

In haar zogenoemde «laatste memorie», ingediend nadat de auditeur op 1 april 1992 zijn verslag had ingediend, voerde eiseres de onbevoegdheid van de Raad van State aan.

Het bestreden arrest oordeelt: «dat de verzoekende partij terecht doet gelden dat de 'laatste memorie' die de N.V. P. op 4 mei 1992 naar de griffie van de Raad van State heeft gestuurd, te laat werd ingediend en derhalve uit de debatten dient te worden geweerd; dat aan de N.V. P. bij beschikking nr. 3531 van 30 december 1991, waarin zij toegelaten werd in de debatten tussen te komen, een eenmalige termijn van dertig dagen werd verleend, te rekenen vanaf de ontvangst van de beschikking, om desgewenst haar middelen nader toe te lichten of aan te vullen, de N.V. P. op 9 januari 1992 een kopie van de beschikking heeft ontvangen en de bedoelde memorie dan ook ruim buiten de gestelde termijn aan de Raad van State werd gezonden».

Het arrest spreekt zich dan ook niet uit over de door eiseres in haar «laatste memorie» opgeworpen declinatoire exceptie.

Het vernietigt wel de aangevochten beslissingen.

Tegen die vernietiging is het dat eiseres in het enige middel van haar voorziening opkomt door het arrest aan te vechten in zoverre het ingaat op het verzoek van eerste en tweede verweerders om «de laatste memorie» van eiseres wegens tardiviteit uit de debatten te weren.

Die verweerders werpen een middel van niet-ontvankelijkheid van die voorziening op onder aanvoering dat, overeenkomstig de bepalingen van de artikelen 609, 2°, van het Gerechtelijk Wetboek en 33 van de gecoördineerde wetten op de Raad van State, die beslissing niet vatbaar is voor een voorziening in cassatie.

Krachtens die bepalingen doet het Hof uitspraak over de voorziening in cassatie tegen de arresten waarbij de afdeling administratie van de Raad van State beslist van de vordering geen kennis te kunnen nemen, daar deze tot de bevoegdheid van de rechterlijke overheid behoort, en tegen de arresten

waarbij de genoemde afdeling afwijzend beschikt op een exceptie van onbevoegdheid gegrond op de overweging dat de vordering tot de bevoegdheid van deze overheid behoort.

In het kader van zijn controlebevoegdheid aanvaardt het Hof de ontvankelijkheid van bepaalde middelen die zich beroepen op een vormverzuim van de bevoegdheidsbeslissing van de Raad van State. Het houdt met name toezicht op de redenen waarom de Raad over de declinatoire exceptie afwijzend heeft beschikt of geweigerd heeft ervan kennis te nemen.

Het past dan ook het middel in zijn verschillende onderdelen aan de toetsing door het Hof te onderwerpen. Het middel van niet-ontvankelijkheid van de voorziening kan dan ook niet worden aangenomen.

Het derde onderdeel waarin wordt aangevoerd dat het arrest de reden van de niet-beantwoording van de exceptie van onbevoegdheid in het ongewisse laat en daarom niet regelmatig met redenen is omkleed, zoekt zijn toevlucht tot de rechtspraak volgens welke het Hof een zeker toezicht houdt op de motivering¹.

Dit onderdeel mist feitelijke grondslag. Het arrest zegt dat «de laatste memorie» door eiseres neergelegd, die de exceptie van onbevoegdheid inhoudt, te laat werd ingediend en om die reden uit het debat moet worden geweerd.

In het vierde onderdeel wordt gesteld dat de Raad van State de memorie van eiseres niet kon kwalificeren als een memorie die enkel toelichting of aanvulling geeft bij het verzoek tot tussenkomst, zonder de bewijswaarde en de juridische strekking van die laatste memorie te schenden.

Blijkbaar wordt de bewijskracht bedoeld, nu de miskenning van de artikelen 1319, 1320 en 1322 van het Burgerlijk Wetboek wordt aangevoerd.

In dit onderdeel blijkt eiseres een beroep te doen op de mogelijkheid de miskenning van de bewijskracht van de akten aan te voeren in zoverre het recht om de declinatoire exceptie te laten gelden erdoor wordt gekrenkt of in het gedrang komt.

Over die mogelijkheid, drukte procureur-generaal Léon Cornil zich in zijn conclusie bij het arrest van 11 januari 1952 uit als volgt: «La loi organique du conseil d'Etat, dans son article 20, § 1er, reconnaît formellement aux parties le droit de proposer un déclinatoire fondé sur le motif que la demande relève des attributions des autorités judiciaires; elle leur reconnaît en même temps formellement le droit de se pourvoir devant vous en cas de rejet de ce déclinatoire.

Je serais, dès lors, porté à admettre que le moyen pris de la violation de la foi due à la requête introductive deviendrait recevable lorsqu'il ferait valoir que, par la substitution d'une demande à une autre, en violation de la foi due à la requête introductive, le demandeur s'est trouvé entravé dans l'exercice de son droit de soutenir que la demande sur laquelle le conseil d'Etat a statué relevait des attributions des autorités judiciaires.

La violation de la foi due à la requête introductive pourrait rendre recevable un pourvoi contre un arrêt qui n'aurait

¹ Cass., 11 jan. 1952, *A.C.*, 1952, 228 (zie concl. proc.-gen. L. Cornil voor het arrest in *Bull. en Pas.*, 1952, I, 248); 26 maart 1952, *A.C.*, 1952, 406 (zie concl. proc.-gen. L. Cornil voor het arrest in *Bull. en Pas.*, 1952, I, 463); 29 jan. 1971 met concl. proc.-gen. Ganshof van der Meersch, *A.C.*, 1971, 519.

point rejeté de déclinatoire, si c'était cette violation de la foi due à la requête qui avait empêché le demandeur de proposer un déclinatoire quant à la demande sur laquelle le conseil d'Etat a statué.»²

Procureur-generaal Dumon hield er een soortgelijke zienswijze op na in zijn conclusie bij het arrest van 24 juni 1981 toen hij betoogde: «Eveneens zou ontvankelijk zijn een middel afgeleid uit miskenning van de bewijskracht van de akte omdat de Raad van State, door het aan hem gerichte verzoekschrift of een memorie te doen zeggen wat die akten niet zeggen, eiser belemmerd zou hebben in de uitoefening van zijn recht te betogen dat de Raad van State onbevoegd was (raadpleeg bovenvermelde conclusie van procureur-generaal Cornil) of nog eenvoudiger omdat de Raad van State, door aldus de akten te denatureren, uitspraak zou hebben gedaan over een andere dan de voor hem gebrachte eis terwijl, wat deze eis betreft, het hoge administratieve rechtscollege niet bevoegd was»³;

Het onderdeel mist evenwel feitelijke grondslag. Het arrest kwalificeert de memorie van eiseres niet, maar stelt alleen vast dat ze «ruim buiten de gestelde termijn aan de Raad van State werd gezonden».

Tegen die vaststelling zelf wordt geen schending van bewijskracht ingebracht.

In het vijfde onderdeel wordt gesteld dat het arrest het procedurevoorschrift betreffende de wijze van toelichting van de tussenkomst schendt aangezien dit voorschrift het recht om de onbevoegdheid van de Raad van State op te werpen onverlet laat noch aan enige termijn onderwerpt;

Het vijfde onderdeel vermeldt geen enkele bepaling die geschonden of miskend zou zijn en is om die reden dan ook reeds onontvankelijk.

In het zesde onderdeel wordt aangevoerd dat er geen enkele sanctie verbonden is aan de termijn voor het indienen van de toelichting bij de tussenkomst en het arrest ten onrechte de sanctie toepast waarvan sprake in art. 21, vijfde lid, van de gecoördineerde wetten op de Raad van State, dat enkel de laattijdige memories van de tegenpartij betreft en niet die van de tussenkomende partij.

Art. 21, vijfde lid, bepaalt dat de memories ingediend door de verwerende partij ambtshalve uit de debatten worden geweerd wanneer ze niet zijn ingediend binnen de termijnen bepaald overeenkomstig het eerste lid.

Het arrest verwijst niet naar die bepaling en maakt er geen toepassing van.

De beschikking van de Raad van State van 30 december 1991 die de tussenkomst van eiseres toeliet, verwijst naar artikel 21bis van de gecoördineerde wetten op de Raad van State, dat het aan de Raad overlaat de termijn vast te stellen waarbinnen de tussenkomende partij haar middelen ten gronde kan uiteenzetten.

Het zesde onderdeel is klaarblijkelijk niet ontvankelijk, nu het toezicht op de toepassing van artikel 21bis van de gecoördineerde wetten op de Raad van State door die Raad niet tot de bevoegdheid van het Hof behoort.

Dit geldt evenzeer voor het vijfde onderdeel.

In het zevende onderdeel wordt gesteld dat het arrest, artikel 6 E.V.R.M. en het recht van verdediging schendt

doordat het ervan uitgaat dat eiseres als tussenkomende partij enkel het recht had binnen de door de Raad van State bepaalde termijn haar verzoek tot tussenkomst toe te lichten of aan te vullen en zich van iedere verdere tussenkomst diende te onthouden, ook na het verslag van het auditoraat.

In zijn conclusie bij het arrest van 10 april 1987 beschouwde advocaat-generaal Velu tevens «voor ontvankelijkheid vatbaar» een middel met een beroep op de miskenning van het recht van verdediging «als dat middel aanvoert dat ter oorzaak van die miskenning eiser verhinderd is geweest in de uitoefening van zijn recht om te betogen dat de vordering waarover de Raad van State uitspraak heeft gedaan, tot de bevoegdheid behoorde van de Rechterlijke Orde»⁴.

Het arrest stelt vast dat de termijn waarover eiseres beschikte om desgewenst haar middelen nader toe te lichten of aan te vullen haar regelmatig ter kennis werd gebracht.

Dat zij dit binnen die termijn van een maand diende te doen, levert geen miskenning van het recht van verdediging op.

Het onderdeel kan niet worden aangenomen.

In het eerste onderdeel van het middel herhaalt eiseres hetgeen zij in haar «laatste memorie» had betoogd, namelijk dat de Raad van State geen vernietiging kon uitspreken zonder meteen ook zijn bevoegdheid te overschrijden door uitspraak te doen over de burgerlijke rechten van eiseres, te weten het recht tot bouwen en het recht op een vergunning, vooral nu op dezelfde plaats eerder een gebouw stond, en, zonder meteen ook eiseres aan haar «natuurlijk rechter» te onttrekken.

Het bestreden arrest spreekt zich evenwel daarover niet uit. Het onderdeel is dan ook niet ontvankelijk, daar het onderzoek van de grief niet tot de bevoegdheid van het Hof behoort.

Dat de Raad van State desnoods ambtshalve zijn bevoegdheid dient te onderzoeken, zoals in het tweede onderdeel van het middel wordt aangevoerd, verandert daar niets aan, aangezien een arrest waarin de Raad van State zich bevoegd verklaart om van de vordering kennis te nemen, slechts vatbaar is voor cassatieberoep als een exceptie van onbevoegdheid op grond dat de eis tot de bevoegdheid van de rechterlijke macht behoort werd opgeworpen en afgewezen. Ook het tweede onderdeel is niet ontvankelijk.

Conclusie: verwerping.

Arrest

Gelet op het bestreden arrest, op 2 juni 1992 gewezen door de Raad van State, afdeling administratie;

Over het door de verweerders opgeworpen middel van niet-ontvankelijkheid van de voorziening: de beslissing is niet voor cassatie vatbaar;

Overwegende dat eiseres, aan wie door de Raad van State toegelaten was in het geding tussen te komen, in een naar de Raad van State gestuurde «laatste memorie» heeft doen gelden dat de Raad van State onbevoegd was om kennis te nemen van de eis tot nietigverklaring door de verweerders sub 1 en sub 2 ingesteld op grond dat de eis tot de bevoegdheid van de rechterlijke macht behoort; dat de Raad van State besliste dat de memorie te laat werd ingediend en der-

² Bull. en Pas., 1952, I, 248, inzonderheid blz. 254.

³ A.C., 1980-81, nr. 621, inzonderheid blz. 1243.

⁴ A.C., 1986-87, nr. 477, inzonderheid blz. 1057.

halve uit het debat diende te worden geweerd en uitspraak deed over de eis;

Overwegende dat het Hof, krachtens de artikelen 33 van de gecoördineerde wetten op de Raad van State en 609, 2°, van het Gerechtelijk Wetboek, kennis neemt van de voorziening tegen de arresten waarbij de afdeling administratie van de Raad van State afwijzend beschikt op voormelde exceptie van onbevoegdheid;

Dat overeenkomstig die bepalingen het Hof toezicht uitoefent op de redenen waarom de Raad van State over de declinatoire exceptie afwijzend heeft beschikt of geweigerd heeft er kennis van te nemen;

Dat het middel van niet-ontvankelijkheid van de voorziening niet kan worden aangenomen;

Dat dientengevolge het verzoek geformuleerd in de memorie van wederantwoord, strekkende tot het stellen van een prejudiciële vraag aan het Arbitragehof, zonder voorwerp is;

Over het middel zelf: schending van artikel 6 van het Europees Verdrag tot Bescherming van de Rechten van de Mens, schending van de artikelen 8, 92, 93 en 97 van de Grondwet, schending van de artikelen 7, 14, 21, 21bis en 28 van de gecoördineerde wetten op de Raad van State (K.B. 12 januari 1973), schending van de artikelen 1319, 1320 en 1322 van het Burgerlijk Wetboek en schending van het recht van verdediging;

doordat de Raad van State zich in het bestreden arrest bevoegd acht en de nietigverklaring beveelt van het besluit van het college van burgemeester en schepenen van de gemeente Oud-Heverlee van 30 juli 1991 waarbij aan de N.V. P. de bouwvergunning werd afgegeven voor het optrekken van een gebouw op een perceel gelegen (...), alsmede de nietigverklaring van de beslissing 233/AB/100006/BO van de gemachtigde ambtenaar van 2 februari 1990 waarbij, voor voormeld perceel, een afwijking van de voorschriften van het bijzonder plan van aanleg nr. 1 «Winkelveld» genaamd, van de gemeente Oud-Heverlee, goedgekeurd bij ministerieel besluit van 11 maart 1987, werd toegestaan, op grond van de motivering dat «de verzoekende partij terecht doet gelden dat de 'laatste memorie' die de N.V. P. op 4 mei 1992 naar de griffie van de Raad van State heeft gestuurd, te laat werd ingediend en derhalve uit de debatten dient te worden geweerd» en dat «inderdaad, aan de N.V. P. bij beschikking nr. 3531, van 30 december 1991, waarin zij toegelaten werd in de debatten tussen te komen, een eenmalige termijn van 30 dagen werd verleend, te rekenen vanaf de ontvangst van de beschikking, om desgewenst haar middelen nader toe te lichten of aan te vullen, de N.V. P. op 9 januari 1992 een kopie van de beschikking heeft ontvangen en de bedoelde memorie dan ook ruim buiten de gestelde termijn aan de Raad van State werd gezonden»;

terwijl, eerste onderdeel, eiseres tot staving van haar exceptie van onbevoegdheid van de Raad van State uitdrukkelijk had laten gelden in haar laatste memorie dat «bovendien de N.V. P. in ieder geval recht had op een bouwtoelating, daar het gebouw werd opgericht grotendeels op de plaats waar eerder een hoeve stond» en dat «het subjectief recht tot bouwen door de N.V. P., dat in het geheel niet discretionair is, niet kan worden tenietgedaan door de Raad van State», en dat «dit onmiskenbaar een geschil is omtrent een subjectief recht, waarvan de beoordeling door de artikelen 92 en 93

van de Grondwet aan de gewone hoven en rechtbanken is opgedragen»; de Raad van State in het bestreden arrest geen vernietiging kon uitspreken, zonder meteen ook zijn bevoegdheid te overschrijden, door uitspraak te doen over de burgerlijke rechten van eiseres, te weten het recht van eiseres tot bouwen en het recht van eiseres op een vergunning, vooral nu op dezelfde plaats eerder een gebouw stond, en zonder meteen ook eiseres haar natuurlijke rechter te ontzeggen (E.H.R.M., in zake Jacobsson, 25 oktober 1989, *Tev. Trim. Dr. Homme*, 1990, 367, met noot Haubert, B., «Du droit de construire»; Lemmens, P., «Geschillen over burgerlijke rechten en verplichtingen», Antwerpen, Kluwer, 1989, pp. 176 e.v.) (schending van de artikelen 9, 92 en 93 van de Grondwet en de artikelen 7 en 14 van de Gecoördineerde wetten op de Raad van State);

tweede onderdeel, de Raad van State in het bestreden arrest nalaat zijn bevoegdheid desnoods ambtshalve te onderzoeken; de Raad van State in het bestreden arrest geen vernietiging kon uitspreken, zonder vooraf zijn bevoegdheid te onderzoeken, nu de bevoegdheid van de Raad de openbare orde aanbelangt, zodat de Raad ertoe gehouden is desnoods ambtshalve zijn bevoegdheid te onderzoeken (Salmon, J., *Conseil d'Etat*, Bruylant, Brussel, 1987, 62) (schending van de artikelen 8, 92 en 93 van de Grondwet en de artikelen 7 en 14 van de gecoördineerde wetten op de Raad van State);

derde onderdeel, het bestreden arrest de reden in het onzekere laat waarom de Raad van State de exceptie van onbevoegdheid die eiseres tegen het beroep tot nietigverklaring heeft opgeworpen en die de openbare orde aanbelangt, afgewezen heeft; het bestreden arrest, door de reden voor het niet-beantwoorden van de exceptie van onbevoegdheid in het ongewisse te laten, niet regelmatig gemotiveerd is (schending van artikel 97 van de Grondwet en van artikel 28 van de gecoördineerde wetten op de Raad van State);

vierde onderdeel, het bestreden arrest de laatste memorie van eiseres bestempelt als een laattijdige, toelichtende memorie, en op die grond deze memorie uit de debatten weert; het bestreden arrest de memorie die door eiseres werd ingediend na het verslag van het auditoraat en door haar uitdrukkelijk werd betiteld als «laatste memorie» geenszins kon kwalificeren als een memorie die enkel toelichting of aanvulling geeft bij het verzoek tot tussenkomst, zonder de bewijswaarde en de juridische strekking van deze laatste memorie te schenden (schending van artikel 97 van de Grondwet, van artikel 28 van de gecoördineerde wetten op de Raad van State en van de artikelen 1319, 1320 en 1322 van het Burgerlijk Wetboek);

vijfde onderdeel, het bestreden arrest de laatste memorie van eiseres, met de exceptie van onbevoegdheid, uit de debatten weert, op grond van de overweging dat eiseres over een eenmalige termijn van dertig dagen beschikte bij beschikking nr. 3531 van 30 december 1991 van de Raad, om desgewenst haar middelen nader toe te lichten of aan te vullen; het bestreden arrest, door op de in het vijfde onderdeel gezegde wijze te verwijzen naar de termijn om het verzoek tot tussenkomst toe te lichten of aan te vullen, het procedurevoorschrift betreffende de wijze van toelichting van de tussenkomst schendt, aangezien dit procedurevoorschrift enkel de wijze bepaalt waarop de tussenkomende partij haar tussenkomst eventueel kan toelichten of aanvullen aan de hand van middelen die de grond van de zaak raken, doch

het recht van eiseres om de onbevoegdheid op te werpen onverlet laat, noch aan enige termijn onderwerpt ;

zesde onderdeel, het bestreden arrest de laatste memorie van eiseres, met de exceptie van onbevoegdheid, ongeacht haar kwalificatie, uit de debatten weert ; het bestreden arrest de laatste memorie van eiseres niet uit de debatten kon weren, daar geen enkele sanctie verbonden is aan de termijn voor het indienen van de toelichting van de tussenkomst en het bestreden arrest de sanctie toepast waarvan sprake in artikel 21, vijfde alinea, die nochtans enkel bestaat ter bestraffing van laattijdige memories van de tegenpartij en geenszins van de tussenkomende partij (schending van de artikelen 21, vijfde alinea, en 21bis van de gecoördineerde wetten op de Raad van State);

zevende onderdeel, het bestreden arrest de laatste memorie van eiseres, met de exceptie van onbevoegdheid, uit de debatten weert, op grond van de overweging dat eiseres over een eenmalige termijn van dertig dagen beschikte bij beschikking nr. 3531 van 30 december 1991 van de Raad, om desgewenst haar middelen nader toe te lichten of aan te vullen ; het bestreden arrest, door de laatste memorie uit de debatten te weren, met schending van het recht van verdediging van eiseres, ervan uitgaat dat eiseres in cassatie enkel het recht heeft om binnen de door de Raad bepaalde termijn haar verzoek tot tussenkomst toe te lichten of aan te vullen en zich van iedere verdere tussenkomst in de procedure, ook na het verslag van het auditoraat, dient te onthouden (schending van artikel 6 E.V.R.M. en schending van het algemeen rechtsbeginsel van het recht van verdediging):

Wat het derde onderdeel betreft :

Overwegende dat eiseres betoogt dat het arrest in het ongewisse laat waarom de exceptie van onbevoegdheid niet wordt beantwoord ;

Dat het arrest zegt dat «de laatste memorie» door eiseres ingediend, die de exceptie van onbevoegdheid inhoudt, te laat werd ingediend en om die reden uit het debat moet worden geweerd ;

Dat het onderdeel feitelijke grondslag mist ;

Wat het eerste onderdeel betreft :

Overwegende dat het arrest zich niet uitsprekt over de in de «laatste memorie» van eiseres opgeworpen exceptie van onbevoegdheid ; dat het onderzoek van de grief niet tot de bevoegdheid van het Hof behoort ; dat het onderdeel derhalve niet ontvankelijk is ;

Wat het tweede onderdeel betreft :

Overwegende dat het onderdeel aanvoert dat de Raad van State nagelaten heeft zijn bevoegdheid ambtshalve te onderzoeken ;

Overwegende dat het Hof op die grond een arrest van de Raad van State niet kan vernietigen ;

Dat het onderdeel niet ontvankelijk is ;

Wat het vierde onderdeel betreft :

Overwegende dat het onderdeel niet preciseert hoe artikel 97 van de Grondwet te dezen wordt geschonden, en het in zoverre wegens onnauwkeurigheid niet ontvankelijk is ;

Overwegende voor het overige dat het arrest de laatste memorie niet kwalificeert als een memorie die enkel toelichting of aanvulling geeft bij het verzoek tot tussenkomst ; dat het onderdeel in zoverre berust op een onjuiste lezing van het arrest en aldus feitelijke grondslag mist ;

Wat het vijfde onderdeel betreft :

Overwegende dat het onderdeel, dat geen wetsbepaling als geschonden aanwijst, niet ontvankelijk is ;

Wat het zesde onderdeel betreft :

Overwegende dat krachtens artikel 21bis van de gecoördineerde wetten op de Raad van State, de Raad van State zelf de termijn vaststelt waarbinnen de tussenkomende partij haar middelen ten gronde kan uiteenzetten ;

Dat het onderdeel, dat aanvoert dat de Raad van State de memorie niet wegens tardiviteit uit het debat mocht weren, kritiek uitoefent op de wijze waarop de Raad van State zijn door de wet toegekende bevoegdheid heeft aangewend ;

Dat het onderdeel niet ontvankelijk is ;

Wat het zevende onderdeel betreft :

Overwegende dat het arrest van de Raad van State vaststelt dat eiseres bij beschikking van 30 december 1991 toegelaten werd in het debat tussen te komen, dat zij op 9 januari 1992 een kopie van de beschikking heeft ontvangen, dat in die beschikking een eenmalige termijn van dertig dagen werd verleend om haar middelen toe te lichten of aan te vullen en dat de «laatste memorie» pas op 4 mei 1992 naar de griffie van de Raad van State werd gestuurd ;

Dat het recht van verdediging van eiseres niet werd miskend doordat de termijn waarin zij haar middelen kon toelichten of aanvullen volgens de wettelijke regelen, werd beperkt tot de duur van dertig dagen ;

Dat het onderdeel niet kan worden aangenomen ;

...

HOF VAN CASSATIE

3e KAMER – 15 FEBRUARI 1993

Voorzitter : de h. Marchal

Rapporteur : de h. Boes

Openbaar ministerie : de h. Lenaerts, procureur-generaal

Advocaten : mrs. Delahaye en Houtekier

Taalgebruik – Gerechtszaken – Vonnis - Citaten in een andere dan de procestaal

Nietig naar vorm en inhoud is het arrest waarvan de beslissing berust op citaten die alleen in het Frans zijn aangehaald, terwijl de inhoud ervan niet is weergegeven in het Nederlands, taal van de rechtspleging.

Burgerlijke vennootschap B. t/ R.I.Z.I.V.

Gelet op het bestreden arrest, op 14 mei 1992 door het Arbeidshof te Brussel gewezen ;

Gelet op het verzoekschrift tot cassatie, dat aan dit arrest is gehecht en daarvan deel uitmaakt ;

Over het door verweerder aangevoerde middel van niet-ontvankelijkheid : de voorziening tot cassatie van eiseres is niet volledig in het Nederlands gesteld, mitsdien nietig ingevolge het bepaalde in de artikelen 27 en 40, eerste lid, van de wet van 15 juni 1935 op het gebruik der talen in gerechtszaken ;

Overwegende dat het citaat van P. Mahaux, enkel in het Frans aangehaald in de toelichting van het tweede middel van de voorziening, geen nietigheid van de voorziening mee-

brengt, nu de vermeldingen in de toelichting niet vereist zijn voor de processuele regelmatigheid van de voorziening;

Overwegende dat de in de voorziening in het Frans aangehaalde citaten uit het bestreden arrest evenmin de nietigheid van de voorziening meebrengen nu eiseres in het derde middel precies de nietigheid van het arrest aanvoert op grond dat het bestreden arrest niet in de taal van de rechtspleging is gesteld;

Dat het middel van niet-ontvankelijkheid van de voorziening niet kan worden aangenomen;

Over het derde middel:

Wat het eerste onderdeel betreft:

Overwegende dat het onderdeel aanvoert dat het arbeidshof in het Frans gestelde citaten uit een arrest van de Raad van State van 8 februari 1991 aanhaalt tot staving van de afwijzing van de vordering van eiseres tot vernietiging van de voorschotfacturen van verweerder voor het tweede en het derde trimester van het jaar 1990;

Dat de motivering van het bestreden arrest mede berust op deze citaten, die enkel in het Frans zijn aangehaald, terwijl de inhoud van deze citaten niet in het Nederlands, taal van de rechtspleging, is weergegeven;

Dat, nu de voormelde redenen in het Frans zijn gesteld, zonder vertaling of weergave van de zakelijke inhoud in het Nederlands, het arrest niet geheel in de taal van de rechtspleging is gesteld en derhalve de artikelen 24 en 37 van de wet van 15 juni 1935 op het gebruik der talen in gerechtszaken schendt;

Dat het onderdeel gegrond is;

Overwegende dat deze wetsschending, krachtens artikel 40, eerste lid, van dezelfde wet de nietigheid van de akte zowel naar de inhoud als naar de vorm tot gevolg heeft; dat derhalve het hele arrest nietig is;

...

NOOT – Zie Cass., 7 december 1992, *R.W.*, 1992-93, 546.

HOF VAN CASSATIE

3e KAMER – 15 FEBRUARI 1993

Voorzitter: de h. Marchal

Rapporteur: de h. Waûters

Openbaar ministerie: de h. Lenaerts, procureur-generaal

Advocaten: mrs. Delahaye en Bützler

1. Bevoegdheid en aanleg – Arbeidsrechtbank – Onderlinge fondsen – Vrijwillige verzekering – 2. Openbare orde – Buitencontractuele aansprakelijkheid

1. Art. 580, 6°, a, *Ger.W.* bevat geen beperking waardoor de geschillen betreffende «de bijkomende verzekering die sommige mutualiteitsverenigingen aanbieden boven de wettelijke uitkeringen» worden uitgesloten.

2. Wetsbepalingen betreffende aansprakelijkheid wegens onrechtmatige daad raken de openbare orde niet en zijn niet dwingend.

Ziekenfonds S. t/ H. en G.

Gelet op het bestreden arrest, op 19 maart 1992 door het Arbeidshof te Gent, afdeling Brugge, gewezen;

...

Over het tweede middel: schending van artikel 1107 van het Burgerlijk Wetboek, de artikelen 580, 6°, en 607 van het Gerechtelijk Wetboek en de artikelen 1 en 2 van de wet van 11 juni 1874 ingevoegd in het Wetboek van Koophandel als titel X,

doordat het arbeidshof zich niet onbevoegd heeft verklaard (...)

Overwegende dat het middel uitgaat van de onderstelling dat artikel 580, 6°, a, van het Gerechtelijk Wetboek de bevoegdheid van de arbeidsrechtbank om kennis te nemen van geschillen betreffende de rechten en verplichtingen van de personen en hun rechtverkrigenden die een maatschappelijke verzekering hebben aangegaan krachtens de wet van 23 juni 1894 houdende herziening van de wet van 3 april 1851 op de mutualiteitsverenigingen, beperkt is tot geschillen met betrekking tot «de onderlinge bijstand die ingevolge de wet van 23 juni 1894 door de mutualiteitsverenigingen ingevolge een wet wordt georganiseerd en waarop ieder aanspraak kan maken indien hij aan de wettelijke voorwaarden voldoet ongeacht of hij daartoe een overeenkomst heeft afgesloten» met uitsluiting van «de bijkomende verzekering die sommige mutualiteitsverenigingen aanbieden boven de wettelijke uitkeringen»;

Dat voornoemd artikel 580, 6°, a, die beperking niet bevat;

Dat het middel faalt naar recht;

Over het vierde middel: schending van de artikelen 97 van de Grondwet, 1108, 1109, 1110, 1116, 1117, 1304 en 1382 van het Burgerlijk Wetboek,

doordat het arrest om de oorspronkelijke eis bij wijze van bevestiging van het vonnis a quo gegrond te verklaren, een quasi-delictuele fout heeft weerhouden in hoofde van eiseres (...)

Wat het eerste onderdeel betreft:

Overwegende dat de wetsbepalingen betreffende de aansprakelijkheid wegens onrechtmatige daad de openbare orde niet raken en niet dwingend zijn;

Overwegende dat het middel gericht is tegen een beslissing van de appelrechtbanken die conform de beslissing van de eerste rechtbanken is en waartegen eiseres niettegenstaande haar hoger beroep, voor de appelrechtbanken niet heeft aangevoerd dat haar misleidende werving en voorlichting geen quasi-delictuele fout en enkel een contractueel gebrek in de toestemming uitmaakte;

Dat het onderdeel nieuw en derhalve niet ontvankelijk is;

...

HOF VAN BEROEP TE BRUSSEL

5e KAMER — 3 DECEMBER 1992

Voorzitter : mevr. Pauwels

Raadsheren : mevr. Van Cauwelaert en de h. Vermeylen

Advocaten : mrs. Billiet, Landuyt en Demeyere

Concessieovereenkomst — Alleenverkoop — Wet van 27 juli 1961 — Ontbindende voorwaarde — Geldigheid — Gevolgen

De wet van 27 juli 1961 verbiedt niet dat een ontbindend beding wordt opgenomen in een concessieovereenkomst.

Een beding naar luid waarvan de concessiegever — met schriftelijke betekening van een opzeggingstermijn van negentig dagen — een einde mag maken aan de concessie, indien meer dan 50% van de aandelen van de concessiehouder aan derden wordt overgedragen, is geen ontbindend beding in de zin van art. 1184 B.W., maar een rechtsgeldige ontbindende voorwaarde in de zin van art. 1168 B.W.

Dit beding maakt geen louter potestatieve voorwaarde uit. De concessiegever die er zich op beroept en het toepast, handelt in casu niet te kwader trouw en pleegt geen rechtsmisbruik. De concessiehouder heeft geen recht op de vergoedingen waarvan sprake in de artt. 2 en 3 van de wet.

N.V. C. t/ V. e.a.

II. Overwegende dat de oorspronkelijke vordering van appellante ertoe strekt geïntimeerden hoofdelijk of in solidum te horen veroordelen tot een aanvullende opzeggingsvergoeding van 39 maanden, begroot op 26.409.393 fr., met toepassing van art. 2 van de wet van 27 juli 1961, en verschillende bijkomende vergoedingen voor een totaal van 17.458.734 fr., overeenkomstig art. 3 van genoemde wet ;

dat deze vordering betrekking heeft op de eenzijdige beëindiging bij brief van 27 juni 1989 door eerste geïntimeerde van de voor onbepaalde tijd aan appellante verleende exclusieve distributie in België en Luxemburg van een aantal huid- en haarverzorgingsprodukten, aanvankelijk op 1 augustus 1977 gesloten met de rechtsvoorganger van appellante en vervolgens vernieuwd per overeenkomst van 1 januari 1980 en 1 januari 1984 ;

dat deze opzeggingsbrief verwees naar de toepassing van art. 14.2.b, nl. de grondige wijziging in het aandeelhouder-schap van appellante ingegaan op 1 juni 1988, doch slechts meegedeeld aan eerste geïntimeerde bij brief van 11 mei 1989, en een conventionele opzeggingstermijn van drie maanden toestond met aanvang op 1 juli 1989 om te eindigen op 30 september 1989 ;

III. Overwegende dat de eerste rechter deze vordering als ongegrond afwijst, ten opzichte van tweede geïntimeerde oordelend dat deze niet de hoedanigheid van concessiegever heeft en ten opzichte van eerste geïntimeerde om reden dat het bij de opzegging ingeroepen art. 14.2.b als een geldende ontbindende voorwaarde in de zin van art. 1168 B.W. dient te worden beschouwd zodat de litigieuze beëindiging met een opzeggingstermijn van drie maanden conform hetgeen overeengekomen werd in genoemd artikel, rechtsgeldig is ;

IV. Overwegende dat appellante in de eerste plaats opwerpt dat de eerste rechter ten onrechte heeft beslist dat er

geen concessierelatie bestaat tussen haar en de tweede geïntimeerde ;

...

dat het hoger beroep op dit punt ongegrond is ;

V. Overwegende dat appellante vervolgens de eerste rechter ten grieve duidt de clause van art. 14.2.b te hebben gekwalificeerd als een ontbindende voorwaarde in de zin van art. 1168 B.W. terwijl zij daarentegen van oordeel is dat dit artikel een opzeggingsgrond uitmaakt ;

Overwegende dat de geïntimeerden ten onrechte stellen dat de litigieuze bepaling als een ontbindend beding in de zin van art. 1184 B.W. dient te worden beschouwd ;

dat een dergelijk beding in wezen een sanctie is voor een contractuele tekortkoming van een partij, wat in casu, overeenkomstig art. 2 van de wet van 27 juli 1961, bovendien een grove tekortkoming moet zijn ;

dat in casu immers de overdracht van minstens 50% van de aandelen door aandeelhouders niet als een niet nakoming van de contractuele verplichtingen van de vennootschap kan worden aangemerkt, en zeker niet als een grove tekortkoming in de zin van art. 2 van de wet op de exclusiviteitsovereenkomsten ;

dat geïntimeerden in dit kader tevergeefs aanvoeren dat appellante de meldingsplicht van de wijziging van de aandeelhoudersstructuur niet is nagekomen ; dat een dergelijke meldingsplicht niet bepaald werd in de litigieuze clause ;

dat geïntimeerden tevergeefs aanvoeren dat de meldingsplicht impliciet in genoemd artikel van de overeenkomst vervat is en deel uitmaakt van de goede trouw in de uitvoering van de overeenkomst door appellante ;

dat eerste geïntimeerde immers over een inzagerecht in de boeken van de vennootschap beschikte krachtens art. 10 van de distributieovereenkomst ;

dat trouwens eerste geïntimeerde de genoemde clause wenste te amenderen door een expliciet neergeschreven meldingsplicht erin op te nemen ;

dat appellante dit amendement slechts heeft ondertekend op 11 mei 1989, daarbij impliciet vermeldend dat de sanctie van de meldingsplicht niet gold voor de structuurwijziging die plaatsvond op 1 juni 1984 omdat die door geïntimeerde was gekend en aanvaard ;

Overwegende dat de eerste rechter terecht oordeelt dat het litigieus beding als een ontbindende voorwaarde in de zin van art. 1168 B.W. moet worden aangemerkt ;

Overwegende dat appellante ten onrechte stelt dat een dergelijk ontbindend beding in strijd is met de dwingende bepalingen van de wet van 27 juli 1961 ;

dat deze wet immers niet uitdrukkelijk het bepalen van een ontbindend beding in een concessieovereenkomst verbiedt ;

dat derhalve het gemene recht inzake verbintenissen van toepassing blijft ;

dat het Hof van Cassatie de rechtsgeldigheid van een ontbindend beding in een concessieovereenkomst reeds heeft aanvaard (Cass., 19 april 1979, *R.C.J.B.*, 1981, 26, met noot M. Colpaert en R. Bützler, «La licéité de la clause résolutoire expresse dans le contrat de concession exclusive»);

dat, onafhankelijk van het begrip fout dat aanleiding kan geven tot de toepassing van een uitdrukkelijk of stilzwijgend ontbindend beding overeenkomstig de artikelen 1183 en 1184 B.W., de partijen bij elke wederkerige overeenkomst

en dus ook bij een concessieovereenkomst die valt onder de toepassing van de wet van 27 juli 1961, vrij kunnen bepalen welke gebeurtenis of omstandigheid, los van het begrip fout, de beëindiging van de overeenkomst zal meebrengen, in toepassing van art. 1168 B.W. (M. Willemart, *Les concessions de vente en Belgique*, nr. 121);

dat in casu partijen een dergelijk beding rechtsgeldig hebben opgenomen onder art. 14.2.b van de overeenkomst;

Overwegende dat appellante tevergeefs aanvoert dat de bepaalde voorwaarde louter potestatief is en de clause derhalve nietig is;

dat de voorwaarde, in casu een substantiële overdracht van aandelen van de concessienemer, afhangt van de wil van derden en niet van één der partijen; dat de omstandigheid dat alleen de concessiegever tot de beëindiging kan besluiten wanneer de voorwaarde zich voordoet, geen potestatief karakter verleent aan de voorwaarde, in de zin van art. 1174 B.W.;

Overwegende dat appellante eveneens tevergeefs opwerpt dat de toepassing van het litigieus beding rechtsmisbruik uitmaakt aan de kant van eerste geïntimeerde en getuigt van kwade trouw;

dat immers uit de inhoud van dit artikel kan worden afgeleid dat de distributieovereenkomst intuitu personae werd gesloten wat de concessiehouder betreft; dat het beding dit uitdrukkelijk gewild karakter waarborgde;

dat de overdracht van een belangrijk deel van de aandelen immers neerkomt op een wijziging van concessiehouder;

dat appellante tevergeefs verwijst naar het inzagegerecht bepaald in art. 10 van de distributieovereenkomst; dat dit inderdaad een mogelijkheid bood aan de concessiegever om het aandeelhoudersregister te consulteren, doch niet de plicht inhield dit te doen;

dat geen kwade trouw kan worden afgeleid uit de omstandigheid dat geïntimeerden reeds op 4 augustus 1988 op de hoogte zouden zijn geweest van de bewuste wijziging in het aandeelhouderschap;

dat nl. in de ontvangstbevestiging van 22 augustus 1988 vanwege eerste geïntimeerde wordt gezegd dat zij in overweging nam datgene dat appellante haar had meegedeeld, nl. dat M.P. Van L. geen afgevaardigd bestuurder meer was; dat het bericht van 4 augustus 1988 immers zeer vaag was dienaangaande.

dat de nieuwe identiteit van de aandeelhouders pas aan eerste geïntimeerde bekend werd gemaakt in mei 1989, zodat haar reactie, de beëindiging van de overeenkomst einde juni 1989, geenszins laattijdig of te kwader trouw kan worden genoemd of rechtsmisbruik uitmaakt; dat een normale tijd werd genomen om de intenties van de nieuwe medecontractant na te trekken;

dat niet bewezen is dat de beslissing om al dan niet tot de beëindiging van de distributieovereenkomst over te gaan wegens de wijziging van concessiehouder, aan de kant van de concessiehouder louter willekeurig was of gebeurde met de bedoeling van de belangen van de concessiehouder te schaden;

dat de principaal immers soeverein zijn eigen commerciële belangen mag behartigen; dat hij kon beslissen, o.m. voortgaande op de verklaringen van N., bestuurder van appellante, in Trends van 15 juni 1989, dat het noodzakelijk vertrouwen in de intenties van appellante als medecontractant volledig was ondermijnd;

dat de omstandigheid dat de beëindiging van de samenwerking door geïntimeerden een strategische beslissing zou zijn geweest, nl. teneinde het nieuw produkt «Wash & Go» zelf op de markt te brengen, zoals appellante beweert, aan de bovengenoemde vaststellingen niets afdoet;

Overwegende dat de eerste rechter derhalve terecht heeft beslist dat de concessieovereenkomst op rechtsgeldige wijze door eerste geïntimeerde werd beëindigd door de betekening van een opzeggingstermijn van drie maanden conform hetgeen bepaald werd in art. 14.2.b van de overeenkomst;

dat dit beding geen opzeggingsgrond uitmaakt;

...

HOF VAN BEROEP TE ANTWERPEN

8e KAMER – 11 MAART 1993

Voorzitter-rapporteur: de h. Vandeplas

Raadsheren: de h. Michiels en mevr. Transaux

Openbaar ministerie: mevr. Van Leuven

Advocaten: mrs. Van der Straten en Leysen

Douane en accijnzen – 1. Opmaken van proces-verbaal – 2. Telling – 3. Opzet

1. Door het «opmaken» van een proces-verbaal wordt in art. 271 van de Douanewet niet bedoeld het aantekenen in een notitieboekje, het overtikken van de gegevens of de redactie van de bekeuring, maar het opstellen in een definitieve vorm van het proces-verbaal gevolgd door de ondertekening van de verbalisanten.

2. Art. 116 van het M.B. van 8 oktober 1979 schrijft de actieve medewerking van de belanghebbende of van zijn vertegenwoordiger voor, met name de telling van de sterke drank onder toezicht van de ambtenaren.

3. De overtreding van art. 116 van het M.B. van 8 oktober 1979 vereist geen ander moreel element dan dat de beklaagde desbewust zijn actieve medewerking heeft geweigerd bij de vaststelling van de geestrijke dranken in zijn depot.

Belgische Staat t/ V.

Overwegende dat de beklaagde aanvoert dat artikel 271 van de Douanewet werd overtreden, nu hij werd uitgenodigd om de voorlezing van het proces-verbaal dat te zijnen laste werd opgesteld bij te wonen, maar niet werd uitgenodigd om tegenwoordig te zijn bij het opmaken van het proces-verbaal;

Overwegende dat artikel 271 van de Douanewet voorschrijft dat de bekeurde, aanwezig zijnde bij de bekeuring (in de Franse tekst: «étant présent à la saisie»), zal worden uitgenodigd om ook bij de opmaking van het proces-verbaal tegenwoordig te zijn;

Overwegende dat door het «opmaken» van een proces-verbaal in artikel 271 van de Douanewet niet wordt bedoeld het aantekenen in een notitieboekje, het overtikken van de gegevens of de redactie van de bekeuring, maar het opstellen in een definitieve vorm van het proces-verbaal gevolgd door de ondertekening van de verbalisanten;

Overwegende dat bij ter post aangetekend schrijven van 18 februari 1991, de beklaagde uitgenodigd werd om tegen-

woordig te zijn bij de voorlezing van het proces-verbaal op 4 maart 1991 te 8.30 uur; dat het bewuste proces-verbaal op die dag, nl. 4 maart 1991, in definitieve vorm werd opgesteld en ondertekend door de verbalisanten, zodat voldaan is aan de voorschriften van artikel 271 van de Douanewet;

Overwegende dat de feiten die beklaagde ten laste worden gelegd door hemzelf werden gepleegd en niet door de vennootschap waarvan hij beheerder is; dat de uitnodiging om tegenwoordig te zijn bij het opmaken van het proces-verbaal derhalve terecht aan hem persoonlijk werd toegezonden daar hijzelf als beklaagde werd beschouwd;

Overwegende dat de beklaagde aanvoert dat zijn rechten van verdediging werden geschonden doordat in het proces-verbaal van 4 maart 1991 wordt vermeld dat hij bericht kreeg dat proces-verbaal «zou worden opgesteld», terwijl in het aangetekend schrijven van 18 februari 1991 werd vermeld dat er een proces-verbaal «werd opgesteld»; dat het overtuiken van de tekst van een proces-verbaal of de redactie van een dergelijk ambtelijk stuk zonder enige relevantie is, zolang dit stuk niet is ondertekend; dat, zoals hierboven reeds is uiteengezet, het bewuste proces-verbaal slechts op 4 maart 1991 werd opgemaakt, d.i. in een definitieve vorm opgesteld, gecollationeerd, nagelezen en ondertekend, zodat geen enkele onregelmatigheid werd begaan door de verbalisanten en ook geen verkeerde voorstelling van de feiten werd gegeven; dat de beklaagde trouwens niet aantoonde op welke wijze zijn rechten van verdediging geschaad zouden kunnen zijn door enige verkeerde berichtgeving, zodat deze grief als ongegrond dient te worden afgewezen;

Overwegende dat de beklaagde aanvoert dat de aangetekende brief van 18 februari 1991 in het duister laat over welke feiten het ging zodat hij niet tot het besef kwam wat hem ten laste werd gelegd; dat de beklaagde uitgenodigd werd om kennis te nemen van het proces-verbaal dat te zijnen laste werd opgesteld en dat het alleen aan zijn toedoen te wijten is als hij in de onwetendheid bleef over de juiste toedracht van de feiten; dat hij dan ook bezwaarlijk zijn beklag kan doen, nu zijn onwetendheid alleen maar aan hemzelf is te wijten;

Overwegende dat de beklaagde ondanks herhaalde verzoeken heeft geweigerd de bestaande hoeveelheden sterke drank vast te stellen onder toezicht van de accijnsambtenaren;

Overwegende dat artikel 116 van het ministerieel besluit van 8 oktober 1979 de actieve medewerking van de belanghebbende of van zijn vertegenwoordiger voorschrijft, met name de telling onder toezicht van de ambtenaren;

Overwegende dat de beklaagde aanvoert dat de controle in zijn bijzijn gebeurde, maar dat deze passieve houding, dit gebrek aan medewerking, onder de toepassing van de strafwet vallen; dat hij bovendien de vaststellingen heeft gehinderd door het pand te verlaten met de verklaring dat hij ging eten;

Overwegende dat de beklaagde zelf de tellingen diende te verrichten op aanwijzing en onder toezicht van de ambtenaren en dat hij zulks herhaalde malen heeft geweigerd zodat de eerste rechter terecht heeft aangenomen dat de feiten omschreven in de telastlegging bewezen zijn;

Overwegende dat er geen ander moreel element vereist is dan dat de beklaagde desbewust zijn actieve medewerking heeft geweigerd bij de vaststelling van de geestrijke dranken in zijn depot;

Overwegende dat het hier gaat om eenmalige feiten, waaraan de beklaagde zich nog niet eerder heeft schuldig gemaakt, zodat een principiële bestraffing kan volstaan om te wijzen op zijn beroepslichten;

...

NOOT – De overtreding van art. 116, § 1, c, van het M.B. van 8 oktober 1979 wordt bestraft door art. 135, 1°, van het K.B. van 12 juli 1978. Zie ook Hof Antwerpen, 19 februari 1989, *R.W.*, 1989-90, 989, en de noot van D. Merckx.

ARBEIDSHOF TE ANTWERPEN

4e KAMER – 13 JANUARI 1993

Voorzitter: de h. Pas

Raadsheren in sociale zaken: de hh. Baek en Vanpraet

Openbaar ministerie: mw. Van Strydonck

Advocaten: mrs. Van Regenmortel en Mul

Pensioenen werknemers – Uit de echt gescheiden echtgenoot – Pensioen – Periode van huwelijk – Periode van ongehuwd samenleven – Gelijktelling – Rechten van de mens

De bepalingen van de Pensioenwet Werknemers die aan de uit de echt gescheiden echtgenoot een pensioen toekennen voor de periode van huwelijk maar niet voor een periode van ongehuwd samenleven, zijn niet in strijd met art. 8 E.V.R.M. (eerbiediging van en niet-inmenging in het gezinsleven) noch met art. 14 E.V.R.M. (discriminatieverbod).

V. t/ Rijksdienst voor Pensioenen

5.1. Artikel 75 van het K.B. van 21 december 1967, gewijzigd door het K.B. van 12 mei 1975, bepaalde: «Het genot van de pensioenregeling voor werknemers kan eveneens bekomen worden door de niet hertrouwde uit de echt gescheiden echtgenote van een werknemer, zo zij niet vervallen is verklaard van de ouderlijke macht of niet veroordeeld werd om haar man naar het leven te hebben gestaan.»

Artikel 76 bepaalde op welke wijze het toe te kennen pensioen wordt berekend: «Het rustpensioen van de in artikel 75 beoogde personen wordt verworven onder dezelfde voorwaarden alsof de gescheiden echtgenote zelf een activiteit als werknemer zou hebben uitgeoefend tijdens de duur van haar huwelijk met de gewezen echtgenoot.»

Door het K.B. van 20 september 1984, artikel 42, werd de tekst aangepast ten einde hem op gelijke wijze van toepassing te maken ten aanzien van mannen en vrouwen.

Het is niet zonder belang te noteren dat het K.B. van 12 mei 1975 werd genomen «Gelet op de wet van 1 juli 1974 tot wijziging van sommige artikelen van het Burgerlijk en het Gerechtelijk Wetboek, betreffende de echtscheiding, inzonderheid op artikel 12».

Dit artikel 12 luidde: «Zolang de wetgeving inzake pensioen en maatschappelijke zekerheid niet is aangepast met inachtneming van de bepalingen van artikel 232 van het Burgerlijk Wetboek, (m.b.t. de echtscheiding op grond van feitelijke scheiding) kan, voor de toepassing van deze wetgeving, de toestand van de echtgenoot die oorspronkelijk gedaagde

was in het geding dat de echtscheiding uitsluitend op grond van dat artikel toestaat, niet minder gunstig zijn dan vóór de echtscheiding, behalve wanneer de rechtbank de verantwoordelijkheid voor de feitelijke scheiding te zijnen laste heeft gelegd of wanneer hij hertrouwt.»

Deze bepaling, en de nieuwe artikelen 75 e.v. van het K.B. van 21 december 1967 die er het gevolg van waren, werden uitdrukkelijk ingevoerd om de nadelige gevolgen inzake sociale zekerheid, die voor de onschuldige echtgenoot voortvloeiden uit de opgedrongen echtscheiding op grond van feitelijke scheiding, onder meer het verlies van het recht op een overlevingspensioen of het verlies van het recht als feitelijk gescheiden echtgenoot op een aandeel van het rustpensioen van de andere echtgenoot, te compenseren.

5.2. De tekst zegt heel duidelijk dat het gaat om een pensioenrecht verleend aan de uit de echt gescheiden echtgenoot, d.w.z. een persoon die formeel gehuwd is geweest en formeel is gescheiden, en op voorwaarde dat deze niet getrouwd is, en dat de berekening gebeurt op basis van het loon dat in aanmerking dient te worden genomen voor de berekening van het pensioen van de gewezen echtgenoot, en dit voor de jaren tijdens de duur van het huwelijk.

5.3. Het pensioen werd op die basis aan appellante toegekend. Wat appellante evenwel vordert, is de toekenning van het pensioen op basis van de gelijkstelling van de periode van ongehuwd samenleven vóór haar huwelijk met haar partner, later haar echtgenoot, met een periode van «huwelijk».

5.4. Door dit pensioenvoordeel alleen toe te kennen aan personen die gehuwd zijn geweest en niet aan anderen, ook niet aan diegenen die op een niet door huwelijk geformaliseerde wijze hebben samengeleefd, of ook niet voor een periode van een niet door huwelijk geformaliseerd samenleven, behandelt de wetgever inderdaad deze categorieën van personen op een verschillende wijze, en wordt in dit geval aan het samenleven (samengeleefd hebben) als gehuwde een voorziening verbonden die niet wordt toegekend aan personen die samengeleefd hebben zonder gehuwd te zijn.

Er is dus duidelijk een verschil in behandeling van beide situaties.

Vraag is of deze verschillende behandeling: 1° een handeling is waardoor de wetgever de verplichting van «eerbiediging van het gezinsleven» (art. 8.1 E.V.R.M.) niet naleeft of die een niet toegestane «inmenging» van de wetgever in het gezinsleven uitmaakt (art. 8.2 E.V.R.M.); 2° een niet toegelaten onderscheid uitmaakt, in de zin van artikel 14 E.V.R.M., zoals appellante vooropstelt.

5.5. Artikel 8 E.V.R.M. luidt:

«1. Een ieder heeft recht op eerbiediging van zijn privéleven, zijn gezinsleven, zijn huis en zijn briefwisseling.

2. Geen inmenging van enig openbaar gezag is toegestaan met betrekking tot de uitoefening van dit recht, dan voor zover bij de wet is voorzien en in een democratische samenleving nodig is in het belang van 's lands veiligheid, de openbare veiligheid, of het economisch welzijn van het land, de bescherming van de openbare orde en het voorkomen van strafbare feiten, de bescherming van de gezondheid of de goede zeden, of voor de bescherming van de rechten en vrijheden van anderen.»

Het Hof voor de Rechten van de Mens heeft gepreciseerd wat de betekenis is van de woorden «recht op eerbiediging van (het) privéleven, van (het) gezinsleven», en heeft gesteld dat

artikel 8, door het recht op eerbiediging van het gezinsleven te waarborgen, het bestaan van een «gezin» vooronderstelt; artikel 8 maakt daarbij geen onderscheid tussen een «wettig» gezin en een «onwettig» gezin (...) Arrest Marckx, § 31). Artikel 8 is dus van toepassing op het «gezinsleven» van het «onwettige» gezin zoals op dat van het «wettige» gezin (*Ibidem*). Eveneens: arrest Johnston, 18 december 1986, § 55, b, en 56).

Het Hof heeft verder verduidelijkt dat het wezenlijk voorwerp van artikel 8 is de persoon te beschermen tegen willekeurige inmenging vanwege de overheid («*arbitrary interference*», arrest Johnston, § 55, c; «*ingérences arbitraires*», Taalarrest, 23 juli 1968, § 7) of inmenging buiten de strikte voorwaarden opgesomd in paragraaf 2. (...) arrest Marckx, § 31). Maar bovendien betekent het ook nog dat de staten zich engageren tot positieve verbintenissen inherent aan een effectieve eerbiediging van het gezinsleven (*ibidem*).

Hoe dan ook, stelt het Hof vast — in het bijzonder waar het gaat om deze positieve verplichtingen — is het begrip «eerbiediging» niet duidelijk omschreven en beschikken de Staten over een brede appreciatiemarge aangaande de wijze waarop zij dit in praktijk brengen (... Arrest Johnston, § 55, c).

5.6. Men moet dus aannemen dat het recht op eerbiediging van het privé- en het gezinsleven zich ent op de gebruikelijke ordening van het familieleven in de Staat, en geenszins een immuniteit betekent tegen of een verbod van nationale wetgeving m.b.t. het samenleven in een gezin.

Het is in overeenstemming met de positieve betekenis van «eerbiediging» van het gezinsleven, wanneer de wetgever een juridische structuur uitwerkt, met name een statuut van huwelijk, resp. echtscheiding, waartoe de personen vrijelijk kunnen toetreden, resp. waarvan zij vrijelijk gebruik kunnen maken. De wetgever mag een regeling instellen voor de personen die hun samenleven in een gezin willen formaliseren door een huwelijk. Een dergelijke regeling valt minstens duidelijk onder de voorwaarden van artikel 8.2 E.V.R.M., en wordt geïmpliceerd door artikel 12: «Mannen en vrouwen van huwbare leeftijd hebben het recht te huwen en een gezin te stichten volgens de nationale wetten welke de uitoefening van dit recht beheersen.» Daardoor wordt de noodwendigheid van nationale wetgeving m.b.t. het huwelijk en het stichten van een gezin expliciet erkend.

5.7. Het recht op «eerbiediging» van het privé- en het gezinsleven sluit niet in dat de overheid geen positieve maatregelen zou mogen uitwerken die een bepaald type van samenleven beschermen en regelen.

Dit sluit wel in dat de wetgever aan het formeel «huwen» voorwaarden en gevolgen op het persoonlijke vlak: rechten en verplichtingen, mag verbinden, maar ook economisch-financiële gevolgen: bv. onderhoudsplicht, resp. gevolgen in andere sectoren dan het burgerlijk recht, met name in het sociaal recht en de sociale verzekeringen, rechtsgevolgen die niet noodzakelijk ook verbonden zijn aan het niet-gehuwd samenleven. Het is dus in principe in overeenstemming met artikel 8 en artikel 12 E.V.R.M. wanneer de wetgever een huwelijksstatuut uitwerkt voor hen die dat vrijwillig op zichzelf van toepassing willen maken, dat rechten en verplichtingen omvat m.b.t. het samenleven in een gezin in de meest brede zin.

Het is ook geen niet-toelaatbare inmenging in het gezinsleven wanneer de wetgever voor hen die huwen in een re-

geling voorziet die de beëindiging van het huwelijk (echtscheiding) regelt, met inbegrip van regelingen die de economische en sociaalrechtelijke gevolgen opvangen van de beëindiging van het huwelijk in zijn financieel-economische en sociaalrechtelijke aspecten.

5.8. In deze optiek valt de bepaling van artikel 75 e.v. van het K.B. van 21 december 1967, die, zoals steeds is gezegd, werd ingevoerd n.a.v. de invoering van echtscheiding op grond van feitelijke scheiding, in het Burgerlijk Wetboek, en die een compensatie bedoelde te zijn voor het verlies van de economische en sociaalrechtelijke zekerheid t.g.v. de (eventueel opgedrongen) echtscheiding, volkomen binnen de grenzen getekend door artikel 8 E.V.R.M.

5.9. De vraag die dan dient te worden gesteld is of de wetgever, door deze bijzondere voorziening voor te behouden aan de personen die uit de echt gescheiden zijn, d.w.z. die gehuwd geweest zijn, en door het voordeel te berekenen op basis van de arbeids- en verzekeringsperiodes van hun gewezen echtgenoot, tijdens de duur van het huwelijk, behandeld heeft in strijd met artikel 14 E.V.R.M.

Artikel 14 E.V.R.M. luidt: «Het genot van de rechten en vrijheden, welke in dit Verdrag zijn vermeld, is verzekerd zonder enig onderscheid op welke grond ook, zoals geslacht, ras, kleur, taal, godsdienst, politieke of andere overtuiging, nationale of maatschappelijke afkomst, het behoren tot een nationale minderheid, vermogen, geboorte of andere status.» («... toute autre situation» – «... or other status.»).

Het is duidelijk dat de bepaling van artikel 75 e.v. volgens de tekst niet van toepassing is op personen die niet voldoen aan de formele voorwaarden: «uit de echt gescheiden echtgenoot». Deze personen worden dus materialiter op een andere wijze behandeld. Ook personen die materialiter in een soortgelijke situatie samenleven als gehuwden, resp. die feitelijk scheiden, maar niet formeel «gehuwd» geweest, resp. «uit de echt gescheiden» zijn.

Maar vormt die verschillende behandeling ook een discriminerende behandeling die volgens artikel 14 E.V.R.M. verboden is?

Volgens de vaste rechtspraak van het Hof voor de Rechten van de Mens is een onderscheid discriminerend als het geen objectieve en redelijke rechtvaardiging heeft, geen rechtmatig doel nastreeft of als er geen redelijk verband van proportionaliteit bestaat tussen de aangewende middelen en het beoogde doel (... arrest Marckx, § 33).

Een objectieve en redelijke rechtvaardigingsgrond voor het verbinden van onderscheiden gevolgen aan huwelijk en ongehuwd samenleven in een gezin is, naast het rechtmatig belang om een geordend type van samenleven te ondersteunen – waaraan niet alleen rechten maar ook verplichtingen, niet alleen voordelen maar ook lasten, eventueel zelfs nadelige gevolgen, vergeleken bij een niet gebonden samenleven, gehecht zijn – o.m. te vinden in de wijze van tot stand komen, de wijze van vaststelling van het bestaan, en de wijze van beëindiging van het ene en het andere.

5.10. In die laatste optiek kunnen de voorwaarden voor de toepassing van artikel 75 e.v., formeel huwelijken formele echtscheiding ook objectief verantwoorde worden, alleen reeds als bewijscriteria.

5.11. De vergelijking van de aanspraak van een ongehuwd samenwonende op een pensioen als uit de echt gescheiden echtgenote, met het materiële voorwerp van het arrest Marckx, met name het al dan niet gehuwd zijn van de ouders

als criterium voor de vaststelling van de afstamming, de familiebanden en de erfrechten van kinderen, op een wijze die een normaal gezinsleven en familieleven onmogelijk maakte voor kinderen buiten huwelijk geboren, is niet ter zake dienend. De aard van het belang in geding is fundamenteel verschillend. Uit de overwegingen van bedoeld arrest kan wel afgeleid worden dat ook het samenleven in een «onwettig» gezin recht heeft op eerbiediging, maar niet dat dit impliceert dat het toekennen van bepaalde pensioenvoorzieningen aan «wettige» echtgenoten en niet aan ongehuwde partners strijdig zou zijn met de artikelen 8 en 14 E.V.R.M.

5.12. Aangezien aldus blijkt dat de bepalingen van de artikelen 75-79 van het K.B. van 21 december 1967, als geldend op 1 november 1988, geen schending uitmaken van de artikelen 8 en 12 E.V.R.M., dient niet verder te worden ingegaan op de vraag op welke wijze en in hoever deze verdragsbepalingen rechtstreekse werking hebben in België in de betwiste materie.

BURGERLIJKE RECHTBANK TE IEPER

2e KAMER – 23 FEBRUARI 1993

Voorzitter: de h. Verstraete

Advocaten: mrs. Boedts en Michiels

Verzekering – Motorrijtuigen – Gemeenschappelijk Motorwaarborgfonds – Diefstal van auto met verwonding van de eigenaar – Vordering van het ziekenfonds

Wanneer de eigenaar van een auto, bij een vergeefse poging om de diefstal ervan door een onbekende te beletten, gewond is door het weggrijpend voertuig, is zijn Z.I.V.-verzekeraar met een beroep op zijn recht gerechtigd om van het Gemeenschappelijk Motorwaarborgfonds betaling te vorderen van de prestaties die hij aan de getroffene verstrekt heeft.

Landsbond der Christelijke Mutualiteiten t/
Gemeenschappelijk Motorwaarborgfonds

1. Op 22 oktober 1989 werd het voertuig van Kurt U. te W. gestolen door onbekenden. Hij had zijn personenwagen met de sleutels op het contact achtergelaten voor zijn woning. Toen hij de wagen hoorde starten liep hij naar buiten. Bij een poging de diefstal te verhinderen werd hij gewond toen hij zich aan de auto vastklampte. Hij werd opgenomen in het ziekenhuis.

2. Appellant betaalde, als ziekte- en invaliditeitsverzekeraar van U., dagvergoedingen en kosten van geneeskundige zorgen terug overeenkomstig de wet van 9 augustus 1963. Hij vordert die uitgaven, ten belope van 73.388 fr., van geïntimeerde, het Gemeenschappelijk Motorwaarborgfonds. De eerste rechter verklaarde de vordering ontvankelijk doch wees ze af als ongegrond. Hiertegen komt appellant in hoger beroep. Als grondslag van haar vordering brengt appellant aan:

a) dat hij, als benadeelde in de zin van artikel 50, § 1, van de wet van 9 juli 1975 recht heeft op terugbetaling door geïntimeerde;

b) dat artikel 76quater van de wet van 9 augustus 1963, evenals artikel 16 van het K.B. van 16 mei 1981 hem als zie-

kenfonds *een eigen recht* toekent waarop de uitsluitingen van artikel 17, § 1, van het voornoemd K.B. niet van toepassing zijn omdat hij niet nominatim wordt genoemd onder de uitgesloten personen.

Beoordeling

a) Het *eigen recht* ex art. 76quater, § 2, zesde lid, Wet Z.I.V., dat de wetgever aan het ziekenfonds heeft toegekend om te ageren tegenover het Gemeenschappelijk Motorwaarborgfonds, is rechtstreeks en gebaseerd op de artikelen 1382-1383 B.W. (Cass., 6 december 1989, *R.W.*, 1989-90, 1294).

Dit «eigen recht» bestaat slechts in de gevallen bedoeld bij art. 50 van de wet van 9 juli 1975 betreffende de controle op de verzekeringsondernemingen.

Aldus wordt het ziekenfonds beschouwd als «een benadeelde» die vergoeding kan krijgen van de schade voortvloeiend uit lichamelijke letsels die door een motorrijtuig zijn veroorzaakt (artikel 50, § 1, van de wet van 9 juli 1975) wanneer, derde lid, in geval van diefstal de burgerrechtelijke aansprakelijkheid waartoe het motorrijtuig aanleiding kan geven, niet verzekerd is, overeenkomstig de wettelijk geoorloofde uitsluiting.

Dit «eigen recht» staat tegenover «het recht uit subrogatie» waarover het ziekenfonds vaak ook beschikt.

In een volgend lid heeft de wetgever de omvang en de voorwaarden tot toekenning van dit recht op vergoeding laten bepalen door de Koning.

b) In het *K.B. van 16 mei 1981* wordt in *artikel 17*, §, bepaald dat het Fonds niet tot vergoeding is gehouden tegenover de eigenaar, de verzekeringnemer, de houder en de bestuurder van het motorrijtuig dat de schade heeft veroorzaakt.

De ziekte- en invaliditeitsverzekeraar wordt in de uitsluiting van artikel 17, § 1, 1°, niet genoemd.

Deze tekst biedt derhalve geen grondslag om appellant een verhaal tegenover het Fonds te ontzeggen.

Artikel 17, § 1, 1°, van het genoemd koninklijk besluit heeft onder meer de personen willen uitsluiten die op een of andere manier schuld hebben aan de niet-verzekering van de schade die door het motorrijtuig wordt veroorzaakt.

Appellant kan ook niet beschouwd worden als hebbende enige schuld aan de inbreuk van niet-verzekering. Hij was volledig vreemd aan het gebeuren.

De eventuele fout of schuld van de eigenaar van het voertuig kan appellant niet worden toegerekend, daar appellant beschikt over een eigen recht en niet over een recht uit subrogatie.

c) Alle voorwaarden voor het verhaal van appellant zijn vervuld :

- hij is benadeelde krachtens het eigen recht op schadevergoeding dat de wetgever haar heeft verleend ;
- de schade vloeit voort uit lichamelijke letsels die door een motorvoertuig zijn veroorzaakt ;
- er is diefstal waardoor de burgerlijke aansprakelijkheid van het motorrijtuig niet verzekerd was ;
- in het *K.B.* wordt appellant niet genoemd onder diegenen die uitgesloten zijn van de tussenkomst van het Fonds.

d) Daarin gevolgd door de eerste rechter is geïntimeerde van oordeel dat deze toepassing van de wet er aanleiding toe zou kunnen geven dat het ziekenfonds zijn prestaties kan terugvorderen die het heeft geleverd voor een verzekerde die

bestuurder was van het motorvoertuig door wiens fout de schade werd veroorzaakt.

Dit is echter een hypothese die hier niet aan de orde komt. Bovendien is de bewering onjuist.

Het Gemeenschappelijk Motorwaarborgfonds neemt immers de plaats in van de gewone verzekeraar.

Het zal dus alleen maar zijn tussenkomst verlenen, wanneer in hetzelfde geval de verzekeraar zijn waarborg had moeten verlenen.

Het slachtoffer (lees het ziekenfonds) zal niet meer rechten kunnen laten gelden tegenover het Fonds dan tegenover de aansprakelijke bestuurder of diens gewone verzekeraar.

De benadeelde moet steeds het bewijs leveren dat het ongeval veroorzaakt werd door een motorrijtuig vallend onder de bepalingen van deze wet *én dat de bestuurder in fout is*.

In de hypothese die geïntimeerde aanhaalt en die hij een «absurditeit» noemt, zou het ziekenfonds zijn prestaties niet kunnen terugvorderen voor een verzekerde die bestuurder was van het voertuig dat de schade heeft veroorzaakt, omdat de gewone verzekeraar onder geen enkel beding verplicht zou kunnen worden tussen te komen voor de schade eigen aan die bestuurder.

ARBEIDSRECHTBANK TE GENT

4e KAMER – 28 FEBRUARI 1992

Voorzitter : de h. Herman

Rechters in sociale zaken : de hh. de Hemptinne en Nauwelaerts

Advocaten : mrs. Peeraer en Marquet loco Verhaegen

Arbeidsovereenkomst – Wet – Dwingende bepalingen – Dading – Tijdens overeenkomst – Aard

De afstand van rechten door de bediende gedaan tijdens de loop van de arbeidsovereenkomst en vooraleer een opzegging is betekend, is strijdig met het imperatief karakter van de Arbeidsovereenkomstenwet.

M. t/ N.V. B.

Op 1 september 1983 werd door de partijen een schriftelijke «overeenkomst» gesloten waarbij vanaf voornoemde datum een wijziging in de sector en in de kostenvergoeding wordt aangebracht. In deze overeenkomst komt ook een artikel 5 voor met de volgende inhoud : «R.A. betaalt aan bediende achterstallige commissies ten bedrage van 89.860 frank voor het boekjaar 1982 en gedeelte 1981. Deze commissies zullen begin september 1983 berekend worden met de te veel betaalde commissies eind 1982. De resterende problemen betreffende 1981 en 1980, waarvan lijst in bijlage, zullen ten laatste voor eind 1983 definitief en na gemeenschappelijk akkoord opgelost en geregeld worden. Tevens ziet de bediende van elke commissie af op zaken die afgehandeld zijn of nog afgehandeld worden in eerstgenoemde sectors na 31 augustus 1983, behalve van de klanten opgenomen op bijgevoegde lijst die integraal deel uitmaakt van dit bijvoegsel. Deze klanten worden de bediende gereserveerd voor een periode van vier maanden vanaf 1 september 1983».

Op 10 januari 1984 wordt door de partijen een «overeenkomst» ondertekend met de volgende inhoud: «De maatschappij betaalt aan de heer M. een bedrag van 75.000 frank voor achterstallige commissies en kosten over de jaren 1980-1981-1982, d.w.z. commissies: 45.000 frank; kosten 30.000 frank. Met de betaling van deze bedragen wordt door de bediende volledig afstand gedaan van alle verdere vorderingen of achterstallen over deze jaren.»

Nu deze overeenkomsten, die werden gesloten tijdens het bestaan van de arbeidsovereenkomst en zelfs vooraleer een opzegging was betekend, een afstand van rechten door de eiser impliceerden, wat strijdig is met het imperatief karakter van het arbeidsovereenkomstenrecht: zie art. 6 van de Arbeidsovereenkomstenwet (Arbh. Gent, 13 april 1988, *R.W.*, 1988-89, 544; 5...) Van Eeckhoutte, W., Demedts, M., Saelaert, C., en Taghon, A., «Overzicht van rechtspraak. Arbeidsovereenkomsten (1976-1987)», *T.P.R.*, 1989, 463, nr. 400), dienen deze overeenkomsten, die inderdaad als een dading kunnen worden gekwalificeerd, *ex tunc* als volkomen nietig te worden beschouwd. Deze nietigheid strekt zich uiteraard ook uit tot de clausules krachtens welke de verweerder de aanspraken op loonachterstallen erkende.

Voor de oplossing van het geschil kan dus in geen dele rekening worden gehouden met de inhoud van het geschrift van 10 januari 1984. In de overeenkomst van 1 september 1983 is daarentegen enkel artikel 3 als nietig te beschouwen.

RECHTSpraak IN KORT BESTEK

Hof van Cassatie (2e Kamer), 6 november 1991

Onrechtmatige daad – Schade en schadeloosstelling – 1. Compensatoire interest – Aanpassing van de vergoeding wegens vermindering van de koopkracht van het geld – Onderscheid – 2. Provisionele vergoedingen – In aanmerking te nemen bij de begroting van de schade – Beoordelingsbevoegdheid van de rechter

Op de volgende gronden verwerpt het Hof de voorziening tegen een arrest van het Hof van Beroep te Brussel van 31 januari 1991:

«Overwegende dat de compensatoire interest de schade vergoedt die voortvloeit uit de vertraging in de schadeloosstelling, terwijl aanpassing een berekeningswijze is die wordt toegepast om rekening te houden met vermindering van de koopkracht van het geld; dat het twee verschillende correctieven zijn, ook al houden beide verband met een tijdsverloop;

«Overwegende dat de rechter de omvang van de door een onrechtmatige daad veroorzaakte schade en het bedrag van de vergoeding ervan beoordeelt in feite en binnen de perken van de conclusies van de partijen; dat hij op grond van die bevoegdheid rekening kan houden met de aangepaste provisionele vergoedingen, die zijn gestort, alsook met de interesten op die bedragen, als hij van oordeel is dat ze strekten tot een gedeeltelijke vergoeding van de schade en dat het aldus vastgestelde bedrag de geleden schade volledig vergoedt.»

(Voorzitter: de h. Stranard – Raadsheer-rapporteur: mevr. Jeanmart – Advocaat-generaal: mevr. Liekendaal – Advocaten: mrs. Houtekier en Bützler – In de zaak: H. t/ D. en N.V. P.)

Hof van Cassatie (3e Kamer), 1 februari 1993

Sociale zekerheid werknemers – Bijdragen – Berekening – Grondslagen – Openbare orde – Cassatiemiddel – Ontbrekende feitelijke gegevens

Op het cassatieberoep tegen twee arresten, respectievelijk van 20 september 1991 en 17 januari 1992, van het Arbeidshof te Antwerpen, verklaart het Hof niet ontvankelijk een middel berustende op een schending van wetsbepalingen betreffende de berekeningsgrondslagen van de sociale-zekerheidsbijdragen, *ook al raken die bepalingen de openbare orde*, omdat de feitelijke gegevens ter beoordeling van het middel niet blijken uit de bestreden arresten of «de stukken waarop het Hof vermag acht te slaan»:

«Overwegende dat de wettelijke bepalingen waarbij de berekeningsgrondslagen van de sociale-zekerheidsbijdragen worden vastgesteld, weliswaar van openbare orde zijn; dat een middel, dat aan de feitenrechter niet is voorgelegd of waarover die op eigen initiatief niet heeft beslist, ook al is het gegrond op wettelijke bepalingen die de openbare orde raken, evenwel alleen voor het Hof kan worden opgeworpen, wanneer de feitelijke gegevens die voor de beoordeling ervan noodzakelijk zijn, blijken uit de bestreden beslissing of uit de stukken waarop het Hof vermag acht te slaan;

«Overwegende dat het arbeidshof oordeelt dat geen sociale-zekerheidsbijdragen verschuldigd zijn op grond van artikel 19, § 2, 4°, van het koninklijk besluit van 28 november 1969, luidens hetwelk voor de berekening van deze bijdragen niet als loon worden aangemerkt 'de bedragen die gelden als terugbetaling van (...) de kosten die ten laste van de werkgever vallen';

«Overwegende dat eiser tot staving van zijn middel aanvoert dat onder dit begrip alleen vallen 'vergoedingen die worden betaald door de werkgever aan de werknemer tot delging van uitgaven die inherent zijn aan de uitvoering van de arbeidsovereenkomst door de werknemer en derhalve geen verrijking van de werknemer vormen' en dat de door verweerder betaalde vergoedingen geen kosten dekken 'noodzakelijk gemaakt door de uitoefening van een bepaalde functie';

«Dat eiser voor het arbeidshof niet heeft betoogd dat de betwiste vergoedingen zulke kosten niet dekken; dat uit de feitelijke vaststellingen van het arrest of van enig ander stuk waarop het Hof vermag acht te slaan, niet kan worden afgeleid of die vergoedingen aan de door eiser voorgestelde criteria beantwoorden.»

(Voorzitter: de h. Marchal – Rapporteur: de h. Boes – Openbaar ministerie: de h. Lenaerts, procureur-generaal – Advocaten: mrs. De Bruyn en De Gryse – In de zaak: R.S.Z. t/ N.V. R.)

Hof Gent (14e Kamer), 9 maart 1993

Beslag en executie — Beslag op onroerend goed — Hypothecaire schuldeiser — Artikel 59 Wet Hypothecair Krediet — Toepassing in de tijd

«De bestreden beschikking verwerpt het verzoek van appelland tot herbenoeming van notaris Arnold Vermeersch te Oudenburg overeenkomstig artikel 1580 Ger.W., op grond dat de onderhavige tenuitvoerlegging niet is voorafgegaan door een poging tot minnelijke schikking, zoals op straffe van nietigheid is voorgeschreven door artikel 59 van de wet van 4 augustus 1992 op het hypothecair krediet, in werking getreden op 1 januari 1993.

«Appellant werpt terecht op dat de verplichte poging tot minnelijke schikking niet blijkt van toepassing te zijn op een tenuitvoerlegging die een aanvang heeft genomen vóór de inwerkingtreding van deze wet (zie: E. Dirix, «Wijzigingen aan het beslagrecht», *R.W.*, 1992-93, 893).

«In casu had de betekening van het voorafgaand bevel plaats op 27 juni 1991, gevolgd door een beslagexploot betekend op 17 juli 1991 en overgeschreven op 24 juli 1991. Bij beschikking de dato 8 mei 1992 werd bovendien reeds een notaris met de veiling belast.

«Appellant handelt nog steeds krachtens een uitvoerbare titel en, naar aangenomen mag worden, ook wegens vaststaande en zekere zaken. De pleegvormen van bevel en beslag werden nageleefd. Gelet op de artikelen 1587 en 1622 Ger.W. is een nieuwe beschikking tot benoeming van een notaris noodzakelijk.»

(Voorzitter: de h. Top — In de zaak: C.B.H.K. t/ M. en B.)

BOEKEN

PHILIP TRAEEST, **Het bewijs in strafzaken**, Mys en Breesch, Uitgevers, Gent, 1992, 476 pp.

1. Dit boek is de licht herwerkte versie van het proefschrift waarmee de auteur, op 3 april 1992, aan de Universiteit Gent met de grootste onderscheiding promoveerde tot doctor in de rechten.

2. In tegenstelling tot het gedetailleerd bewijsstelsel van het privaatrecht, vindt men in het strafrecht slechts fragmentair een aanduiding over het bewijs van de misdrijven (art. 16 e.v. Voorafg. Titel Sv., art. 154, 189 en 342 Sv.); er is niet voorzien in een coherent systeem. Het is echter niet zo dat in het strafprocesrecht geen bewijsstelsel zou bestaan; algemeen wordt aanvaard dat het «vrij bewijsstelsel» geldt, waarbij de «innerlijke overtuiging» van de rechter (la conviction intime) de leidraad is, te onderscheiden van de willekeur.

Het ontbreken in de wetgeving van een uitgebouwd systeem omtrent het bewijs in strafzaken wordt slechts gedeeltelijk ondervangen door doctrine en rechtspraak. De materie blijft onoverzichtelijk. Vermeldenswaard evenwel zijn de recente en dan ook veel geraadpleegde werken van Declercq, R., *La preuve en matière pénale* (Prolegomena nr. 13, Brussel, Swinnen, 1988, 109 pp.), een monografie betreffende dit onderwerp, en van Franchimont, M., Jacobs, A. en Masset A., *Manuel de procédure pénale* (Ed. Collection Scientifique de la Faculté de Droit, Luik, 1989), waarin over een 50-tal bladzijden een krachtig hoofdstuk wordt gewijd aan het bewijs.

Toch ontbreekt een fundamentele studie waarin de huidige stand van zaken zou worden getoetst aan de grondslagen van het bewijs-

recht, om vervolgens de diverse aspecten ervan, zoals ze gestalte hebben gekregen via doctrine en jurisprudentie, te onderzoeken. Het is dan ook de grote verdienste van de auteur deze leemte met een opmerkelijk diepgaand werk te hebben opgevuld.

3. Het werk omvat vijf delen. Deel I heeft als titel «Historische bemerkingen» (pp. 1-92, nrs. 1-146). Meer dan die titel laat vermoeden wordt hier een wel zeer gedetailleerd overzicht gegeven van het bewijsrecht vanaf de vroegste tijden tot de revolutionaire periode die aanleiding heeft gegeven tot het ontstaan van het Wetboek van Strafvordering van 1808.

Deze historische inleiding was noodzakelijk; ze verduidelijkt de groei, door de eeuwen heen, naar rationalisering van het bewijsstelsel in strafzaken, en de invloed ervan op het huidige recht.

Na de godsoordelen, het bijbelse en het Oudgriekse recht te hebben besproken wijst de auteur ons op de belangrijke plaats van het Romeinse recht, dat waarschijnlijk voor het eerste een strafrechtbank (comitia centuriata) organiseerde, en dat het ontstaan gaf aan de regel «actōri incumbit probatio», die nog steeds het basisbeginsel van het moderne bewijsrecht uitmaakt.

Later vormden het gewoonterecht (met van Frankische zijde de lex salica en van Karolingische zijde de capitularia) en het geschreven recht (de keuren van de stadstaten) de basis voor de accusatoire c.q. de inquisitoire procesvoering, die tot op heden, en onder belangrijke impuls van het intermediair recht, hun stempel drukken op de ontwikkeling van de bewijsregeling en de bewijsregels. De «Code d'instruction criminelle» bevat dan ook twee pijlers: 1) het geheim schriftelijk vooronderzoek en het mondeling openbaar debat en 2) het vrij bewijsstelsel.

Deel II betreft «Het bewijs, het bewijzen en de bewijsregelingen» (pp. 93-181, nrs. 147-327). In dit deel wordt allereerst gezocht naar de definitie van het bewijs en van het bewijzen zelf, wat leidt naar het onderzoek van de vraag welke plaats het bewijzen inneemt in het strafproces, en welke kenmerken bewijssystemen en bewijsconstructies aldaar vertonen. De auteur ontkoppelt daarbij terecht de definitie van het bewijs van het doel van de bewijsvoering, en vermijdt daardoor dat de gehele bewijsvoering als bewijs wordt begrepen, of nog, dat het volledige strafprocesrecht uiteindelijk als bewijsrecht aangemerkt wordt.

De bewijsevening behoort te geschieden ter terechtzitting, waar de bewijselementen, verzameld tijdens het vooronderzoek, aan tegenspraak worden onderworpen en de rechter moet nagaan of die elementen weerstaan aan die confrontatie. Vaste cassatierechtsspraak herinnert steeds opnieuw aan de noodzaak de bewijselementen aan contradictie te onderwerpen.

Het onderzoek naar de componenten van het rationeel bewijsstelsel, het overzicht van de bewijssystemen en de bewijsconstructies, de toetsing van de «conviction intime» aan art. 6, lid 2, E.V.R.M., de vergelijking tussen het bewijs in het recht en in andere wetenschappen: al deze vragen worden grondig uitgediept.

Bovendien pleit de auteur vurig voor de verdediging van het vrij bewijsstelsel.

Deel III behandelt «De bewijslast» (pp. 183-241, nrs. 328-449). Wie moet wat bewijzen in het strafprocesrecht? Allereerst (hoofdstuk 1) wordt gepeild naar de grondslag van de bewijslastregeling in strafzaken: het vermoeden van onschuld (niet uitgedrukt in het Wetboek van Strafvordering, maar verwoord in art. 6 E.V.R.M., dat deel uitmaakt van de Belgische wetgeving). In hoofdstuk 2 wordt de omvang van de bewijslast bepaald; rechtspraak en rechtsleer vullen de leemten in het nationale en internationale recht op. Enerzijds bestaat geen enkele betwisting over het feit dat het materieel en het moreel bestanddeel van het misdrijf moeten worden bewezen; wat het wettelijk bestanddeel betreft, wordt aangenomen dat het moet worden bewezen indien het ontbreken ervan wordt aangevoerd door de beklaagde. Anderzijds wordt de omvang van de bewijslast verminderd door de wettelijke en de jurisprudentiële vermoedens.

De bewijslast rust op de vervolgende partij (hoofdstuk 3); dit is ook zo voor het bewijzen van het ontbreken van rechtvaardigingsgronden indien deze met een zekere graad van geloofwaardigheid worden opgeworpen.

Dezelfde bewijslastregeling dient te worden gevolgd wanneer een misdrijf voor de burgerlijke rechter moet worden bewezen (hoofdstuk 4).

In deel IV «De bewijsmiddelen» (pp. 243-395, nrs. 450-772) onderzoekt de auteur de werkelijke betekenis van het woord bewijsmiddelen (hoofdstuk 1); de term kan nl. vanuit meerdere gezichts-

punten worden benaderd ; eerder moet het doel van het proces voor ogen worden gehouden dan de rol en de belangen van de procespartijen : de bewijsbeslissing moet uiteindelijk rechtsvrede (p. 246) scheppen.

Verder wordt gezocht naar de betekenis, het ontstaan, de verspreiding en de rechtvaardiging van de vrije bewijslevering (hoofdstuk 2), de eraan gestelde beperkingen en de bewijsuitsluitingen (hoofdstuk 3).

Deze peiling mondt uit in het wel zeer innoverende, actuele en weinig beschreven vraagstuk, nl. het onrechtmatig verkregen bewijs ; onrechtmatig verkregen hetzij wegens strijdigheid met de materiële wet (schending van het beroepsgeheim, schending van het briefgeheim en diefstal van briefwisseling, gebruik van bandopnames, afluisteren van telefoongesprekken), hetzij wegens strijdigheid met het formeel strafprocesrecht of met de algemene rechtsbeginselen waaronder 1) miskenning van de fysieke of psychische integriteit (tortuur, narcoanalyse, leugendetector, DNA-onderzoek), 2) miskenning van de privacy (briefgeheim, telefoongeheim) en 3) miskenning van de loyaliteit van de bewijsvoering en de waardigheid van het proces (eerlijk proces, politieke provocatie).

Uiteraard wordt hier niet voorbijgegaan aan het lot van het onrechtmatig verkregen bewijs via een waarlijk exhaustieve analyse van de rechtspraak, noch aan een aantal andere klemmende vraagstukken, waaronder het recht van verdediging, de gebondenheid van de rechter aan het ter terechtzitting gestelde, voeging van de stukken uit andere procedures, het recht op tegenspraak, de persoonlijke kennis van de rechter en feiten van algemene bekendheid, en de anonieme getuigenverklaringen.

Deel V betreft «De bewijswaardering» (pp. 397-455, nrs. 773-902). De vrije bewijswaardering door de rechter is tweeledig : enerzijds heeft de rechter het recht om uit de gegevens van het dossier (rationeel) die elementen te kiezen waarop hij zijn overtuiging zal baseren ; anderzijds heeft de rechter de plicht zijn overtuiging te motiveren, althans wanneer er schriftelijke conclusies zijn genomen. Het Hof van Cassatie oefent hierop de controle uit.

De uitzonderingen op de vrije bewijswaardering liggen vnl. vervat in de prejudiciële geschillen (artt. 15-19 Voorafg. Titel Sv.) en de prejudiciële vragen (aan Arbitragehof, Benelux-Gerechtshof, Hof van Justitie EG), welke uitvoerig worden besproken.

Het onderzoek naar de bewijswaarde die aan processen-verbaal moet worden gehecht (ex art. 154 Sv.) (waarde van een inlichting, wettelijke bewijswaarde, bewijswaarde tot bewijs van het tegendeel of tot inschrijving wegens valsheid) zal zeer nuttig blijken voor de praktijk.

De kritiek door de auteur geleverd, vnl. wat betreft de waardering van het geleverde tegenbewijs, en het hoog houden van het «in dubio pro reo» (ondersteund door art. 6, lid 2, E.V.R.M.) zal menig advocaat behagen.

4. De auteur stelde zich tot doel een algemeen overzicht te geven van het bewijsrecht in strafzaken. Dit doel heeft hij ongetwijfeld bereikt ; blijkbaar is hem geen enkel aspect ontgaan en consequent houdt hij zich aan de voorgenomen methode ; het toetsen van de stand van zaken omtrent het bewijzen, de bewijslast, de bewijsmiddelen en de bewijswaardering aan de beginselen.

Dit werk zal niet alleen rechtstheoretici bekoren, maar houdt ook een onschatbare bron van informatie in voor rechtspractici. Doch, hoe rijk en volledig een werk ook moge zijn, toch weet de practicus uit ervaring dat hij veelal geconfronteerd zal worden met een toepassingsgeval waarvoor een werk geen pasklare oplossing verstrekt. De uitgebreide en met zorg opgestelde bibliografie (pp. 460-472) kan hem dan voor verdere studie op het spoor zetten.

Ten slotte, en dit mag worden onderstreept, wordt de consultatie van dit werk vergemakkelijkt door het voortreffelijke zaakregister (pp. 473-476) dat het mogelijk maakt onmiddellijk het deelaspect waaromtrent informatie wordt gezocht, terug te vinden.

Anne Francois
Assistent UG

Na een lange periode van relatieve rust geeft onze rechtsleer de laatste jaren blijk van een hernieuwde belangstelling voor de studie van de raakpunten tussen de overeenkomst van levensverzekering en het familievermogensrecht. Tot voor kort waren nog weinig auteurs geneigd dit onderwerp aan te snijden.

De levensverzekering is op zich al een complex fenomeen en huwelijksvermogens- en erfrecht zijn door de wetgever in 1976 en 1981 fundamenteel veranderd. De specialisten inzake familievermogensrecht lieten hun aandacht in eerste instantie gaan naar de krachtlijnen van de nieuwe wetgeving. Voor de positie van de levensverzekering in het (vernieuwde) recht was er niet onmiddellijk interesse. De belangrijke discussie over het voorwerp van schenking begrepen in de levensverzekering ten behoeve van een derde, leek trouwens voor goed beslecht. De begunstiging via levensverzekering is hét klassieke voorbeeld van de indirecte schenking krachtens derdenbeding. De begunstigde van dergelijk beding geniet — volgens de gevestigde theorie — over een rechtstreeks recht jegens de belover. Hij krijgt zijn voordeel rechtstreeks en niet uit het vermogen van de stipulant.

Een ogenschijnlijk moeilijk probleem leek door die theorie een eenvoudige oplossing te krijgen : de verzekeringnemer kan nooit het kapitaal schenken, daar het op geen enkel moment deel uitmaakt van zijn vermogen. Alleen de premies vloeien uit het vermogen van de verzekeringnemer weg. Inbreng en inkorting kunnen derhalve slechts ten belope van de premies gebeuren ; er kan ook geen sprake zijn van een mogelijke tegenstrijdigheid tussen artikel 1121 B.W. (onherroepelijkheid van het derdenbeding) en artikel 1096 B.W. (herroepbaarheid ad nutum van schenkingen tussen echtgenoten). De herroeping door de echtgenoot-verzekeringnemer kan slechts op de uitgegeven premies slaan, het kapitaal komt definitief toe aan de begunstigde. Artikel 43 van de Verzekeringswet scheen, als wettelijke neerslag van de theorie van het rechtstreeks recht, deze opvatting te bevestigen.

Thans denkt een deel van onze rechtsleer in een andere richting. Sinds enkele jaren wordt gesteld dat de verzekeringnemer wel degelijk aanspraken heeft op het recht op kapitaal. Het is dat recht dat voorwerp is van de vrijgevigheid van de verzekeringnemer. De theorie van het rechtstreeks recht is slechts als juridische fictie in het leven geroepen om te verhinderen dat schuldeisers verhaal zouden nemen op een uitkering, die essentieel bedoeld is voor de nabestaanden van de verzekeringnemer. Juridische oplossingen van vraagstukken op het vlak van crediteursverhaal en familievermogensrecht vinden dus hun enige verklaring in billijkheidsoverwegingen en in de opvatting van een aantal auteurs over de aard van de levensverzekering.

Het boek van Van Veen is voornamelijk interessant omdat het aantoonst hoe — ook in Nederland — de elementaire discussie over de herkomst van het vorderingsrecht jegens de verzekeraar bepalend is geweest voor de diversiteit aan oplossingen.

De auteur vergelijkt de twee opvattingen die van oudsher betreffende de levensverzekering worden gehuldigd : de leer van het oorspronkelijk recht en die van het afgeleid recht. Hij zet hun grondslagen uiteen en zoekt naar hun exacte draagwijdte in een doorgedreven analyse van rechtsleer en rechtspraak. Mr. Van Veen komt tot de bevinding dat thans niet langer meer wordt aanvaard dat de levensverzekering per definitie wordt afgesloten ten behoeve van een derde. Niet de begunstigde maar de verzekeringnemer zelf is de spilfiguur van de overeenkomst van de levensverzekering. Dit blijkt ook uit het complex van bevoegdheden dat de verzekeringnemer bezit en dat men omschrijft als zijn recht op de polis. De eerste twee hoofdstukken van het boek zijn om die reden ook aanbevolen literatuur voor de Belgische jurist die een verklaring zoekt voor de uiteenlopende antwoorden die men ook bij ons aantreft als er, betreffende een levensverzekering, problemen opduiken van familievermogensrechtelijke aard.

Na een omstandige uiteenzetting van beide opvattingen, geeft de auteur aan de lezer een aantal beschouwingen mee over de wijze en het moment waarop de begunstigde recht krijgt op de verzekerde som (hoofdstuk 3), alsook over de wijze en het moment waarop door de levensverzekering een schenking kan worden verricht (hoofdstuk 4).

Naderhand besteedt de auteur in afzonderlijke hoofdstukken aandacht aan specifieke vraagstukken die betreffende de levensverzekering bestaan op het vlak van het huwelijksvermogensrecht (hoofdstuk 5), het erfrecht (hoofdstuk 6) en de successiewetgeving

(hoofdstuk 7). Voor de Belgische praktijkjurist zijn al deze hoofdstukken van minder belang. Het Nederlands (familie)vermogensrecht heeft zich dermate anders ontwikkeld dat in het boek maar weinig problemen aan bod komen die ook voor ons relevant zijn.

Ter illustratie wil ik verwijzen naar de problematiek inzake de verrekening van de waarde van een levensverzekeringspolis in geval van echtscheiding. De auteur wijdt slechts een tweetal bladzijden aan dit probleem, waarover bij ons de grootste onzekerheid bestaat (zie de recente studie van Renchon, J.L., «Le statut des droits procédant d'un contrat d'assurance vie», in *Quinze années d'application de la réforme des régimes matrimoniaux*, Academia, Bruylant, 1991, die schrijft: «... C'est indiscutablement une des questions les plus difficiles de la matière, parce qu'elle n'a pas été traitée de manière systématique et approfondie par le législateur...»).

Anderzijds wordt in het boek dan weer uitgebreid ingegaan op de problematiek van inbreng en inkorting, een kwestie die bij ons door de wetgever zelf is geregeld in het eerder aangehaald art. 43 Verzekeringwet.

In het laatste hoofdstuk is de vraag naar het crediteursverhaal aan de orde. Dat de visie op de aard van de levensverzekeringsovereenkomst fundamenteel doorweegt als deze overeenkomst in het vermogensrecht ter sprake komt, blijkt het duidelijkst in deze materie. De auteur kon dan ook geen beter slothoofdstuk kiezen.

Jan Facq

P. DE WIN e.a. (uitg.), **Rechtshistorische Bibliografie van België 1980-1985**, (Iuris scripta historica, IV), Brussel, Wetenschappelijk Comité voor Rechtsgeschiedenis - Koninklijke Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België, 1991, 210 pp.

Bibliografieën zijn erg belangrijke hulpmiddelen voor de jurist en wetenschapper. In 1983 hebben de rechtshistorici dan ook met opluchting en enthousiasme de eerste aflevering begroet van de «Lopende Rechtshistorische Bibliografie van België». Deze omvatte de jaargang 1980-1981. In 1984 werd de jaargang 1981-1982 gepubliceerd.

Thans ligt een retrospectieve rechtshistorische bibliografie voor m.b.t. de periode 1980-1985. Deze bestaat uit de reeds verschenen bovenvermelde afleveringen (jaargangen 1980-81 en 1981-82), aangevuld met drie afleveringen die de jaren 1982-1985 omvatten. Daarbij werd de indeling per jaar behouden. Maar alle titels werden wel doorlopend genummerd.

Deze bibliografie omvat rechtshistorische publikaties die liggen binnen een kader dat chronologisch loopt van de vroege Middeleeuwen tot het meest recente verleden en dat geografisch beperkt is tot de oude vorstendommen van de Zuidelijke Nederlanden (voor de Middeleeuwen en de Nieuwe Tijd) en tot België (voor de Nieuwste Tijd). Onder de noemer «rechtsgeschiedenis» vallen ook aanverwante disciplines zoals rechtsarcheologie, rechtsiconografie en rechtelijke volkskunde.

Het excerpteerwerk van editor P. De Win en zijn collega's resulteerde in 2147 titels (boeken en tijdschriftartikelen, maar ook onuitgegeven licentieverhandelingen en doctorale dissertaties). Indrukwekkend is de lijst van gedepouilleerde algemene, regionale en lokale niet-juridische tijdschriften (pp. 154-171). De bibliografie streeft trouwens naar volledigheid.

Elke jaargang omvat drie hoofdstukken. Het eerste, «Generalia», wordt thematisch gestructureerd. Men treft er bio-bibliografieën van hedendaagse rechtshistorici aan (in de eerste jaargang alfabetisch op auteursnaam, nadien alfabetisch op de betreffende rechtshistoricus geordend). Vervolgens worden algemene rechtshistorische werken, handboeken, bibliografieën, inventarissen en woordenboeken opgenomen (alfabetisch op auteursnaam gerangschikt). In een derde paragraaf ten slotte vindt men congresverslagen (in een willekeurige ordening). Het tweede hoofdstuk is gewijd aan de «Middeleeuwen en Nieuwe Tijd». De titels worden er chronologisch gerangschikt. Voor het laatste hoofdstuk, «Nieuwste Tijd» opteerde men voor een thematische ordening per rechtstak. Binnen deze ordening worden de titels alfabetisch op auteursnaam gerangschikt.

De uitgevers onthouden zich bij de titels van elke kritische commentaar. Alleen bij inhoudelijk of chronologisch onduidelijke titels wordt enige toelichting verschaft. Tekstedities en relevante bijlagen worden aangestipt.

Een auteursnamen- (pp. 172-184) en een gedetailleerd trefwoordenregister (pp. 185-205) sluiten deze publikatie af.

Koen Breugelmans
UFSIA

De Larcier Wetboeken, Deel IV, Sociaal Recht, 1992, Larcier, Brussel, 1447 pp.

In het *R.W.* van 13 maart 1993 werd de publikatie van de Nederlandse uitgave van *De Larcier Wetboeken* besproken. Inmiddels verscheen ook het nog ontbrekende deel IV – *Sociaal recht*, van de reeks.

Dit laatste deel heeft dezelfde kenmerken als de overige delen. Het verschijnt onder de redactie van R. Boes, raadsheer in het Hof van Cassatie, G. Van Limbergen, docent V.U.B., J. Claeys, sociaal consulent en P. Dufaux, assistent V.U.B.

In vergelijking met de Franse zusteruitgave valt op dat een veel groter aantal wettelijke en reglementaire akten zijn opgenomen; het aantal pagina's (1447) ligt er trouwens niet om. Een pluspunt is zeker ook dat de talrijke noten met cassatierechtspraak de uitgave nagenoeg een handboekallure geven. Toch dwingt de publikatie in één boekdeel tot beperkingen die andere uitgaven niet hebben t.a.v. de buitengewoon omvangrijke sociale wetgeving.

Voorts zij aangestipt dat in het nieuwe boekdeel de publikatie van de wijzigingsbepalingen in het Belgisch Staatsblad niet consequent is volgehouden, zodat een eventuele verificatie moeizaam is.

Voor het overige biedt dit sociaalrechtelijk boekdeel dezelfde voordelen als de overige boekdelen van de thans volledige collectie.

J.R.R.

V. VAN HERREWEGHE, **Beslagboekje**, 1992, Kluwer Rechtswetenschappen, Antwerpen, 181 pp.

Over het nut en de bruikbaarheid van dit zakboekje heb ik het reeds eerder gehad (zie *R.W.*, 1988-89, 239). Terecht omschrijft de auteur dit zakboekje in zijn woord vooraf als een zoekboekje: enerzijds begeleidt het de studenten in hun zoektocht in het beslagrecht; anderzijds biedt het aan de «veldwerkers» in de beslagpraktijk talrijke verwijzingen voor verdere opzoekingen. Waarom de auteur de evenredige verdeling en de rangregeling niet bespreekt, blijft mij echter duister.

De editie 1992 is bijgewerkt tot en met de publikaties in maart 1992. De updating geldt alvast voor de rechtspraak. Wat de rechtsleer betreft zijn er jammer genoeg belangrijke hiaten. Het is mij onduidelijk waarom de auteur nalaat onder meer melding te maken van de volgende werken: Broeckx, K., «De uitvoerbare kracht van een notariële akte», *T.P.R.*, 1991, 29-75; De Beule, D. en Leers, P., *Bewarend beslag op zeeschepen*, 1987; Delwaide, L., *Scheepsbeslag*, 1988; Dirix, E. en Broeckx, K., «Overzicht van rechtspraak. Beslagrecht 1970-1990», *T.P.R.*, 1991, 79-225; Ledoux, J.L., «Chronique de jurisprudence. Les saisies (1983-1988)», *J.T.*, 1989, 609, 629 en 653; Peeters, B., *De continuïteit van het overheidsondernemen*, 1989; Van Aerde, C., *Zeeschepen onder bewarend beslag*, 1988.

Jammer genoeg is de editie 1992 thans reeds in belangrijke mate achterhaald. Niet alleen het statuut van gerechtsdeurwaarder (Wet 6 april 1992, *B.S.*, 13 mei 1992), maar ook het beslagrecht zijn grondig gewijzigd (Wet 14 januari 1993, *B.S.*, 20 februari 1993).

Wie rekening houdt met de beperkingen die eigen zijn aan het zakboekje, kan niettemin in dit handig boekje zijn gading vinden. Het trefwoordenregister vergemakkelijkt alvast het gebruik ervan.

Jean Laenens

AANGEKONDIGD

P. HOEFNAGELS, *Het huwelijk. A comedy of errors* (rede uitgesproken ter gelegenheid van het emeritaat aan de Erasmusuniversiteit te Rotterdam op 11 december 1992) Zwolle, Tjeenk Willink, 44 p., 32,50 fl.

B. MAINGAIN, *Vie familiale et vie professionnelle. Etat du droit, enjeux et perspectives*, Brussel, Larcier, 278 p., 1.960 fr.

M.M. JANSSEN, W.P.M. THIJSEN, *Deelneming in bedrijfspensioenfondsen: verplicht of niet-verplicht?*, Zwolle, Tjeenk Willink, 42 p., 25 fl.

E.H. HULST, *Grondslagen van milieu-aansprakelijkheid*, Arnhem, Gouda Quint, 628 p., 110 fl.

Verbintenissenrecht. Deel II, Algemene leer der overeenkomsten (Asser serie, negende druk, bewerkt door A.S. Hartkamp), Zwolle, Tjeenk Willink, 596 p.

H.J. SNIJDERS, M. YNZONIDES, G.J. MEIJER, *Nederlands burgerlijk procesrecht*, Zwolle, Tjeenk Willink, 484 p., 76,50 fl.

A.F.M. BRENNINKMEIJER, *Burgerlijk procesrecht als publiekrecht* (rede uitgesproken op 22 maart 1993 bij de aanvaarding van het ambt van hoogleraar aan de Universiteit van Amsterdam), Zwolle, Tjeenk Willink, 50 p., 20 fl.

R. BLANPAIN, *Europees arbeidsrecht*, Gent, Mys & Breesch, 314 p., 3.600 fr.

M. TISON, M. VERPLANCHE, *Wetboek kredietverrichtingen*, Gent, Mys & Breesch, 238 p., 1.950 fr.

B.T.W. wetboek, Diegem, Ced. Samsom, 546 p., 2.014 fr.

P. BELLEN, *Bestuurders, werkende vennoten en fiscus*, Diegem, Ced. Samsom, 130 p., 1.802 fr.

V. SALIEN, *Lange termijnsparen en fiscus*, Diegem, Ced. Samsom, 226 p., 1.802 fr.

Afschrijvingen en fiscus, Diegem, Ced. Samsom, 234 p., 1.802 fr.
D.H. BEUKENHORST, S.C.J.J. KORTMANN, H.P.J. OPHOF en S.H. DE RANITZ, *Het faillissement in de tijd van Molengraaff en nu* (Preadvies van de Vereniging 'Handelsrecht'), Zwolle, Tjeenk Willink, 194 p., 37,50 fl.

P. LEWALLE, *Le référé administratif*, Ed. Collection Scientifique de la Faculté de Droit de Liège, 194 p., 1.220 fr.

R.J.Q. KLOMP (red.), *Burgerlijk Wetboek - Boeken 1 t/m 8* (tweede druk), Nijmegen, Ars Aequi Libri, 600 p., 24,50 fl.

F. TILLEMANN, *Travail temporaire, travail intérimaire et mise de travailleurs à la disposition d'utilisateurs*, Brussel, Kluwer, 168 p.

F. TILLEMANN, *Tijdelijke arbeid, uitzendarbeid en terbeschikkingstelling van werknemers*, Deurne, Kluwer, 176 p.

J. HERMAN, W. VAN EECKHOUTTE, *Atypische vormen van tewerkstelling*, Deurne, Kluwer, 122 p.

C. BILLIET (red.), M. BOES, M. DEKETELAERE, A. VAN DAMME, J. BOUCKAERT, *Recente ontwikkelingen inzake milieuvergunningen*, (Milieurechtsstandpunten nr. 2), Brugge, Die Keure, 128 p., 1.450 fr.

B. WESSELS e.a., *Praktijkhandleiding algemene voorwaarden*, Zwolle, Tjeenk Willink, 230 p., 79,50 fl.

Concentraties en joint ventures in het mededingingsrecht (Verslag van de vergadering op 10 april 1992 van de Vereniging 'Handelsrecht'), Zwolle, Tjeenk Willink, 96 p., 23,50 fl.

B. DE WITTE, C. FORDER (red.), *The common law of Europe and the future of legal education*, Deventer, Kluwer, 778 p., 162 fl.

MEDEDELINGEN

Pleitwedstrijd Vlaamse Balies - «Vlaams Pleitjuweel»

Het Vlaams Pleitgenootschap bij de Balie te Brussel organiseert voor de eerste maal een pleitwedstrijd tussen alle Vlaamse Balies, het «Vlaamse Pleitjuweel», op 11 juni 1993 om 14u00 in het Justitiepaleis te Brussel.

De pleitwedstrijd zal vervolgens ieder jaar aan een andere balie worden georganiseerd.

Elke Vlaamse Jonge Balie vaardigt één pleiter af. De kandidaten, die hoogstens 30 jaar oud mogen zijn, dienen zich aan te melden bij hun Jonge Balie.

Aan het 'Vlaams Pleitjuweel» zijn de volgende prijzen verbonden.

1e prijs: Fr. 60.000.-, bestaande uit een geldsom van de Vlaamse Juristen Vereniging ten bedrage van Fr. 30.000.- en een geldsom van de Uitgeverij Ced-Samson ten bedrage van Fr. 30.000.-

2e prijs: een aankoopcheque van de Uitgeverij Mys & Breesch ten bedrage van Fr. 30.000.-

3e prijs: een aankoopcheque van de Uitgeverij Bruylant ten bedrage van Fr. 25.000.-

Negende Symposium Vlaamse Vereniging voor Gezondheidsrecht - «Dringende Geneeskundige Hulpverlening» Vlaamse Juristenvereniging - Jaarvergadering

Het negende symposium van de Vlaamse Vereniging voor gezondheidsrecht met als thema «Dringende geneeskundige hulpverlening», vindt plaats op vrijdag 22 oktober 1993 in het Huis van Chièvres, Groot Begijnhof in Leuven.

Programma:

9u30: Inleiding door prof. A. Prims, voorzitter van het symposium Beleidsintenties door mevr. R. Baeten (Ministerie van Volksgezondheid en Leefmilieu)

10u00: De problematiek van de medische regulatie door prof. dr. Buylaert en dr. P. Calle (U. Gent)

11u30: Het vervoer van de personen die dringende geneeskundige hulp nodig hebben door dr. Corne (V.U.B.)

14u00: De spoedgevallendiensten in de ziekenhuizen door de heer C. Decoster (Ministerie van Volksgezondheid en Leefmilieu)

15u30: De opleiding in het kader van de dringende geneeskundige hulpverlening door prof. dr. H. Delooz (K.U.-Leuven) en de heer R. Tytgat (A.Z. Sint-Jan, Brugge)

16u45: Slotwoord door prof. A. Prims

Inlichtingen: de heer R. Verelst, Zallaken 28, 3110 Rotselaar.

K.U.Leuven - Vacatures Faculteit Rechtsgeleerdheid

Aan de Faculteit Rechtsgeleerdheid van de K.U.Leuven zijn met ingang van 1 oktober 1993 een aantal voltijdse en deeltijdse mandaten te begeven in de sectoren administratief recht, strafrecht, verbintenissenrecht, gerechtelijk privaatrecht, rechten van de mens, familiaal vermogensrecht, personen- en familierecht, vennootschapsrecht, fiscaal recht, strafprocesrecht, studiebegeleiding in de eerste kandidatuur.

Inlichtingen: Faculteit Rechtsgeleerdheid, Tiensestraat 41, 3000 Leuven, tel. 016/28.51.01, fax: 016/28.25.75).

Wegwijs in de Arbeidsovereenkomst

Met Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid heeft een brochure uitgegeven, getiteld: «Wegwijs in de arbeidsovereenkomst».

De brochure telt 68 pagina's en is gratis te verkrijgen bij het Commissariaat-Generaal voor de Bevordering van de Arbeid, Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid, Beliardstraat 51, 1040 Brussel.

Wegwijs in reglementering op de kinderarbeid

Het Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid heeft een brochure uitgegeven, getiteld: «Wegwijs in reglementering op de kinderarbeid».

De brochure telt 31 pagina's en is gratis te verkrijgen bij het Commissariaat-Generaal voor de Bevordering van de Arbeid, Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid, Beliardstraat 51, 1040 Brussel.